

1000 SORUDA OSMANLI

İMPARATORLUGU

— 2 —

Erhan AFYONCU

 BUGÜN

Güncellenmiş okullarına armağandır.

1000
soruda

OSMANLI İMPARATORLUĞU 2

OSMANLI 2 İMPARATORLUĞU

ERHAN AFYONCU

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi
Sertifika No: 16427

ISBN

978-605-4052-24-0 (takım)

978-605-4052-26-4 (cilt 2)

Baskı Tarihi: Mart 2010

Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

Kapak Tasarım
Kömen Ajans

Baskı-Cilt
Saray Matbaacılık
Pursaklar/ANKARA - 0312 527 28 90

Dağıtım
Turkuaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.

kitapadresi.com
İnternetteki kitap adresiniz

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

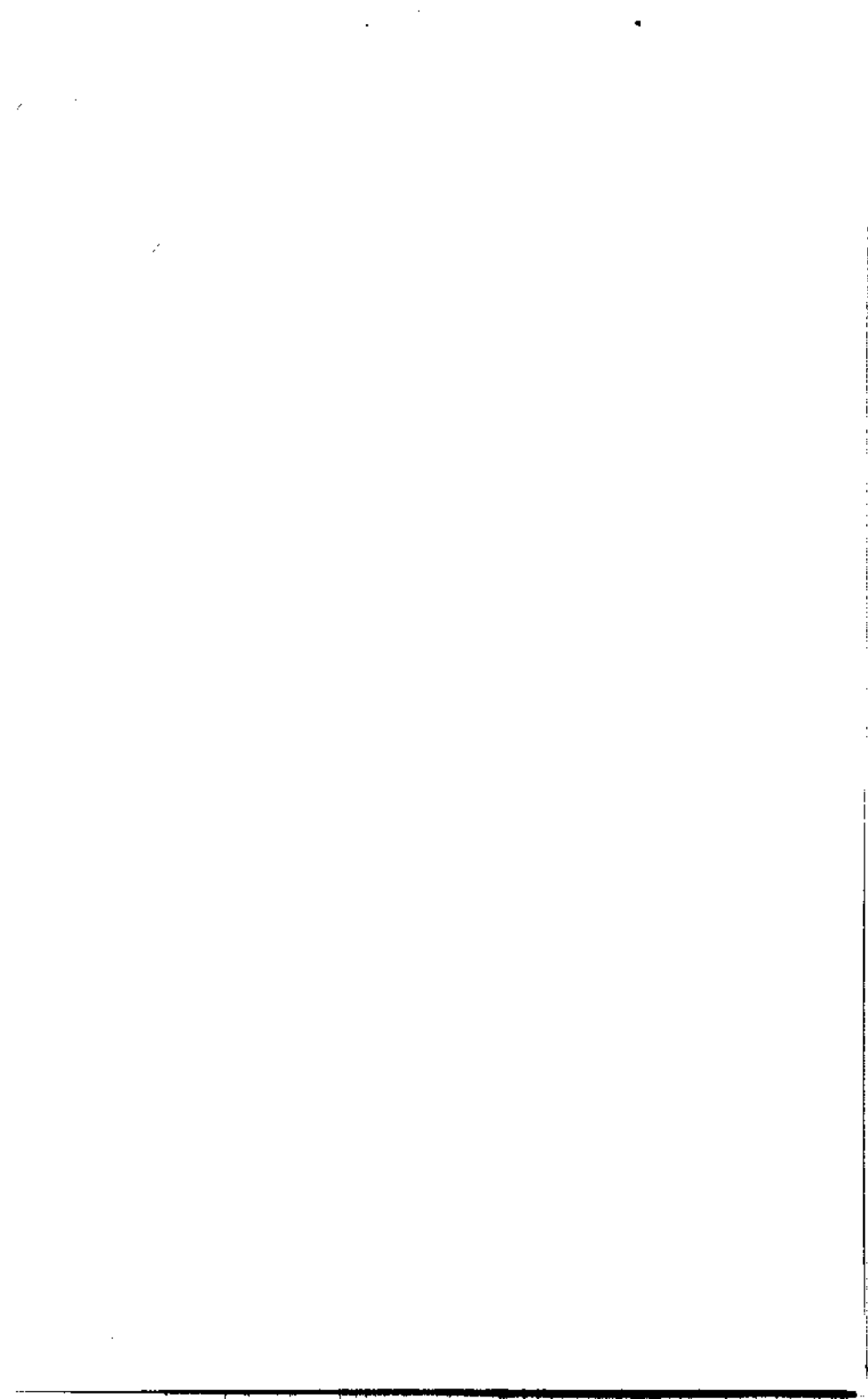
ERHAN AFYONCU

1000
soruda

OSMANLI
İMPARATORLUĞU 2

İstanbul 2010

İÇİNDEKİLER

FATİH VE DÖNEMİ

Soru 1: Fatih kaç defa tahta çıktı?	17
Soru 2: Fatih, İstanbul'un fethinden sonra neler yaptı?	18
Soru 3: Fatih, Rumeli'de nereleri fethetti?	18
Soru 4: Fatih'in Venedik'le savaşa nasıl sonuçlandı?	19
Soru 5: Aynı anda iki donanmayla nerelere sefer yapıldı?	20
Soru 6: Fatih, Anadolu'da nereleri fethetti?	21
Soru 7: Fatih, Kırım'ı nasıl ele geçirdi?	23
Soru 8: Fatih'in en çok çekindiği hükümdar kimdi?	23
Soru 9: Fatih'in düşmanları zayıf hükümdarlar mıydı?	25

Soru 10: Fatih'in son seferi hangi ülke üzerineydi?	26
Soru 11: Fatih zehirlendi mi?	27
Soru 12: Fatih'in ölümünden sonra neler oldu?	29
Soru 13: Fatih döneminde Osmanlı İmparatorluğu nasıl bir gelişme gösterdi?	30
Soru 14: Fatih kanunnamesi sahte midir?	31
Soru 15: Fatih Hristiyanlığa meyletmiş midir?	32
Soru 16: Fatih'in Osmanlı tarihindeki önemi nedir?	33
Bibliyografya	35

II. BÂYEZİD

Soru 1: II. Bâyezid'i şehzâde iken babası niçin azarladı?	41
Soru 2: Fatih, gönderdiği fermanla Şehzâde Bâyezid'in lalasına neler söyledi?	42
Soru 3: Şehzâde Bâyezid'in lalası Fatih'e ne cevap verdi?	45
Soru 4: II. Bâyezid tahta nasıl çıktı?	46
Soru 5: II. Bâyezid'in hükümdarlığında babası Fatih Sultan Mehmed devrine nasıl bir tepki oluştu?	47
Soru 6: II. Bâyezid devrinin siyasal olayları nelerdir?	48
Soru 7: II. Bâyezid devrinde Endülütle ilişkiler nasıldı?	51
Soru 8: II. Bâyezid devrinde Safevi tehlikesine karşı nasıl önlem alındı?	51

Soru 9: II. Bâyezid devrinde Türk denizciliği nasıl gelişti?	52
Soru 10: II. Bâyezid oğullarını öldürdü mü?	53
Soru 11: Yavuz Sultan Selim babasına karşı nasıl mücadele etti?	54
Soru 12: Yavuz Sultan Selim babasını nasıl tahttan indirdi?	55
Soru 13: II. Bâyezid nasıl öldü?	56
Soru 14: II. Bâyezid devrinin Osmanlı tarihindeki yeri nedir?	57
Bibliyografya	58

CEM SULTAN

Soru 1: Cem Sultan, Fatih hayattayken nasıl tahta çıkmaya çalıştı?	67
Soru 2: Cem Sultan Fatih'in veliahdı mıydı?	67
Soru 3: Cem Sultan babasının ölümünü niçin öğrenemedi?	68
Soru 4: Cem Sultan ağabeyine ne teklif etti?	69
Soru 5: Cem Sultan taht mücadelesini nasıl kaybetti?	70
Soru 6: Cem Sultan, Mısır'dan niçin döndü?	71
Soru 7: Cem Sultan, ağabeyine karşı ikinci mücadelesini nasıl kaybetti?	72
Soru 8: Cem Sultan ilk önce hangi Hristiyan devlete sığındı?	73
Soru 9: Cem Sultan Avrupa'da hangi ülkelerde kaldı?	74

Soru 10: Cem Sultan hadisesinin Osmanlı'ya ve Avrupalılar'a ne tesiri oldu?	75
Soru 11: Cem Sultan, Osmanlı hanedanındaki hacca gitmiş tek şahsiyet midir?	77
Soru 12: Cem Sultan zehirlendi mi?	78
Soru 13: Cem Sultan'ın şairlik yönü nedir?	78
Bibliyografya	80

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Soru 1: Yavuz kardeşlerinin üzerine niçin yürüdü?	85
Soru 2: İran üzerine niçin sefere çıktı?	87
Soru 3: İran seferi nasıl cereyan etti?	88
Soru 4: İran seferinin sonuçları ne oldu?	89
Soru 5: Anadolu'da Türkmen katliamı oldu mu? ..	89
Soru 6: Bu dönemde ele geçirilen Dulkadirli Beyliği'nin önemi nedir?	91
Soru 7: Yavuz, niçin Memlükler üzerine sefere çıktı?	91
Soru 8: Mısır nasıl fethedildi?	93
Soru 9: Memlük seferinin sonuçları nedir?	94
Soru 10: Yavuz, halifeliği devr aldı mı?	94
Soru 11: Yavuz'un hangi veziriazamı sağ kaldı?	95
Soru 12: Yavuz nasıl öldü?	96
Soru 13: Kanuni'ye ne miras bıraktı?	97
Bibliyografya	98

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN VE DÖNEMİ

Soru 1: Kanunî önceki padişahlardan daha avantajlı olarak mı tahta geçti?	105
Soru 2: Kanunî'nin ilk icraatı ne oldu?	106
Soru 3: Kanunî'nin ilk seferlerini nerelere yaptı?	106
Soru 4: Kanunî'nin nasıl bir Doğu siyaseti izledi?	107
Soru 5: Kanunî devrinde imparatorluğun Hint siyaseti nasıldır?	108
Soru 6: Kanunî'nin nasıl bir Batı siyaseti izledi? ..	109
Soru 7: İlk Kapitülasyon Kanunî devrinde mi verildi?	110
Soru 8: Kanunî Şehzâde Mustafa'yı niçin öldürttü?	111
Soru 9: Şehzâde Bâyezid niçin isyan etti?	114
Soru 10: Şehzâde Bâyezid babasından nasıl af diledi?	115
Soru 11: Hürrem'e aşık mıydı?	117
Soru 12: Kanunî lakabı ne zaman verildi?	118
Soru 13: Kanunî devri imparatorluğun "Altın Çağı" mıydı?	118
Bibliyografya	119

KANUNÎ'NİN SON SEFERİ

Soru 1: Kanunî döneminde Avusturya mücadelesi nasıl cereyan etti?	129
Soru 2: Sigetvar Seferi'nin sebepleri nelerdi?	129
Soru 3: Kanunî, yaşlılık günlerinde niye sefere çıktı?	131

Soru 4: Sigetvar Seferi'nin hazırlıkları nasıl yapıldı?	132
Soru 5: Kanunî, sefere nasıl çıktı?	132
Soru 6: Kanunî, sefer yolculuğunda rahatsızlanınca ne yaptı?	133
Soru 7: Kanunî, Erdel Prensi'ni nasıl kabul etti? ..	134
Soru 8: Niçin Sigetvar üzerine yürüldü?	134
Soru 9: Sigetvar muhasarası nasıl başladı?	135
Soru 10: Sigetvar muhasarası nasıl cereyan etti? ..	136
Soru 11: Sigetvar nasıl fethedildi?	137
Soru 12: Kanunî'nin ölümü nasıl gizlendi?	139
Soru 13: II. Selim babasının ölümünü haber alınca ne yaptı?	140
Soru 14: Kanunî'nin ölümü nasıl açıklandı?	142
Soru 15: II. Selim tahta nasıl çıktı?	143
Bibliyografya	144

İRİ REİS VE HARİTALARI

Soru 1: Piri Reis nerelidir?	147
Soru 2: Piri Reis nasıl denizci oldu?	147
Soru 3: Osmanlı hizmetine ne zaman girdi?	148
Soru 4: Haritalarını ve Kitâb-ı Bahriye'yi ne zaman hazırladı?	148
Soru 5: Piri Reis, Hint Seferi'nde neler yaptı?	149
Soru 6: Piri Reis, niçin öldürüldü?	150
Soru 7: Piri Reis, haritalarını nasıl hazırladı?	150
Soru 8: Piri Reis'in haritalarının özelliği nedir? ...	151
Soru 9: Piri Reis'in haritaları dünyada nasıl bir yankı uyandırdı?	152

Soru 10: Kitâb-ı Bahriye'nin muhtevası nedir?.....	155
Bibliyografya	156

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA

Soru 1: "Barbaros" ne demektir?	159
Soru 2: Barbaros Kardeşler Türk müdür?	160
Soru 3: Oruç Reis nasıl Cezayir Sultanı oldu?	160
Soru 4: Oruç Reis nasıl şehid oldu?	161
Soru 5: Hızır Reis nasıl Osmanlı hizmetine girdi?	162
Soru 6: Preveze Deniz Savaşı nasıl kazanıldı?.....	163
Soru 7: Preveze Deniz Savaşı'na, Batlılar nasıl bakar?	165
Soru 8: Barbaros Hayreddin Paşa nasıl öldü?	166
Soru 9: Barbaros Hayreddin Paşa'nın gazâları nasıl yazıldı?.....	167
Soru 10: Akdeniz Bir Türk gölü müydü?.....	168
Bibliyografya	168

SOKOLLU MEHMED PAŞA

Soru 1: Çobanlıktan veziriazamlığa uzanan serüven nasıl başladı?	171
Soru 2: Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl yükseldi?.....	172
Soru 3: Lehistan krallarının seçilmesindeki rolü nedir?.....	173
Soru 4: Don-Volga kanalı projesini gerçekleştirmeyerek Osmanlı'ya ihanet etti mi?	174

Soru 5: Sokollu Mehmed Paşa Sırp kilisesini yeniden nasıl canlandırdı?.....	175
Soru 6: III Murad ile Sokollu'nun arası neden açıldı?	176
Soru 7: Sokollu nasıl öldü?	177
Soru 8: Sokollu Mehmed Paşa'nın Osmanlı tarihindeki yeri nedir?.....	178
Bibliyografya	180

İNEBAHTI DENİZ MUHAREBESİ

Soru 1: Haçlı ittifakı nasıl kuruldu?.....	183
Soru 2: Osmanlılar, Haçlı ittifakını engellemek için ne yaptılar?.....	185
Soru 3: İki donanma nasıl karşılaştı?	186
Soru 4: Muharebe öncesinde neler konuşuldu? ..	187
Soru 5: İnebahtı Deniz Muharebesi nasıl cereyan etti?.....	189
Soru 6: Muharebeden kaçarken ölenler için ne fetva verildi?	191
Soru 7: Haçlıların, İnebahtı'daki üstünlüklerinin sebebi ne idi?	191
Soru 8: İnebahtı, Hristiyan Dünyası'nda nasıl yorumlandı?.....	193
Soru 9: Haçlılar, zaferi niçin değerlendiremedi? ..	194
Soru 10: ..... Osmanlılar, İnebahtı mağlubiyeti üzerine ne tedbirler aldılar?.....	196
Soru 11: İnebahtı'dan sonra yeni bir donanma nasıl inşa edildi?.....	198

Soru 12: Yeni inşa donanma Avrupalılar nezdinde ne tesir yaptı?	199
Soru 13: İnebahtı'dan sonra inşa edilen donanmaya ne oldu?	200
Soru 14: Sokollu, Osmanlı donanmasının yok edilmesiyle Kıbrıs'ın fethini nasıl mukayese etti?	201
Soru 15: Venedik, nasıl barış antlaşması imzaladı?	201
Soru 16: Don Kişot'un yazarı Cervantes, İnebahtı da kolunu nasıl kaybetti?	202
Bibliyografya	205

OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ (1578-1639)

Soru 1: Osmanlı-Safevi mücadelesinin arka planında neler vardı?	211
Soru 2: Safevi Devleti'nde taht kavgası nasıl meydana geldi?	215
Soru 3: İran savaşlarının başlama sebebi ne idi?	216
Soru 4: İran savaşlarının ilk safhası nasıl cereyan etti?	218
Soru 5: Osmanlılar fethettikleri bölgede neler yaptılar?	220
Soru 6: Şah Abbas, taarruza geçmeden önce nasıl hazırlandı?	222
Soru 7: İran savaşların ikinci safhasında neler oldu?	224
Soru 8: İran'la ilişkiler tekrar neden bozuldu?	227
Soru 9: İran savaşlarının üçüncü safhasında neler oldu?	228

Soru 10: Osmanlı ordusu, İran seferlerine nasıl hazırlandı?	232
Bibliyografya	236

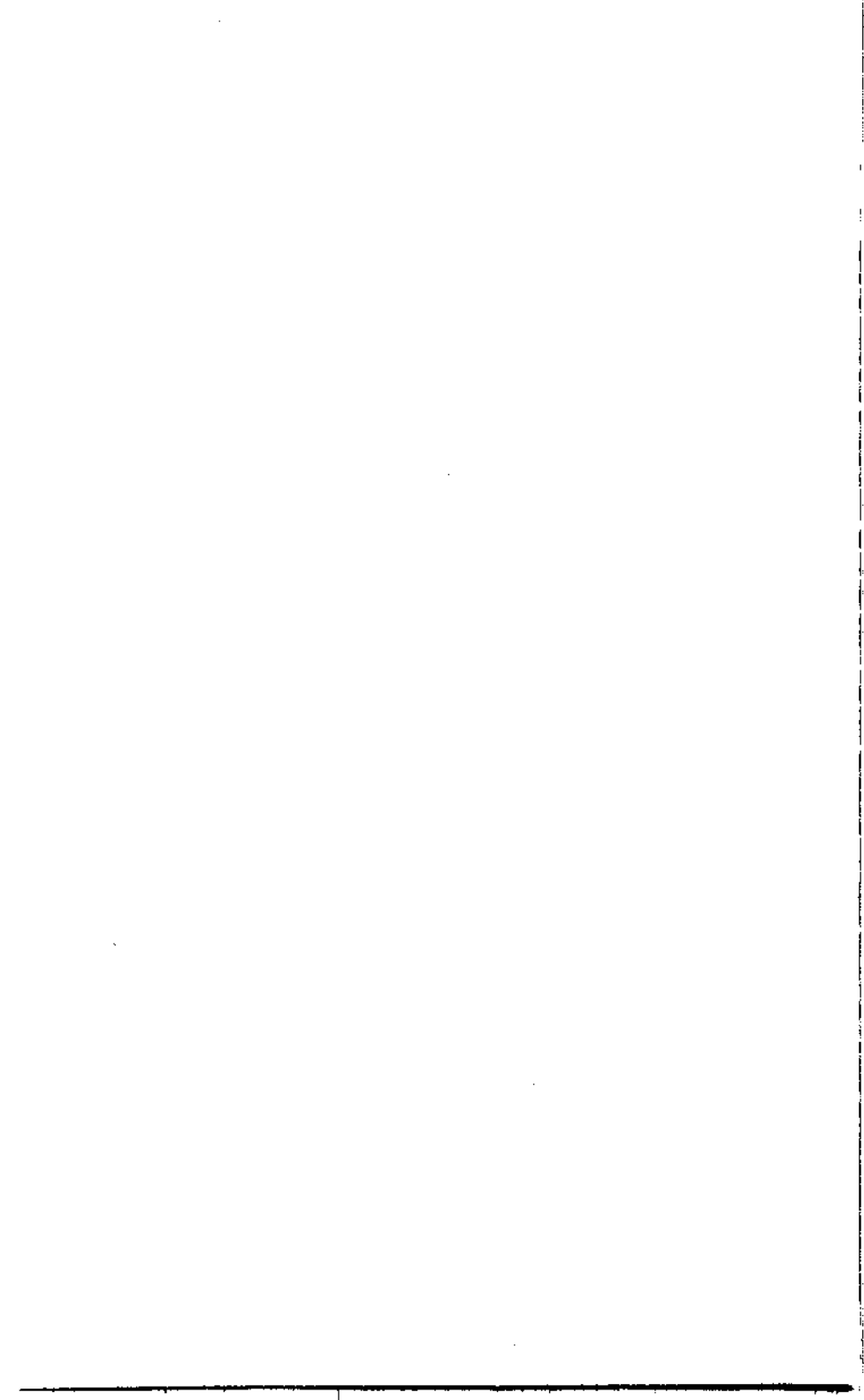
OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞLARI (1593-1606)

Soru 1: Osmanlı-Avusturya ilişkileri nasıl başladı?	243
Soru 2: Avusturya'ya neden savaş ilân edildi?.....	243
Soru 3: Savaşa karşı çıkanlar, nasıl tehdit edildi?	245
Soru 4: Savaşın ilk yılları nasıl cereyan etti?	246
Soru 5: III. Mehmed, nasıl sefere çıktı?	247
Soru 6: Eğri Kalesi nasıl fethedildi?	249
Soru 7: Haçova (Mezőkeresztes) Muharebesi'ne nasıl gelindi?	250
Soru 9: Haçova Muharebesi nasıl başladı?	251
Soru 10: Haçova Muharebesi nasıl sonuçlandı?...	252
Soru 11: Haçova Muharebesi'nden sonra neler oldu?	254
Soru 12: Haçova'dan sonra veziriazam ne hata yaptı?	255
Soru 13: Haçova'dan sonra Avusturya ile savaş nasıl cereyan etti?	256
Soru 14: Zitvatorok Antlaşması nasıl imzalandı?..	257
Soru 15: Osmanlılar, antlaşma maddelerini nasıl uygulamadılar?	257
Soru 16: Avusturya harpleri, Osmanlı askeri sistemini nasıl değiştirdi?	258
Bibliyografya	259

CELALİ İSYANLARI

Soru 1: Celali adı nasıl ortaya çıktı?	265
Soru 2: Büyük Celali isyanları ne zaman meydana geldi?	266
Soru 3: Celali isyanlarının sebepleri nelerdir?	268
Soru 4: Celali ayaklanmaları nasıl bastırıldı?	269
Soru 5: Celali isyanları bir halk ayaklanması mıydı?	270
Soru 6: Celaliler Osmanlı İmparatorluğu'na ne zarar verdiler?	271
Soru 7: Halk celaliler karşısında ne yaptı?	272
Soru 8: Celalilerin Osmanlı hanedanını değiştirme niyetleri var mıydı?	273
Soru 9: Büyük Celali isyanlarından sonra yeni isyanlar oldu mu?	274
Soru 10: Celaliler nasıl örgütlenmişlerdi?	275
Bibliyografya	276

FATİH VE DÖNEMİ

♦ Soru 1: *Fatih kaç defa tahta çıktı?*

Tarih kitaplarında genellikle Fatih, üç defa tahta çıkmış gibi gösterilir. Bunlardan birincisi 1444'te babasının tahtı bırakması üzerine, ikincisi Varna Savaşı'ndan sonra, üçüncüsü de babasının öldüğü zaman olarak gösterilir. Ancak Halil İnalcık, ısrarla bu bilginin yanlışlığını vurgular.

Varna Muharebesi'nde II. Murad tekrar tahta geçmemiştir. Sadece ordunun komutanlığını üstlenmiş, savaşın ardından da Manisa'ya gitmiştir. Oğlunun istikbali için böyle davranmıştı. Varna Muharebesi'den sonra İslâm ülkelerine gönderilen fetihnâmeler II. Mehmed adına yazılmış, cevaplar da ona hitaben gelmiştir. Bunlar açıkça II. Murad'ın, Varna Muharebesi sırasında tahta tekrar geçmediğini gösterir. Bu durumda

II. Mehmed'in iki defa tahta geçtiği ortaya çıkmaktadır. II. Murad'ın, 3 Şubat 1451'de ölümü üzerine, 18 Şubat'ta tahta geçen Fatih, üçüncü defa değil, ikinci kez hükümdar olmuştur.

♦ **Soru 2: *Fatih, İstanbul'un fethinden sonra neler yaptı?***

İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra, fetih sayesinde kazandığı büyük kudretle iktidarı gölgeleyen Çandarlı Halil Paşa'yı ortadan kaldıran Fatih Sultan Mehmed, hiç duraklamadan fütuhata başladı. Fetih-ten bir yıl sonra 1454'te Sırbistan seferine çıktı. Ardından Karadeniz bölgesindeki Ceneviz kolonileriyle, Boğdan'ı haraca bağladı. 1455'te ikinci defa Sırbistan seferine çıktı. 1456'da babası II. Murad'ın alamadığı Belgrad'ı kuşattı, ancak kendisi de fethedemedi. 1457 sakin geçti ve herhangi bir askeri harekât yapılmadı. 1458'de ise Veziriazam Mahmud Paşa, Sırbistan'ın ele geçirilememiş bölgelerini fethederken, Fatih Sultan Mehmed Mora'da idi.

♦ **Soru 3: *Fatih, Rumeli'de nereleri fethetti?***

1459'da Rumeli'de, Semendire fethedildi. 1460'da ikinci defa Mora seferine çıkan Fatih Sultan Mehmed, burayı tamamen Osmanlı topraklarına kattı. Fatih Sultan Mehmed'in seferleri bitip tükenmek bilmiyordu. Fatih, 1462'de Eflak seferine çıkarken, Veziriazam Mahmud Paşa da Midilli'yi fethediyordu.

Fatih Sultan Mehmed 1466 ve ardından da 1467'de Arnavutluk hakimisi İskender Bey'e karşı iki sefer yaptı. İskender Bey birkaç bin kişiyi geçmeyen kuvvetleriyle çete savaşı yaptığından ele geçirilemiyordu. Fatih'i uzun süre uğraştıran İskender Bey'in 1468'de ölümü üzerine Arnavutluk'ta Osmanlılar'a karşı direniş azaldı.

1474'te bir taraftan Erdel'e akınlar yapılırken, diğer taraftan da Arnavutluk'ta İşkodra kuşatıldı. 1475'te Kırım'daki Ceneviz kolonileri ortadan kaldırıldı ve Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlandı. 1476'da Macarlar'ın Osmanlı topraklarına girerek Böğürdelen'i almaları üzerine, önce Boğdan'a, ardından da Macar Kralı Matyas Corvinus'a karşı sefere çıkıldı.

♦ Soru 4: *Fatih'in Venedik'le savaşa nasıl sonuçlandı?*

1463'te Osmanlılar'ın deniz kuvvetlerinin zayıflığı yüzünden uzun süre savaşmaktan kaçındıkları Venedik'le savaş çıktı ve bu savaş 1479'a kadar, 16 yıl sürdü. Mora'da bir taraftan Venedik'le savaşılırken, diğer taraftan da Fatih'in komutasındaki Osmanlı ordusu Bosna'yı Osmanlı topraklarına kattı.

Venedik, Arnavutluk, Macaristan, Papalık ve Balkanlar'daki Hristiyan prensliklerle ittifak yaparak, Osmanlılar'a karşı cepheyi genişletmişti. 1464'te Venedik tarafından işgal edilen Mora kurtarıldı.

Venedik ile Ege adalarından, Mora'ya kadar birçok cephede savaş devam ederken, Osmanlı orduları fetih-

lere devam ediyorlardı. Fatih, 1470'de Ege'nin önemli adalarından Eğriboz'u fethetti. 1471'de Fatih Sultan Mehmed'e karşı kurulan cephe iyice genişlemiş, Venedik, Akkoyunlular, Rodos Şövalyeleri ve Karamanoğulları'nın Akdeniz bölgesindeki son beyleri bir araya gelmişlerdi. Ancak Otlukbeli Muharebesi'ni Osmanlılar'ın kazanması ittifakı bitirdi.

Bu arada Venedik'le olan savaş bütün hızıyla devam ediyordu. 1477'de İtalya'ya giren Osmanlı akıncıları Venedik önlerine kadar akın yapmışlardı. 1478'de Arnavutluk seferine çıkan Fatih Sultan Mehmed, İşkodra ve Akçahisar'ı fethetti. Bu başarılar üzerine Osmanlı ordularına karşı artık dayanamayacağını anlayan Venedik'le 25 Ocak 1479'da barış yapıldı. Aynı yıl Macaristan topraklarına giren Osmanlı orduları birçok yeri fethettiler.

♦ **Soru 5: Aynı anda iki donanmayla nerelere sefer yapıldı?**

En büyük düşmanı Venedik'i pes ettiren Fatih Sultan Mehmed'in yeni hedefi Ege Denizi'ne tamamen hakim olmak ve İtalya'yı fethetmektir. 1480'de iki Osmanlı donanması sefere çıktı. Mesih Paşa komutasındaki ordu Rodos'ta başarısız olurken, Gedik Ahmed Paşa'nın İtalya seferi başarılı oldu ve Otranto fethedildi. II. Bâyezid devrinde iç karışıklılar yüzünden İtalya'da bir köprübaşı vazifesi görecektir Otranto elden çıkmıştır.

♦ **Soru 6: Fatih, Anadolu'da nereleri fethetti?**

1459'da Cenevizlilerin elinde bulunan Amasra fethedildi. 1461'de Osmanlı orduları Karadeniz seferine çıktılar. Batı Karadeniz'deki Candaroğulları Beyliği ile Trabzon Rum İmparatorluğu ortadan kaldındı.

Osmanlı'nın ezeli düşmanı Karamanoğulları Beyliği'ndeki taht mücadeleleri Akkoyunlular ile Osmanlılar'ı karşı karşıya getirdi. Akkoyunluların işe karışması, Pir Ahmed Bey'in de Fatih'ten yardım istemesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu da duruma müdahale etti.

Osmanlı kuvvetleri karşısında yenilen İshak Bey, hâmisî Uzun Hasan'ın yanına kaçtı. İshak Bey tarafından Osmanlılar'a teklif edilen iki şehir ile Sıklan Hisarı ve Ilgın kaleleri dışındaki tüm diğer topraklar, Pir Ahmed'e verildi.

Osmanlı desteğiyle kısa sürede kardeşi İshak'ı mağlup eden Pir Ahmed, Karaman Beyi olmuştu. Bu, Fatih Sultan Mehmed'in Karamanoğulları'ndan birine Karaman'ı son kez verişî idi. Ancak bir süre sonra bütün Karaman beyleri gibi Pir Ahmed de Osmanlı İmparatorluğu aleyhine çalışmaya başladı ve Fatih'e itaatten ayrıldı. Pir Ahmed'de Karamanlılar'ın hiç bitmeyen bağımsızlık ruhu tekrar baş gösterdiğinde, Fatih Sultan Mehmed, Karaman Beyi'ni ortadan kaldırarak, Karaman'ı Anadolu'daki Türk topraklarının bir sancağı hâline getirmeye karar verdi.

Venedik meselesi yüzünden Pir Ahmed'in 1463'teki isyanına bir süreliğine göz yumuldu. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed, 1465 yılının sonbaharında Anadolu'ya geçti. Pir Ahmed, kaçarak kendini Larende'ye kapattı. Veziriazam Mahmud Paşa, zorlu bir mücadele-den sonra Pir Ahmed'i son sığınağından da kaçırdı. Bunun üzerine Pir Ahmed Bey de Varsak ve Turgut gibi Türkmen aşiretlerinin yaşadığı Toroslar'a sığındı. Fatih idaresindeki Osmanlı ordusu Konya başta olmak üzere, beyliğin önemli bir kısmını fethetmişti. Fatih Sultan Mehmed'in en büyük oğlu Şehzade Mustafa, Konya'da sancakbeyi olarak bırakıldı. Kasım ayında sefer tamamlanınca, Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'a geri döndü.

1467'de Uzun Hasan, Maverâünnehr'in büyük hükümdarı Ebu Said'e karşı önemli bir zafer kazandı. Ebu Said Han öldürüldü. Bu zaferden sonra konumu değişen Uzun Hasan, himayesine aldığı Karamanoğulları'nın hakkını korumak için harekete geçti. Karamanoğlu Pir Ahmed, Karaman Beyliği topraklarına geri döndü ve eski Veziriazam Rum Mehmed Paşa ile çarpıştı. Karaman Türkmenleri beylerinin yanında savaşmaya başladıkları için bölgedeki Osmanlı güçleri Pir Ahmed'e karşı başarılı olamadılar. Bunun üzerine Bosna Sancakbeyi İshak Bey, Anadolu'ya çağrıldı. İshak Bey, kısa bir süre sonra Pir Ahmed'i ve müttefiki olan kardeşi Kasım'ı mağlup etti. Karaman hükümdarlarının yeni başkenti Aksaray da, Konya'nın akıbetine uğradı.

Daha sonra Gedik Ahmed Paşa komutasındaki bir ordu ile Alanya, son Karaman Beyi Kılıç Arslan'ın elinden alındı ve Kılıç Arslan Avrupa'ya kaçtı. 1474'te Gedik Ahmed Paşa, Anadolu birlikleri ile Ermenek'i, Pir Ahmed'in Konya'ya götürülen ailesinin bulunduğu Minan'ı ve son olarak Silifke'yi almayı başardı. Şehzâde Mustafa, Develi Karahisan fethetti. Ancak Toros dağlarındaki Türkmen aşiretleri hakimiyet altına alınamadığından, bu bölgede savaş yıllarca sürdü.

♦ **Soru 7: *Fatih, Kırım'ı nasıl ele geçirdi?***

Altınordu'nun zayıflamasından sonra kurulan hanlıklardan biri de Kırım Hanlığı'ydı. 1441'de Hacı Giray tarafından kurulan Kırım Hanlığı'nda, kurucusunun 1466'daki ölümünden sonra taht mücadeleleri başladı. Şirin Beyi Eminek, Cenevizlilere karşı Osmanlılar'dan yardım istedi. Bu fırsatı değerlendiren Fatih, 1475'te Kırım'a bir ordu gönderdi. Cenevizlilerin elindeki Kefe ve Kırım'ın sahil kesimi ele geçirildi. Bu sırada Kırım Hanı olmayı başaran, Mengli Giray, Gedik Ahmed Paşa ile bir antlaşma yaparak, Osmanlılar'a tâbi olmayı kabul etti. Böylece Kırım, 1783'te Rusya tarafından ilhak edilinceye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir parçası oldu.

♦ **Soru 8: *Fatih'in en çok çekindiği hükümdar kimdi?***

Fatih'in dedesi Yıldırım Bâyezid zamanında Doğu ve Orta Anadolu'da yapılan fetihler, Doğu'dan Timur

tehlikesini Osmanlılar'ın üzerine çekmişti. Osmanlılar'ın ikinci defa aynı bölgeleri fethetmeleri Doğu'dan yine bir tehlikeli düşmanı Anadolu'ya davet etti. Doğu Anadolu ve İran'ı hakimiyetinde bulunduran Akkoyunlu Türkmen Beyi Uzun Hasan, ortadan kaldırılan Anadolu beyliklerinin kıskırtması ile Fatih'e karşı harekete geçti

Uzun Hasan'ın desteklediği Karamanoğulları'nın Osmanlılar karşısında mağlup olmaları yüzünden iki seçeneği vardı: Ya bu olanları kabul edecek, ya da egemenlik haklarını bir savaşla kabul ettirecekti. Sonuçta, Venedik, Macaristan ve Papa'nın da kıskırtmaları ile Osmanlılar'a savaş açmaya karar verdi. Sanki, yerine geçtiği Timur'un zamanları geri geliyordu. Ama, Yıldırım Bâyezid'in hırsı kendisine miras kalan ve aynı amaçları güden Fatih Sultan Mehmed, Doğu'nun Türkmen asıllı hanı ile rahatlıkla boy ölçüşebilecek bir güce sahipti.

1472'de Tokat'ı işgal eden Akkoyunlu askerleri, şehirde büyük tahribat ve katliam yaptılar. Ardından Karaman bölgesini işgal ettiler. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri harekete geçerek, Akkoyunlu-Karamanlı birliklerini yendiler.

İki devletin artık karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdı. Ancak ilk başlarda herşey Osmanlılar'ın aleyhine gelişti. Herşey sanki Timur'un dehşet saçtığı günlerde yaşanan felaketlerin geri geleceğini işaret ediyordu. Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Şehzâde Bâyezid komutasındaki birlikler Şebinkarahisar'da, Akkoyunlu Zeynel Han'a yenildi. Akıncıların başında İran'a gönderilen Mihaloğlu Ali Bey,

Fırat Nehri'ne kadar ilerledi. Ancak Mihaloğlu da başansız oldu ve kalan adamları ile birlikte bir kaleye sığınmak zorunda kaldı. Rumeli Beylerbeyi Has Murad, bu durum karşısında rahat edemedi ve Türkmen hafif süvari birliklerinin kendisini beklemekte olduğu sınır topraklarını görüne kadar durmadı. Uzun Hasan, burada Osmanlı kuvvetlerini kuşattı. Rumeli Beylerbeyi Has Murad, Akkoyunlu Kör Zeynel ile mücadelesi sırasında öldü. Turahanoğlu Ömer Bey, Hacı Bey, Ahmed Çelebi ve diğer Osmanlı komutanları esir alınarak, Uzun Hasan'ın karargâhına getirildiler. Mihaloğlu Ali Bey'in kardeşlerinden biri, bu savaşta ölüirken, bir diğeri de esir düştü. Mihaloğlu Ali Bey ise yaralı olarak kaçmak zorunda kaldı.

Kazandıkları zaferlerle gururlanan Akkoyunlular, Osmanlılar'a son darbeyi vurmaya hazırlanıyorlardı. Ancak iki devlet arasında 11 Ağustos 1473'te meydana gelen Otlukbeli Muharebesi'nde Osmanlılar büyük bir zafer kazandılar. Uzun Hasan, ikinci bir Timur olamamıştı. Osmanlılar da 50 yıldır devam eden Timur kompleksinden ve Doğu'dan gelecek tehlike korkusundan kurtulmuşlardı. Venedikliler'in daha sonra Uzun Hasan'la tekrar ittifak kurma çabaları da bir netice vermedi.

♦ **Soru 9: Fatih'in düşmanları zayıf hükümdarlar mıydı?**

Fatih Sultan Mehmed, kazandığı zaferler ve diğer icraatlarıyla Osmanlı tarihinin en büyük hükümdarıdır. Ancak zaferlerini kolay kazanmamış, Balkanların ve Gü-

neydoğu Avrupa'nın en büyük hükümdarları ile mücadele etmişti. Eflak Prensi Kazıklı Voyvoda Vlad Drakul, Boğdan Prensi Stefan Çel Mare ve Arnavutluk hakimisi İskender Bey, Macar orduları komutanı Hunyadi Yanoş, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan. Bütün bu isimler kendi milletlerinin tarihlerindeki en büyük kahramanlardır. Fatih, sıradan hükümdarlarla değil Macarlar'ın, Arnavutlar'ın, Romenlerin ve Akkoyunluların tarihlerindeki en büyük isimlerle mücadele etmişti.

♦ **Soru 10: Fatih'in son seferi hangi ülke üzerineydi?**

Fatih ömrünün son yıllarında İtalya ve Rodos üzerine iki ordu göndermiş, bunlardan Rodos'a giden başarısız olmuş, diğeri ise Otranto'yu alarak, İtalya'nın fethi için bir köprübaşı meydana getirmişti. Fatih bu şartlar altında 1481 Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada, Gebze'de Hünkâr Çayın (Tekfur Çayın)'nda öldü. Ordunun gideceği yön tam olarak ortaya çıkmadığı için, son seferinin nereye olduğu polemik konusu olmuştur. Bu seferin İtalya veya Rodos üzerine olduğunu ileri sürenler vardır. Ancak ordu Anadolu tarafında bulunduğu için bu seferin İtalya'ya olamayacağı açıkça bellidir.

Onun ölümünden önce ortaya çıkan yeni bir mesele, Osmanlı İmparatorluğu'nun önceliklerini değiştirmişti. Fatih'in, Müslüman hacıların rahatı için hac suyollarını tamir ettirmek istemesinden dolayı Memlük Devleti ile Osmanlılar arasında bir gerginlik oluşmuştu. Mem-

lükler onun bu hareketini hükümranlılık haklarına aykırı bularak kabul etmediler. Çekişmenin asıl sebebi ise Maraş ve Elbistan civarlarında bulunan Dulkadir Beyliği'nin hangi devlete tâbi olacağı meselesiydi. Fatih bu yüzden ölümünden önce Memlûk Devleti üzerine sefere çıkmış, ancak meseleyi çözmek torunu Yavuz Sultan Selim'e kalmıştır.

◆ Soru 11: *Fatih zehirlendi mi?*

Hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarında görülen nikris hastalığından muzdarip olan Fatih son seferi sırasında Gebze yakınlarında, yatağa düşünce başhekimni Lari müdahale etmişti. Ancak başarılı olamayınca eski başhekim Yakup Paşa tedaviyle görevlendirildi. Yakup Paşa, Lari'nin ilacını tasvip etmeyip müdahale etmek istememişse de, diğer tabipler çaresiz kalınca hastalarını tedavide kullandığı şurubunu (Şarab-ı farîğ) vererek, padişahın sancısını azaltma yoluna gitti. Fakat şurup tesirini gösterememiş ve Fatih kısa bir komadan sonra 31 Mayıs 1481 Perşembe günü, ikinci vakti ölmüştür.

Fatih'in 1481 Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada Gebze'de Hünkâr Çayın (Tekfur Çayın) isimli yerdeki ölümü gerek akademik, gerekse popüler düzeydeki tarihçiler arasında bir tartışma konusu olmuştur.

Fatih'in ölüm sebebine ait genel kanaat önceleri nikris (damla=goutte) hastalığı idi. Ancak Franz Babinger, "Aşıkpaşazâde Tarihi"ndeki manzum bir parça ve Venedik arşivinde bulunduğu bir belgeye istinaden yazdığı

bir makalede Fatih'in zehirlendiği iddiasını ortaya attı. Daha sonra Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü fikrini ileri süren yazarlar da, F. Babinger'in bu makalesinden hareket ettiler.

Fatih'i kimin zehirlettiği konusunda iki görüş vardır. Birincisi Amasya Valisi Şehzâde Bâyezid'in, Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın kardeşi Cem Sultan lehindeki teşebbüsleri yüzünden başhekim Acem Lari'yi kullanarak babasını zehirlettiği şeklindedir. İkincisi ise, otuz yıl Fatih'in yanında çalışıp, onun itimadını kazanan ve Vezir rütbesi ile önemli görevlerde bulunmuş Yahudi mühtedisi eski hekimbaşı Yakup Paşa'nın (Maestro Lacopo), Fatih'e karşı yirmi civarında başansız suikastta bulunan Venedikliler tarafından satın alınarak, zehirleme hadisesinin gerçekleştirildiği şeklindedir.

Bu konu üzerine geniş bir araştırma yapan Şehabeddin Tekindağ, Fatih'in zehirlenmediği, eceliyle öldüğü fikrindedir. Dönemin Türk kaynakları incelendiğinde Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki bir manzum parça dışında hastalığı yüzünden Hünkâr Çayın'na kadar araba ile gidebilen Fatih'in zehirlenmesinden ima suretiyle dahi olsa bahseden hiçbir bilgi yoktur. Yine o dönemde yazılmış Arap ve İtalyan kaynaklarında da Fatih'in zehirlendiğini gösteren bir kayıt bulunmamaktadır.

Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki şiirde Fatih'e şüpheli bir ilaç verilmiş olabileceğine dair bir ima sezmek mümkünse de, bu tedavinin iyi yapılamaması yüzünden padişahın çektiği çileye ait bir şikâyet de olabilir.

Bütün araştırmalara rağmen Fatih'in ölümündeki esrar henüz çözülmüş değildir. Daha önce II. Mehmed'e karşı yirmi civarında suikast teşebbüsünde bulunan Venedikliler'in Fatih'in ölümünde bir rollerinin olması kuvvetli bir ihtimalkdir.

♦ **Soru 12: Fatih'in ölümünden sonra neler oldu?**

Fatih Sultan Mehmed'in ömrü savaşlarla geçmiş ve daha önce birçok hükümdarın başaramadığı işleri başarmıştı. İstanbul başta olmak üzere fetihlerinden dolayı halk arasında büyük bir saygınlığa sahipti. Ancak izlenen sıkı mali politikalarından dolayı da ülkede genel bir hoşnutsuzluk vardı. Döneminde, bir iki yıl hariç, her yıl savaşılmıştı. Osmanlı ordusu bazen yılda iki defa sefere çıkıyordu. Sadece yazları değil, çoğu zaman askeri harekât için elverişsiz kış aylarında da seferler düzenlenmişti. Bu durum ise en başta yeniçerileri bıktırmıştı. Cepheden cepheye koşmaktan yorulan yeniçeriler Fatih Sultan Mehmed'den memnun değillerdi. Bu yüzden yeniçeriler, Fatih'in ölümünden sonra, babasına benzeyen Cem Sultan'ı değil, daha yumuşak huylu ve savaşla fazla arası olmayan II. Bâyezid'i desteklediler.

II. Bâyezid tahta geçince babası zamanında izlenen siyasete karşı bir tepki dönemi başladı. II. Bâyezid devrinde Fatih'in yaptığı birçok işten vazgeçildi, yeni hükümdar tahta çıkar çıkmaz, babası zamanında devletleştirilmiş toprakları sahiplerine geri verdi. Fatih dö-

neminde yapılan devalüasyonlardan dolayı mağdur olan yeniciler, II. Bâyezid'e hükümdarlığı süresince bir defadan fazla para basmamasını şart koştular. Ayrıca ilginç bir durum daha yaşanmıştı. Fatih döneminde, büyük başarılarla rağmen, savaşların ve mali politikaların faturası o kadar ağır olmuştu ki, Halil İnalcık, bu yüzden Fatih'in ölümünden sonra tahta çıkan II. Bâyezid'e, babasını değil dedesi II. Murad'ı örnek almasının tavsiye edildiğini söyler.

♦ Soru 13: *Fatih döneminde Osmanlı İmparatorluğu nasıl bir gelişme gösterdi?*

Halil İnalcık, II. Mehmed'i imparatorluğun gerçek kurucusu olarak kabul eder ve Fatih'in İstanbul'u alması ile birlikte Fetret Devri'nin gerçek manada bitirildiğini söyler.

Boğazlar'da, Osmanlı hakimiyeti kurulmuş, Balkanlar'da sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alınmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları birleştirilmiştir. Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması, hem Osmanlılar'ın Timur'dan itibaren içine girdiği doğudan gelecek tehlike sendromundan kurtulmalarını, hem de beyliklerin ondan alacağı desteği önleyerek, Anadolu topraklarında hakimiyeti tesis etmesini sağlamıştır. Kırım'ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmesi ile birlikte Karadeniz'de belirli bir üstünlük kurulmuştur.

Fatih'in en önemli icraatlarından birisi de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır. Bu, İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Şehirden kaçan Rumlar geri getirilmeye çalışılmış, Ermeni patrikliği İstanbul'a taşınmış, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Türkler getirilerek, İstanbul'a iskân edilmiştir. Nüfus yönünden büyütülmeye çalışılan şehir, Fatih'in teşvikleri ile vezirleri tarafından birçok eserle süslenmiştir. Kapalıçarşı'nın inşaatı ile İstanbul, hâlâ önemini koruyan bir ticaret merkezine kavuşmuştur.

Osmanlı devlet teşkilatı ana yapısına bu dönemde kavuştu. Bürokrasiden saray teşkilatına, maliyeden askeri örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde yapıldı. Fatih'in hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır.

♦ Soru 14: *Fatih kanunnamesi sahte midir?*

Osmanlı İmparatorluğu'na ait ilk kanun derlemesi Fatih zamanından kalmaz. Ancak bu kanunnamenin onun döneminde kaleme alınmadığı, önemli bir kısmının daha sonraki tarihlerde yazıldığı, tamamının ona ait olmadığı iddiaları ortaya atılmıştır. Kanunnamede yer alan devlet teşkilatına ait birtakım hususların daha sonraki tarihlerde ortaya çıktığı, bu yüzden de Fatih döneminde yazılmış olamayacağı ileri sürülmektedir. Halil İnalcık ve Abdülkadir Özcan gibi Osmanlı tarihçilerinin yaptığı araştırmalar bu iddiaların doğru olmadığını ve kanunnamenin az bir kısmı haricinde Fatih'e ait olduğunu

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

ortaya çıkarmıştır. Bugün elimizde bulunan kanunname metni II. Bâyezid devrinde yapılan bir kısım ilaveleri de ihtiva etmektedir.

Kardeş katli meselesini ona yakıştıramayanlar da, onun adını lekelememek için bu kanunnamenin batılilar tarafından yazıldığını ileri sürerler. Kanunnamenin tek nüsha hâlinde ve Viyana Arşivlerinde bulunmasını da iddialarına delil olarak gösterirler. Ancak yapılan araştırmalar kanunnamenin tek nüsha olmadığını, Osmanlı tarihleri içerisinde başka nüshalarının da bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

♦ Soru 15: *Fatih Hristiyanlığa meyletmiş midir?*

Fatih, fetihten sonra İstanbul zorla aldığı bir şehir olmasına rağmen Hristiyanlar'ın burada yaşamasına müsaade ettiği gibi, kaçanların geri dönmesi için de çaba sarf etti. Bizanslı birçok Rum da gerek Müslümanlığı kabul etsin, gerekse etmesin Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine alındı. Fatih bunların yanı sıra Gennadius lakabı ile patrik seçilen Georgios Skolarios'la, Pammakaristos Manastırı'nda (Fethiye Cami) Hristiyanlık akaidi üzerine tartışmaya girişmiş ve bu müzakerenin yazılmasını istemişti. Bu hadise batıda birtakım şayialara sebep oldu ve onun Hristiyanlığa meylettiği yönünde bir takım fikirler ileri sürüldü. Bizzat papa II. Pius, Fatih'e hitaben bir mektup yazarak (1461-1464 arası) birkaç damla su ile vaftiz edilmek suretiyle dünyanın hükümdarı olacağını belirte-

rek, onu Hristiyanlığa davet etti. Bu mektup ve cevabı daha Fatih'in sağlığında 1475'te Treviso'da basıldı. Ancak ne bu mektup Fatih'e gönderilmiş, ne de Fatih buna cevap vermişti. Mektubu yazan papa, Fatih'in ağzından buna bir de cevap uydurmuştu.

Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra buradaki Ortodokslara karşı iyi davranması, onun müsamahakâr olması ve Hristiyan dünyasındaki ikiye bölünmüşlüğü devam ettirmek istemesinden kaynaklanıyordu. Geniş bir düşünce ufkuna sahip olduğu için, Hristiyanlığı yakından tanımaya çalışmıştı.

Fatih'in annesinin Hristiyan olması yüzünden, onun da bu dine karşı ilgi duyduğu söylenir. II. Murad'ın eşlerinden birisi Sırbistan Kralı Jorj Branković'in kızı Mara Despina'dır. 1435'te II. Murad'la evlenen Mara dinini değiştirmemiş, ölünceye kadar Hristiyan kalmıştı. Fatih'in, Selanik'teki Küçük Ayasofya Manastır'nı ve çevresindeki araziye tahsis ederken ondan "*Hristiyan kadınlarının en yücelerinden anam Despina Hatun*" diye bahsettiği için öz annesi olduğu yorumları yapılmıştır. Ancak bu yanlıştır. Çünkü Fatih'in öz annesi Hüma Hatundur ve oğlunun hükümdarlığından önce 1449'da Bursa'da ölmüştür.

♦ **Soru 16: Fatih'in Osmanlı tarihindeki önemi nedir?**

Fatih'ten sonra da Osmanlı tarihinde cihangir hükümdarlar çıkmıştır. Ancak Fatih kadar bilime, düşünceye önem veren bir padişah daha gelmemiştir. Fatih,

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

bir Rönesans hükümdarıydı. Devrin ileri gelen âlimlerini sık sık huzurunda tartıştırırdı. Fatih'in huzurundaki tartışmalarda başarılı olan mükâfatlandırılır, kaybeden ise bulunduğu görevi bırakmak zorunda kalırdı. Bu tartışmaların günlerce sürdüğü de olurdu.

Fatih, ilme değer verdiği için Osmanlı ülkesi dışında bulunan önemli İslâm âlimlerine büyük paralar vererek memleketine çağırırdı. Akkoyunluların hizmetinde olan meşhur Matematik ve Astronomi uzmanı Ali Kuşçu'yu, geldiği mesafe miktarınca mükâfat vererek, Osmanlı hizmetine sokmuştu.

Fatih, çevresinde yalnız Müslümanlar'ı bulundurmaz, Hristiyanlar'la da oturup konuşmayı severdi. Rum Patriği Gennadius ve Maksimos'la Hristiyanlığı tartışmıştı. İstanbul'un fethinden önce Fatih'in hizmetine giren Cyriacus Pizzi Colli isminde bir batılı âlim 1454 yılına kadar hükümdarın yanında kalmıştı. Kritovulos isimli bir Bizanslı âlim de uzun müddet II. Mehmed'in yanında bulunmuştu. Yine Trabzonlu Amirutzes de Trabzon'un Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasından sonra (1461) Fatih'in hizmetine girip, birçok kitabın çevirisini yapmıştı. Amirutzes'in çevirdiği eserler arasında Batlamyus'un Geographia isimli eseri de vardır.

Fatih Sultan Mehmed, Avrupa'dan birçok ressam ve bilim adamını da ülkesine çağırmıştı. Bunların en ünlüsü 1479-1481 yılları arasında sarayda bulunup, padişahın çeşitli portrelerini ve madalyonlarını yapan Gentile Bellini'dir.

♦ **Bibliyografya**

Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I/1, haz. İ. Hakkı Çuhadar vd., Kayseri 1997.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991.

Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, İstanbul 1955.

Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, II, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1987.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camii'd-Düvel, Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağrakça, İstanbul 1995.

Abdurrahman Sağırılı, *Mehmed bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osman'ı*, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1972.

Osmanlı Tarihleri, I, haz. Nihal Atsız vd., İstanbul 1949.

Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

Halil İnalcık-Road Murphey, *The History of Mehmed the Conqueror*, Chicago 1978.

Ahmed Refik, "Fatih Sultan Mehmed'in Fermânları", *Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, III/2-3 (İstanbul 1339), s. 103-108.

———, "Fatih Devrine Aid Vesikalar", *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, IX-XIII/49-77 (İstanbul 1340), s. 1-58.

Recep Ahışah, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık* (XVIII. Yüzyıl), İstanbul 2001.

Hicran Yusufoglu Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV (Ankara 1993), s. 1159-1168.

———, "Fatih ve Macar Kralı Matyas Arasındaki Yayça Mücadelesi", *XI. Türk Tarih Kongresi*, III (Ankara 1994), s. 841-846.

Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2003.

Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmed'in Muhit ve Şahsiyeti Üzerine Bir Deneme", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIV/3-4 (Ankara 1956), s. 69-84.

———, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması", *Belleken*, sayı: 82 (Ankara 1957), s. 261-284.

———, "Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1966), s. 67-83.

Ali Himmet Berki, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı*, İstanbul 1953.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

Andre Clot, *Fatih Sultan Mehmet 1432-1481*, çev. Necla Işık, İstanbul 1991.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1971.

Feridun Dirimtekin, "Belgrad'ın İki Kuşatması", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II (İstanbul 1956), s. 51-86.

———, "Sadı-ı Âzam Adnî Mahmud Paşa", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, IV (İstanbul 1958), s. 167-190.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Fatih ve Fütuhâtı*, I-II, İstanbul 1953.

Konstantinos Giakoumis, "Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 373-382.

Mihail Guboğlu, "Fatih'in Ştefan Çel Mare Üzerine İki Boğdan Seferi (1474-1476)", *Belleten*, sayı: 185 (Ankara 1983), s. 139-194.

Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.

———, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler, Vesikalar*, I, Ankara 1987.

———, "Bursa Şerhiye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", *Belleten*, sayı: 44 (Ankara 1947), s. 693-709.

- , "Osmanlı Devletinin Yükselişi Fatih Sultan Mehmed", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 301-314.
- , "Mehmed II", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 506-535.
- , "Kırım Hanlığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 450-458.
- , "Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 295-299.
- , "Fâtih ve Ege Denizi", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 91-98.
- , "The Ottoman Turks and the Crusades, 1329-1522", *A History of the Crusades*, VI, ed. Kenneth Setton, Madison 1989.
- , "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", *Veneza Mediazione tra Oriente e Occidente*, Floransa, s. 83-93.
- Reşad Ekrem Koçu, *Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 1973.
- Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1300-1600)", *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1300-1600*, II, ed. Sina Akşin, İstanbul 1988, s. 76-93.
- Necati Lugal-Adnan Erzi, "Fatih Sultan Mehmed'in Muhelif Seferlerine Ait Fetihnameler", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III, İstanbul 1957.
- Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992.

V. Mirmiroğlu, *Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Deurine Ait Tarihi Vesikalar*, İstanbul 1945.

———, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul 1946.

Eugenettu Mosatti, "Venedik Tarihinde Türk Savaşları", çev. Emrullah Nutku, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı: 12 (Aralık 1978), s. 26-29.

Rhoads Murphey, "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Osmanlı İç ve Dış Siyaseti", *Osmanlı*, I Ankara 1999, s. 239-246.

Guistia Olgiati, "Osmanlı Gelişmesi Karşısında (1453-1473) Cenova Kolonileri", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: 20 (Ankara 1995), s. 699-707.

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, II, Philadelphia 1978.

Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 1971.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1988.

———, "Otranto'nun Zabtından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten*, sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

——, "Fatih Sultan Mehmed'in Vezir-i Âzamlarından Mahmud Paşa ile Şehzade Mustafa'nın Arası Neden açılmıştı?", *Belleten*, sayı: 112 (Ankara 1964), s. 719-728.

Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi 1392-1512", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 43-143.

II. BÂYEZİD

♦ Soru 1: *II. Bâyezid'i şehzâde iken babası niçin azarladı?*

Fatih Sultan Mehmed, büyük oğlu Bâyezid'in ismini tesadüfen vermemişti. Bu isim Timur yenilgisine rağmen Osmanlı tarihinde gazânın ve fütuhâtın en büyük temsilcisi olan dedesi Yıldırım Bâyezid'den gelmekteydi. Ancak Fatih'in büyük ümitler bağladığı ve dedesi gibi bir komutan olmasını beklediği oğlu babasının sağlığındayken bambaşka bir yola girmişti. Bâyezid, Amasya'da sancakbeyi iken çevresinin tesiri ile aşınaya kaçan eğlence meclislerinde gününü gün ediyordu. Şehzâde iyice yoldan çıkmış, afyon türü maddeler de kullanmaya başlamıştı.

Şehzâde Bâyezid, Hızır Paşazâde Mahmud ve Müeyyedzâde Abdurrahman isimli iki kişinin tesiri ile eğlence meclislerine ve afyona alıştırılmıştı. Durumu haber

alan Fatih şehzâdenin bu duruma düşmesinin asıl sorumlusu olarak, Bâyezid'e devlet işlerinde yardımcı olması ve danışmanlık yapması için orada bulunan Lala Fenârizâde Ahmed Bey'i sorumlu tuttu. Lalaya 5 Nisan 1479 tarihli bir fermân göndererek, bu duruma niçin engel olmadığını sordu.

♦ **Soru 2: Fatih, gönderdiği fermanla Şehzâde Bâyezid'in lalasına neler söyledi?**

Feridun Bey'in, Münşeâtü's-Selâtin isimli eserinde yer alan mektupta Fatih, Lala'ya şunları söylüyordu:

"Şerefli oğlumun lalası Ahmed

Bütün dünyanın boyun eğdiği yüce buyruk sana ulaştığında bilesin ki, şu anda oğlum Bâyezid'in hizmetinde olan Mahmud -ki insanlar arasında ahlaksız huylarının sayısı bilinmez- ve de oğlum ile yakın dostluğu bulunan talebe zümresinden Abdurrahman isimli arkadaşının -ki halkın dilinde Müeyyedoğlu ismiyle anılmıştır-, öldürülmelerini icap ettirecek hayli uygunsuz ve hoş olmayan tavırları ortaya çıkmıştır. Daha önceden de Uğurlu Mehmed'in kaçmasına ve Alaüddevle Bey'in hapse konulmasına ve Aşık Bey'in öldürülmesine sebep olmuşlardı. Ayrıca oğlumun hazinesinin idaresine hıyanet ehli, hayırsız adamları sokup para kaybına yol açtıkları ve Sivas Vilayeti'nin küçüğünden büyüğüne herkesin onlardan ne derecede eziyet çektikleri, benim katıma ayrıntılı olarak bildirilmiş, onların suçları ve

kötü işleri hakkında en ayrıntılı şekilde haberdar olmuştur. Bahsedilen kötülüklerinden başka benim oğlum kendi tabiatı çizgisinden çıkarmışlar, verdikleri telkinlerin yol açtığı şaşkınlık ortamından oğlumun zihni paramparça olmuş. Garip macunlar ve de afyon şurubu ve afyondan yapılmış nice tuhaf keyif verici maddeler getirip, birçok yararlarından ve güzel faydalarından bahsederek insanlık dairesinden çıkarıp mizacına rahatsızlık getirmişler. Sen orada ne iş için oturup duruyorsun ve ne bekliyorsun? Böyle bir edepsizliğin farkına varamamak akıl sahibi insanlara yakışan bir tavır değildir. Eğer bilgin dahilinde olup da bilmezden geliyorsan, bundan büyük hıyanet daha nasıl olur? Şimdi bu hususa bir düzen vermek için seni idam ettirmek en öncelikli iş olurdu. Lakin oğluma verdiğin hizmetin şerefi için ve atalarının yüzü suyu için günah defterine af kalemi çekip, suçunun lekesini merhamet mürekkebiyle kapattım. Ancak bir şartla ki, hüküm vardığı anda bir an bile ertelenmesine fırsat vermeden bütün işlerini bırakıp, emrimi okuyup, orada söylendiği gibi hareket etmelisin.

Şimdi fermânım budur ki: O bedbahtların kirli vücutları oğlumun muhabbet dairesinden uzaklaştınsın. Sen benim güvendiğim sadık kulum olduğundan, benim zihnimde çeşitli tereddütler olduğu için ortadan kaldırılması lazım olan bu durum senin tedbirine bırakıldı. Bundan maksadın, oğlumun zihnine bir bozukluk gelme ihtimaline karşın kendi istikbalini, ırz ve namusunu korumak

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

için olduğunu kendisi de kabul etse gerektir. Şimdi ne şekilde mümkündür? Devlet tarafından hüküm gönderip timar ve maaş verilmekle mi yoksa İstanbul'a davet edip yaramazlıklarına uygun bir çare ile mi olur? Sen benim güvenilir ve doğru bir hizmetkârımsın. Senin tedbirinin mükemmelliğine sonsuz mertebe inancım vardır. Senden umarım ki, hiyanetleri bu kadar ortada, velinimetlerine ve efendilerine fenalık kasteden, bütün kötülüklerin sebebi olan bu iki insanı yok etmek sevabın ta kendisidir. Belki bunun karşılığı olarak dünya ve ahirete ait güzel faydalar ve bol sevap bulacaksın. Uygun olan odur ki, bir yolunu bulup macun ile veya esrar ile veya başka bir yolla ikisini de acele olarak yok edesin. Benim yüce tahtım hizmetinde, Allah'a yemin olsun ki bundan önemli iş ve faydalı hizmet yoktur. Hem o bedbahtların yaptıklarının yazılı suretini ayrıntılı olarak hem de oğlumun macunları, afyon, afyon şurubu ve diğer keyif verici tohumları ne şekilde kullandığını ve ne zamandan beri buna başlamış olduğunu yazıp bildirsin. Fermânımın sana ne günde, ne zamanda, ne saatte vardığını; senin de ne zaman işe koyulduğunu ve ortadan kaldırma yollarından hangisini tercih ettiğini yazıp bildirsin. Son derecede uyanık ve dikkat üzere olasın ki, fermânın içeriğinden senden başka kimse haberdar olmaya. Fermânımı okuyanlar orada söylenenlerin gerçekliğini ve doğruluğunu kabul edip, gereğine göre davranıp başka türlü bir harekete girişmeyeler. 1479 senesi Nisan ayının 5. günü İstanbul'da yazıldı".

II. Mehmed, fermanında lalaya, şehzâdenin bu duruma gelmesinden dolayı suçun kendisinde olduğunu ve bunun cezasının da idam olduğunu söylüyordu. Ancak lala geçmişteki gerek kendisinin gerekse ailesinin hizmetleri dolayısıyla affedildi ve şehzâdeyi gizlice bu durumdan kurtarması emredildi.

♦ **Soru 3: Şehzâde Bâyezid'in lalası
Fatih'e ne cevap verdi?**

Lala Fenârizâde Ahmed Bey ise padişahın fermanını aldıktan sonra şu cevabı vermişti:

"Ulu dergâha ve yüce divana değersiz ve kıymetsiz kulun arzı budur ki:

Gönderdiğiniz fermânın muhtevasında, şehzâde hazretlerinin adamlarından Mahmud ve Müeyyedzâde Abdurrahman isimli kimselerin bedbahtlıklarından dolayı ortadan kaldırılmalarının elzem olduğundan bahsedilmiş ve yok edilmeleri ne şekilde gerçekleşir ise geciktirilmeden yerine getirilmesi emredilmişti. Zikr olunan bedbahtların, söylenenlerden daha fazlasını yaptıklarında şüphe yoktur. Lakin şehzâde hazretleriyle size arz olduğu kadar ilişkileri yoktur. Ve fermânınız üzere ortadan kaldırılmaları konusu şehzâde hazretlerine bildirildiği takdirde, kabul edeceğinden emin olduğundan kendisinden gizlemeyip olduğu gibi arz olundu. "Yerine getirilsin" dediğinde padişahımızın rzasına göre hareket edildiği, bütün gerçekliğiyle huzuruza arz olundu.

Kulunuz Ahmed”

Gizli tutulan bu durum padişahın isteği doğrultusunda başıyla bir sonuca bağlandı. Lalanın mektubundan sonra Fatih’e bir mektup da Şehzâde Bâyezid’den geldi. Şehzâde kullandığı maddeleri zayıflamak amacıyla aldığını, ancak artık vazgeçtiğini belirterek af diliyordu. Babasının sert uyarısı üzerine bu alışkanlıklarından vazgeçen Şehzâde Bâyezid, tam tersine bir hayatın içine girerek sofu oldu. Osmanlı tarihinde de Veli Bâyezid diye anıldı.

♦ Soru 4: II. Bâyezid tahta nasıl çıktı?

Fatih’in üç oğlu olmuştu. Ancak ortanca oğlu Mustafa babasının sağlığında zehirlenerek öldürüldüğü için Fatih’in ömrünün sonlarında iki oğlu hayattaydı. Büyük oğlu Bâyezid, Amasya’da sancakbeyliği yaparken, küçük oğlu Cem’in görev yeri ise Konya idi.

Fatih’in ölümünden sonra devlet adamları tahta kimin geçeceği konusunda ikiye bölündüler. Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa, Şehzâde Cem’in tahta geçmesini arzu ediyordu. Ancak devlet adamlarının çoğunluğu Şehzâde Bâyezid taraftandı. Bu yüzden veziriazam Amasya’da bulunan şehzâde Bâyezid’e kapıcıbaşılardan Keklik Mustafa’yı, Cem’e de gizlice başka bir haberciyi göndermişti. Ancak Fatih’in ölümünün duyulması üzerine asker ayaklanarak, hükümdarın doktorunu ve veziriazamı öldürüp, evlerini yağmaladılar. Cem Sultan’ın merkezdeki tek destekçisinin ölmesi, olayların onun

aleyhine gelişmesine sebep oldu. Şehzâde Bâyezid taraftarları, o gelene kadar vekâleten tahta İstanbul'da bulunan oğlu Şehzâde Korkud'u çıkardılar. Cem'e giden ulak da, yolda Şehzâde Bâyezid'in kayınpederi olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalanarak öldürüldü. Ulağın öldürülmesi, bulunduğu yer itibarı ile İstanbul'a daha yakın olan Cem Sultan'ın babasının ölümünü haber alıp bir an önce başkente gelmesine engel oldu.

Şehzâde Bâyezid'e gönderilen haberci ise 8 gün sonra Amasya'ya varmıştı. Babasının ölüm haberini alan Bâyezid ertesi gün yola çıktı ve 9 gün sonra İstanbul'a ulaştı. Taht mücadelesinde kardeşine çok büyük bir üstünlük sağlamıştı.

♦ **Soru 5: II. Bâyezid'in hükümdarlığında babası Fatih Sultan Mehmed devrine nasıl bir tepki oluştu?**

II. Bâyezid tahta geçince Fatih dönemine büyük bir tepki oluşmuştu. Fatih ömrünün son yıllarında mülk ve vakıf toprakların önemli bir kısmını tımar sistemine dahil etmişti. Bundan amacı bitip tükenmek bilmeyen askeri faaliyetler için kaynak sağlamaktı. Bu siyaset yüzünden mağdur olanlar ise Amasya'da şehzâde Bâyezid'in etrafına toplanmışlardı. Amasya Fatih'in yaptığı işlere muhalif olanların toplandığı bir mekân hâline gelmişti. Şehzâde babasının vakıf ve mülklerle ilgili getirdiği yeni düzenlemeyi ağırdan almış, ayrıca İstanbul'a gönderilmesi iste-

nilen bir tüccarı da teslim etmemiştir. Bu yüzden de babası ile arası bozulmuştur.

Bâyezid padişah olduktan sonra babası zamanında devletleştirilmiş toprakları sahiplerine geri verdi. Fatih'in hükümdarlık döneminde 5 defa paranın değeri düşürülerek hazinenin gelirleri artırılmış, ancak bu durum asker ve halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bu yüzden Fatih'in ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Bâyezid'e babasını değil, dedesi II. Murad'ı örnek alması tavsiye edilmişti. Bâyezid devrinde Fatih'in yaptığı birçok işten vazgeçildi. Avrupalı ressamlar tarafından yapılan resimler saraydan çıkarılarak pazarlarda satıldı.

♦ **Soru 6: II. Bâyezid devrinin siyasal olayları nelerdir?**

Cem Sultan hadisesi ve Fatih dönemindeki bitip tükenmek bilmeyen fetih hareketlerinden dolayı Bâyezid devrinde gazâ faaliyetlerine bir süreliğine ara verilmişti. Bu yıllarda daha ziyade akıncılar gönderilerek Dalmaçya ve Tuna kıyıları yağmalandı. 1483'te Hersek tam olarak Osmanlı hakimiyetine geçti.

Fatih döneminde Osmanlı hakimiyetine giren Kırım Hanlığı ile kara bağlantısı yoktu. Bunun sağlanması için Boğdan'ın elinde bulunan Kili ve Akkırman'ın alınması gerekiyordu. Fatih döneminde buna teşebbüs edilmiş, ancak Stefan Çel Mare karşısında başarılı olunamamıştı. Çel Mare'nin Osmanlı topraklarına saldırıları üzerine harekete geçildi. Macaristan iç meseleler ile ilgi-

lendiği için Stefan Çel Mare'ye yardım edecek durumda değildi. Edirne'den yola çıkan Osmanlı ordusu 1484 yazında rahatlıkla Kuzeybatı Karadeniz'in iki önemli kilit noktasını, Kili ve Akkirman'ı fethetti. Bunun üzerine Stefan Çel Mare Osmanlı hakimiyetini tanıdı. Boğdan ve Macaristan Karadeniz üzerinden ticaret imkânlarını kaybettiler. Kırım'la kara bağlantısı kuruldu.

Bu sefer ile Boğdan ve Eflak üzerinde Osmanlı hakimiyeti kuvvetlendi. Çel Mare daha sonra ayaklandıysa da başarılı olamadı. 1503'te yapılan antlaşma ile Macaristan ve Lehistan Osmanlı fetihlerini tanıdılar ve iki voyvodalık kesin olarak Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi oldular.

Fatih'in son yıllarında gerginleşen Osmanlı-Memlûk ilişkileri II. Bâyezid zamanında daha da kötüleşti. Memlûkler, Dulkadir Beyliği'ne müdahale edince, Alaüddin Bey Osmanlılar'dan yardım istedi. Osmanlı kuvvetleri Memlûk topraklarına girince iki devlet arasında 1485'ten 1491'e kadar 6 yıl sürecek bir savaş çıktı. Yapılan savaşlarda Osmanlı ordusu Memlûkler karşısında zor duruma düştü. İlk savaşları Memlûkler kazandı. Ancak iki devlet de bu savaşlarda asıl ordularını kullanmamışlardı. Memlûkler üstünlük elde etmelerine rağmen kendi iç meseleleri ve maddi durumlarındaki olumsuzluklar yüzünden başarılarının devamını getiremediler. Suriye'de bir salgın hastalığın ortaya çıkması ve kıtlık yaşanması üzerine iki devlet arasında 1491 Mayıs'ında antlaşma yapıldı.

Cem Sultan hadisesini kullanan Venedik, 1482'de yaptığı bir antlaşma ile Osmanlılar'a vergi vermeyi bırakmış ve ticari imtiyazlarını artırmıştı. Ancak Mora ve Ege'de iki devlet arasında çekişme vardı. 1490'lı yıllara gelindiğinde Anadolu'daki Türkmenler arasında devlete karşı olumsuz bir tavır oluşmuştu. Bu durumun daha geniş kitlelere yayılmaması ve devletin birliğini toplaması için Hristiyanlar'a karşı bir savaş gerekiyordu. Cem Sultan'ın ölümünden sonra Venedik baskı altına alındı. Venedik tüccarlarının Osmanlı ülkesinden tahıl alması yasaklandı. Bazı Venedik gemileri zapt edildi. Venedik'in Dalmaçya'daki topraklarına akınlar yapıldı.

Venedik bütün bu olanlara rağmen Osmanlılar'a karşı savaş açmamıştı. Ancak Fransa ile antlaşma yapınca Osmanlılar bunu savaş sebebi olarak kabul ettiler. 1494 Temmuz'unun başlarında başlayan savaşta Osmanlı donanması, kara birliklerinin desteği ile 28 Ağustos'ta İnebahtı'yı fethetti. Mora'da daha önce fethedilemeyen Modon ve Koron alındı. Bu yerler Fatih döneminde ele geçirilemeyen kilit noktalar. Bu kalelerin ele geçirilmesi Ege Denizi'nde tam bir hakimiyet kurma açısından önemlidir.

Osmanlı kuvvetleri Hırvatistan ve Dalmaçya'ya girdi. Venedik, Osmanlılar karşısında dayanamıyordu. Papa'nın haclı seferi düzenleme teşebbüsleri de fazla başarılı olamadı. Milano ve Napoli gibi İtalya şehir devletleri, Osmanlılar'dan aldıkları ticaret imtiyazları yüzünden tarafsız kalmışlardı. Lehistan ve Boğdan'la yapılan antlaşmalarla bu iki devletin de tarafsızlığı sağlandı.

Papanın çabalarıyla kurulan Haçlı donanması 1501'de Ege'ye geldi. Donanma Venedik, Papalık, İspanya ve Fransa gemilerinden oluşuyordu. Osmanlılar denizlerde yeterince kuvvetlenemedikleri için bu donanmayı engelleyemediler. Midilli düştü. Ancak bir fırtınanın donanmayı dağıtması ve haçlı kuvvetleri arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden Osmanlılar açısından tehlike büyümedi. Ekonomik açıdan iyice zor duruma düşen Venedik'in barış istemesi üzerine, Lehistan'ın aracılığıyla iki devlet arasında 1502'de antlaşma imzalandı.

♦ **Soru 7: II. Bâyezid devrinde Endülüisle ilişkiler nasıldı?**

II. Bâyezid devrinde İspanya'daki Müslümanlar iyice zor duruma düşmüştü. Aragon ve Kastilya baskısı yüzünden İspanya'daki son Müslüman toprağı Gırnata düşmek üzereyken Cem meselesi ve Osmanlılar'ın deniz gücünün zayıflığı yüzünden Endülüis'ten gelen yardım isteklerine olumlu cevap verilememişti. 1492'de Gırnata'nın düşmesi üzerine yardım istekleri iyice arttı. Fakat bu isteklere sadece Akdeniz ve Afrika'da faaliyet gösteren Türk korsanları ile cevap verilebildi.

♦ **Soru 8: II. Bâyezid devrinde Safevi tehlikesine karşı nasıl önlem alındı?**

II. Bâyezid'in hükümdarlığının son yıllarında Anadolu'dan giden Türkmenler'in kurduğu Safevi Devleti, Osmanlılar

için bir tehlike arz etmeye başlamıştı. Şah İsmail'in halifelerinin Anadolu'daki Türkmenler arasında yaptığı propaganda İran'a büyük bir göçe sebep olmuştu. Şahın tesiri Rumeli'ye doğru yayılıyordu. Hasta olan II. Bâyezid bu tehlikeyi önleyebilme hususunda düzgün adım atmadı. Sadece bazı ufak tedbirler alındı. Bunlar propaganda aracı olarak kullanılan Safevi paralarının Osmanlı ülkesinde bulunmasının yasaklanması, Türkmenler'in İran'a göç etmesinin önlenmeye çalışılması ve 16 bin Türkmen'in Mora'ya sürülmesiydi. Ancak bunlar yeterli olmadı. Tehlikenin farkına varan Trabzon Sancakbeyi Şehzâde Selim kendi başına Safevi topraklarına akın yaptı. Şah İsmail'in durumu şikâyet etmesi üzerine, babası tarafından azarlandı.

1511 Nisan'ında büyük bir ayaklanma meydana geldi. Temmuz'a kadar süren Şahkulu isyanı sırasında Antalya'dan Bursa'ya kadar olan bölge yakılıp, yıkıldı. Osmanlı orduları Türkmen ayaklanmacılar karşısında birkaç defa mağlup oldular. Tokat'ta hutbe Şah İsmail adına okundu. İsyan zorlukla bastırıldı. Veziriazam Hadım Ali Paşa da bu ayaklanmayı bastırırken şehid düştü.

♦ **Soru 9: II. Bâyezid devrinde Türk denizciliği nasıl gelişti?**

II. Bâyezid devrinin en önemli olaylarından birisi Osmanlı denizciliğinin gelişmesidir. Fatih döneminde donanmada bazı gelişmeler olduysa da Osmanlı denizciliği esas itibarıyla oğlu zamanında teşekkül etti. II.

Bâyezid'den önce Osmanlı donanması daha ziyade nakliye ve kara kuvvetlerine destek gücü olarak görev yapıyordu. Bu dönemdeki gelişmeler sayesinde bir harp kuvveti hâline geldi.

Akdeniz'in en büyük deniz gücü olan Venedik ile başa çıkabilmek için donanmanın geliştirilmesi gerekiyordu. Özellikle 1489'da Venedik'in Kıbrıs'a hakim olması Osmanlı açısından olumsuz bir durumdur. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için harekete geçen sultan ilk olarak Akdeniz'de faaliyet gösteren Kemal Reisi, 1495'te Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine aldı. Kemal Reis, Osmanlı donanmasını yeniden teşkilatlandırdı. Akdeniz ve Afrika'da faaliyet gösteren birçok Türk denizcisini Osmanlı hizmetine aldı. Tersane sayısı çoğaltıldı. Osmanlı donanması için daha büyük gemiler yapıldı. Kalyon sınıfından "göke" isimli gemiler ilk defa bu dönemde Osmanlı donanmasında görülür. Gemilerde uzun menzilli toplar kullanılmaya başlandı. Bütün bu gelişmelerin sayesinde Venedik'in Mora'daki üstleri fethedilebilmiştir.

♦ Soru 10: II. Bâyezid oğullarını öldürdü mü?

II. Bâyezid'in sekiz oğlundan beşi hükümdarın sağlığında ölmüşlerdi. Osmanlı kaynakları bu şehzâdelerin sadece öldüğünü belirtip, nasıl öldükleri konusunda bir bilgi vermezler. XVI. yüzyılda Türkçe'den Almanca'ya çevrilmiş ve daha sonra bazı ilaveler yapılan bir Osmanlı tarihinde bu konuda enteresan bilgiler bulunmaktadır. *Haniwaldanus Anonimi* olarak bilinen bu tari-

hin bugün orijinal Türkçesi mevcut değildir. Bu esere göre nikris hastalığı dolayısıyla hareket kabiliyetini kaybeden II. Bâyezid'in otoritesi sarsılmış; bu yüzden isyan eden Şehzâde Mahmud, Mehmed ve Şehinşah da babaları tarafından öldürülmüşlerdir. Bu bilgi başka kaynaklarda yer almaz. Bu yüzden doğru olup olmadığını tam olarak tespit edemiyoruz. Ancak sultanın hastalığı ve yaşlılığı yüzünden saltanatının son yıllarında Şehzâde Selim'in isyanından önce bir huzursuzluk ortamı olduğu anlaşılmaktadır.

♦ **Soru 11: Yavuz Sultan Selim babasına karşı nasıl mücadele etti?**

Trabzon Valisi Şehzâde Selim, II. Bâyezid'in hayatta kalan oğullarının en küçüğü olmasına rağmen en sert ve en gözü kara olanıydı. Devlet adamları arasında fazla taraftan olmamasına rağmen, sert tabiatı yüzünden askerler tarafından beğeniliyordu. II. Bâyezid ve devlet adamlarının önemli bir kısmı ise padişahın büyük oğlu Ahmed'i tahtta görmek istiyorlardı. Ancak Şehzâde Ahmed, atak bir yapıda olmaması ve Şahkulu isyanı sırasındaki beceriksiz davranışları yüzünden askerler arasında fazla tutulmuyordu. Şehzâde Korkud ise âlim ve şair tabiatlı bir insan olmasından dolayı tahtı arzulasa da pek fazla şansa sahip değildi.

Babasının ölümü hâlinde İstanbul'a bir an evvel gelerek tahtı ele geçirme şansına sahip olmak isteyen şehzâde Selim'in, Rumeli'de bir sancak isteği kabul edil-

medi. I. Murad'ın oğlu Savcı Bey'in isyanından sonra Rumeli'de şehzadelere sancak verilmiyordu Bunun üzerine Trabzon'dan ayrılan Şehzâde Selim, Kefe'ye geçip, burada kuvvet topladıktan sonra Rumeli'ye geldi. Baba ile oğul arasında, gidip-gelen elçilere rağmen anlaşma sağlanamayınca, ihtiyar padişah ordusunu toplayarak oğlunu Edirne yakınlarında karşıladı. Bu sırada araya giren Rumeli beyleri, şehzâdeye Rumeli'de Semendire, Alacahisar ve İzvornik sancaklarının verilmesini sağlayınca savaşmadı. II. Bâyezid, Şehzâde Ahmed'i veliaht yapmayaacağına dair bir ahidnâme de verdi. Fakat padişah bu ahidnâmeye rağmen Ahmed'i yerine geçirmekten vazgeçmedi ve Rumeli beylerini toplayarak, onlardan Şehzâde Ahmed'in padişahlığına itiraz etmeyeceklerine dair söz aldı. Ahmed'i yerine geçirip, kendisi de saltanattan çekilmek istiyordu. Ancak yeniciler, II. Bâyezid'in sağlığında başkasını padişah olarak görmek istemediklerini söyleyerek, bu durumu kabul etmediler.

♦ **Soru 12: Yavuz Sultan Selim babasını nasıl tahttan indirdi?**

Yeni gelişmeler üzerine tekrar harekete geçen Şehzâde Selim, Çorlu yakınlarındaki Karşıdaran ovasında babasının karşısına çıktıysa da, yapılan muharebeyi kaybederek Kefe'ye geri dönmek zorunda kaldı. Onun yenilmesi ile Ahmed'in tahta çıkma şansı çoğalmış gibi görünüyordu. İstanbul'a çağrılan Şehzâde Ahmed, Maltepe'ye kadar gelmişken, yeniciler ayaklanarak, taraftarlarının

evlerini yağmaladılar. Saltanatın kimin olacağı artık padişahın değil askerın elindeydi. Bu sırada İstanbul'a gelen Şehzâde Korkud da taht mücadelesine karıştı. Askerler ona hürmet göstermekle beraber, onun hükümdarlığını istemediklerini, tahta Selim'in geçmesine taraftar olduklarını belirttiler. Asker gün geçtikçe büyüyen Safevi tehlikesini Selim'in ortadan kaldıracağına inanıyordu. Yavuz, daha önce Trabzon valisi iken Safeviler'e karşı babasının rızasını almadan askeri harekâta bulunmuş ve bazı başarılar kazanmıştı.

Kefe'den tekrar hareket eden Şehzâde Selim, Rumeli'ye geldiğinde askerler tarafından İstanbul'a davet edildi. Yavuz'un İstanbul'a gelmesine rağmen II. Bâyezid saltanattan çekilmeye hâlâ ıza göstermiyordu. Bunun üzerine 25 Nisan 1512'de Şehzâde Selim yeniçeri ve sipahilerle birlikte sarayın önüne geldi. Gürültülere dışarı çıkan padişah, askerın yerini oğluna bırakmasını istemesi üzerine tahtan çekilip, Selim'in padişahlığını kabul etti. Yavuz'un babasını devirerek tahtı ele geçirmesi, bu şekilde bir taht değişikliğinin Osmanlı tarihindeki ilk ve son örneğidir. I. Murad zamanında Savcı Bey babasına karşı ayaklandıysa da, başarılı olamamış ve sonunda yakalanarak kör edilmişti.

♦ Soru 13: II. Bâyezid nasıl öldü?

Tahttan çekildikten sonra yirmi gün İstanbul'da kalan II. Bâyezid, ömrünün kalan kısmını geçirmek üzere Dimetoka'ya doğru yola çıktı. Ancak buraya varamadan

26 Mayıs'ta yolda öldü. Yavuz ileride bir mesele çıkmasını önlemek için babasını zehirletmişti. Şehabettin Tekindağ, bu konuda yaptığı araştırmada II. Bâyezid'in zehirlenerek öldürüldüğü sonucuna varmıştır.

♦ **Soru 14: II. Bâyezid devrinin Osmanlı tarihindeki yeri nedir?**

Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim arasında II. Bâyezid'in hükümdarlığı askeri başarılar açısından sönük kalır. Hatta bu yüzden ağabeyine göre daha atak bir yapıda olan Cem Sultan'ın padişah olmamasına hayıflanalar olur. Ancak herşey askeri başarı demek değildir. Ayrıca Cem Sultan meselesinin uzun süre II. Bâyezid'i meşgul etmesi, fetihlerin önünde önemli bir engel olmuştu.

II. Bâyezid devrinde Osmanlı devlet yapısı gelişti ve Fatih döneminde fethedilen topraklarda Osmanlı düzeni kuruldu. Osmanlı denizciliği nakliye gücü yerine bir savaş aracı olarak gerçek manada bu dönemde ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyılda dünya siyasetine yön verecek alt yapısı oluşmaya başladı.

II. Bâyezid devri Osmanlı tarih yazıcılığı bakımından da son derece önemli bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih yazıcılığı bu hükümdarın döneminde başlamıştır. Osmanlı tarihine ait teferuatlı bilgi veren asıl eserler II. Bâyezid devrinde yazılmışlardır.

Bu dönemde II. Bâyezid'in emriyle İdris-i Bitlisi, ilk sekiz hükümdarı anlatan *Heşt Bihişt* isimli Farsça bir

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

tarih kaleme aldı. Yine sultanın emriyle Türkçe bir tarih kaleme alan ve daha sonra devam ederek, eserini ilk on padişahın anlatıldığı 10 ciltlik bir tarih hâline getiren İbn Kemal ise Osmanlı tarihçiliğinde bir dönüm noktası oldu. İbn Kemal'in eseri ile ilk dönem Osmanlı tarihçiliği en önemli eserini verdi. Müellif daha önce yazılmış tarihlerde olduğu gibi tarihi birbirleriyle ilgisi olmayan olaylar dizisi olarak değil, birbirine bağlı bir hadiseler zinciri olarak ele almıştı. Bir konuyu anlatırken onun meydana gelmesine sebep olan önceki hadiselerin de üzerinde durmuştu.

♦ Bibliyografya

Robert Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halil ül-Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", *Tarih Dergisi*, sayı: 3-4 (İstanbul 1951), s. 51-66.

Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000 .

İsmail Hami Danişmend, "Gurbetname-i Sultan Cem", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 211-271.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1985.

- Burhan Keskin, *Selimnâme (İshak bin İbrahim)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.
- Mustafa Karazeybek, *Tarih-i Âl-i Osman*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I/2, haz. İ. Hakkı Çuhadar vd., Kayseri 1997.
- Hoca Sadeddin, *Tacü't-Teuârih*, II, İstanbul 1279.
- İbn Kemal, *Teuârih-i Âl-i Osman*, VIII, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997.
- Kıvamî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, İstanbul 1955.
- Ceyhun Vedat Uygur, *Kıvamî'nin Fetihnâme-i Sultân Mehmed'i ve Dil Özellikleri (İmlâ-Gramer-Metin-Lügat)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Konya 1991.
- Lütfi Paşa, *Teuârih-i Âl-i Osman*, neşr. Âli Bey, İstanbul 1341.
- Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, II, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1957.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-düvel, Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995.
- Sanca Kemal, *Selatîn-nâme*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Osmanlı Tarihleri, I, haz. Nihal Atsız vd., İstanbul 1949.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1972.

Solak-zâde Tarihi, I, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989.

Nicolas Vatin, Sultan Djem, Ankara 1997.

Richard Kreutel, Haniwoldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bâyezid-i Veli (1481-1512), çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1997.

Faruk Söylemez, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (1481-1512), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995.

Tursun Bey, Târîh-i Ebü'l-feth, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

Nuri Ünlü, Camiu'd-Düvel (II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim Devri) Müellif Müneccimbaşı Ahmet Dede (Tenkitli Metin Neşri), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1990.

Yaşar Yücel-Halil Erdoğan Cengiz, "Rûhi Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi", Belgeler, sayı: 18 (Ankara 992), s. 359-472.

Feridun Emecen-İlhan Şahin, II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Târihli Ahkâm Defteri, İstanbul 1994.

M. Cavid Baysun, "Cem", İslâm Ansiklopedisi, III, 69-81.

- , *Cem Sultan, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1946.
- N. Beldiceanu, "1484 Osmanlı Seferi Hazırlıkları ve Kronolojisi", çev. Zeki Arkan, *Belleten*, sayı: 186 (Ankara 1983), s. 587-598.
- İdris Bostan, "Kemal Reis", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 226-227.
- Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.
- Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.
- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1971.
- Oktay Efendiyev, "Sultan II. Bâyezid ve Şah İsmail", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1 (Ankara 2002), s. 89-96.
- Mustafa Ekinci, *Erdebil Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Dînî ve Siyasi Faaliyetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Urfa 1997.
- Feridun Emecen, "Kuruluş'tan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 29-33.
- H. Yavuz Ercan, "Sultan II. Bâyezid'in Siyasi Hayatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4/6-7 (Ankara 1968), s. 547-554.

İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezid Devrine Ait Bir İn'amat Defteri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10-11 (İstanbul 1980), s. 303-342.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951.

Semavi Eyice, "II. Bâyezid Zamanında Davet Edilen Batılılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 19 (İstanbul 1969), s. 23-30.

A. Galotta-B. Bova, "Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzâdesi Sultan Cem ile İlgili Belgeler", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Tarih ve Toplum*, sayı 30 (İstanbul 1986), s. 19-27.

M. Tayyib Gökbilgin, "Korvin Mathias (Matyas)'ın II. Bâyezid'e Mektupları, Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesinin Türkçe Metni", *Belleten*, sayı: 87 (Ankara 1958), s. 369-381

———, "Napoli Kralı Tarafından II. Bâyezid ve Ahmed Paşa (Gedik)'ya Gönderilen Mektupların Türkçe Suretleri ve Diğer İlgili İki Mektub", *Prilozi*, sayı: 22-23 (1976), s. 33-60.

———, "Korkut", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 855-860.

Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 205-220.

Halil İnalcık, "Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 286-290.

- , "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement Between Innocent VIII and Bâyezîd II on the Djem Sultan", *Journal of Turkish Studies*, III (1979), s. 209-230.
- , "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.
- , "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 66-88.
- , *Osmanlı İmparatorluğu, Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.
- Jacques Lefort, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan Tarihine Katkı*, Çev. Hatice Gonnet, Ankara 1981.
- Behset Karaca, "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bâyezîd Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 409-420.
- Hedda Reindl-Kiel, *Manner Um Bâyezîd*, Berlin 1983
- H. J. Kisling, "Sultan Bâyezîd II ve Francesco II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, XV (İstanbul 1968), s. 47-73.
- , "II. Sultan Bâyezîd'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler: (1481-1512)", *Türk Kültürü*, sayı: 84 (Ankara 1969), s. 18-30.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Kazım Yaşar Koprıman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 470-485.

Kemal Kozanoğlu, "Cem Sultan Olayında Avrupa'ya Giden Hristiyan Kutsal Emanetleri", *Tarih ve Toplum*, sayı: 14 (İstanbul 1985), s. 30-34.

Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemali Ailesi*, İstanbul 1995.

Necdet Öztürk, "II. Beyazıt Devri Kronolojisi", *Bir Dergisi*, sayı: 4 (İstanbul 1995), s. 153-172.

Ratıp Kazancıgil, *Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi*, Edirne 1988.

Fatih Müderrisoğlu, "Edirne II. Bâyezid Külliyesi, Vakıflar Dergisi, sayı: 22 (Ankara 1991), s. 151-198.

V. L. Menage, "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *Journal of Royal Asiatic Society* (1965), s. 112-132.

———, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", çev. Salih Özbaran, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9 (İstanbul 1978), s. 230.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul 1982.

Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kurulmasında Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976.

Mahmut Şakiroğlu, "Cem Sultan", *Yeni Türkiye*, sayı: 31 (Ankara 2000), s. 124-127.

Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966.

———, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

———, "II. Beyazıt Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belle-ten*, sayı: 106 (Ankara 1963), s. 185-236.

Şehabettin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

———, "II. Bâyezid'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 85-96.

———, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I/4 (İstanbul 1967), s. 34-39.

———, "Korkut Çelebi ile ilgili İki Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III/17 (İstanbul 1969), s. 36-42.

———, "II. Bâyezid'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 24 (İstanbul 1970), s. 1-16.

———, "II. Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücadelesi: İlk Osmanlı-Memlûklü Savaşları (1485-1491)", *Belle-ten*, sayı: 123 (Ankara 1967), s. 345-373.

Şerafettin Turan, "Bâyezid II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 234-238.

———, "Barak Reis'in Şehzâde Cem Meselesi ile İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi", *Belle-ten*, sayı: 103 (Ankara), s. 539-555.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

———, "Otranto'nun Zaptından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten*, sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

Ahmet Uğur, "Kemal Paşazade'nin VIII. ve IX. Defterleri ve Bu Defterler Işığında Yazarın Tarihçiliği", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1007-1019.

Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, sayı: 6-8.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

———, "Cem Sultan'a Dâir Beş Orijinal Vesika", *Belleten*, sayı: 95 (Ankara 1960), s. 457-483.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşanın II. Bâyezid'i Saltanata Davet Arızası", *Belleten*, sayı: 97 (Ankara 1961), s. 75-77.

———, "Otranto'nun Zaptından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten*, sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

———, "Değerli Vezir Gedik Ahmed Paşa II. Bâyezid Tarafından Niçin Katledildi", *Belleten*, sayı: 114 (Ankara 1965), s. 355-361.

Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid-Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)*, İstanbul 1983.

Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi 1481-1512", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanili, İstanbul 1992, s. 99-143.

CEM SULTAN

♦ Soru 1: *Cem Sultan, Fatih hayattayken nasıl tahta çıkmaya çalıştı?*

Babasının sağığında bir kez tahta geçme teebbüsü olmuştı. Osmanlı İmparatorluğu ile Akkoyunlular arasında cereyan eden Otlukbeli Savaşı (1472) esnasında İstanbul'a Fatih'in öldüğü ve savaşın kaybedildiği haberlerinin ulaşması üzerine Cem Sultan, lalalarının da teşviki ile tahta çıkmaya ve devlet ricalinden biat almaya çalışmıştı. Fatih, İstanbul'a döndüğünde bu hareketine sebep olan lalalarını şiddetle cezalandırmıştır.

♦ Soru 2: *Cem Sultan Fatih'in veliahdı mıydı?*

Bazı tarihçiler, Fatih'in devlet teşkilatına ait Kanun-nâmesinde şehzadelere hitaben yazılacak elkab anlatı-

lirken Cem'in elkabının yazılmasını, Fatih'in gönlünün, kendi yerine geçmesi için Cem Sultan'da olduğuna işaret eden bir delil olarak yorumlamışlardır. Ancak bu ifade Fatih'in arzusundan değil, kanunnâmeyi Cem'in destekçisi olan Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın kaleme almasından dolayıdır. Devrin tarihlerinde Cem'in babası tarafından yerine hazırlandığı yönünde bir kayıt bulunmadığı gibi, Tarihçi İbn Kemal eserinde Fatih'in ölmeden önce yerine büyük oğlu Bâyezid'in geçirilmesini vasiyet ettiğini yazar. Ancak İbn Kemal'in yazdıkları da II. Bâyezid'in hükümdarlığı döneminde kaleme alındığı için pek güvenilir değildir.

Türk devlet geleneğinde veliahtlık kurumu yoktur. Fatih de sağlığında bir veliaht seçmemiştir. Cem Sultan'ın Fatih'in veliahdı olduğu yönündeki bilgiler, modern dönem tarihçilerinin yorumlarıdır. Cem Sultan, Fatih'in veliahdı değildi.

♦ **Soru 3: Cem Sultan babasının ölümünü niçin öğrenemedi?**

Fatih'in üç oğlu olmuş, ancak ortanca oğlu Mustafa onun sağlığında, 1474'te ölmüştü. Fatih'in ölümünde 33 yaşında olan en büyük oğlu Bâyezid, Amasya Sancakbeyi iken çevresinin tesiri ile girdiği bazı eğlence meclisleri yüzünden babasından sert tepki görünce, bu alışkanlıklarından vazgeçmişti. II. Mehmed'in ömrünün son yıllarında gerçekleştirdiği mülk ve vakıf toprakların önemli bir kısmını timar sistemine dahil etme siyaseti yüzünden

mağdur olanlar, Amasya'da Şehzâde Bâyezid'in etrafına toplanmaya başlamışlardı.

Fatih'in en küçük oğlu olan Cem ise babasının ölümünde 22 yaşındaydı ve Konya'da bulunuyordu. Ağabeyinde bulunmayan atak bir yapısı vardı. Fakat Cem Sultan'ın devlet ricali arasında taraftarı fazla değildi. En büyük destekçisi Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa idi. Fatih'in ölümünden sonra askerin isyan edip, veziriazamı öldürmesiyle Cem Sultan'ın hiçbir şansı kalmadı. Veziriazamın ölmeden önce şehzâdeye gönderdiği ulak da Şuhzâde Bâyezid'in taraftarları tarafından ele geçirilip, Cem Sultan'ın durumdan haberdar olması engellendi.

♦ **Soru 4: Cem Sultan ağabeyine ne teklif etti?**

II. Bâyezid'in padişah olması üzerine Cem Sultan, vakit geçirmeden harekete geçip, Konya ve çevresinden asker toplamaya başladı. Bursa'ya yaklaştığında, ağabeyinin gönderdiği askerlerle karşılaştı ve onları mağlup etti. Bu zaferin ardından Bursa şehri kapılarını ona açtı. Cem Sultan, Bursa'ya girince padişahlığını ilân edip, hutbeyi kendi adına okuttu ve para bastırdı.

Cem Sultan daha sonra ağabeyine, Çelebi Mehmed'in kızı Selçuk Hatun ile zamanın muteber ulemasından Mevlana İlyas ve tarihçi Şükrullah'ın oğlu Ahmed Çelebi'den oluşan bir heyet gönderdi. Bu heyet II. Bâyezid'e Osmanlı ülkesini iki kardeş arasında Anadolu ve Rumeli olarak ikiye bölmeyi teklif etti. Selçuk Hatun, II. Bâyezid'e iki kardeş arasında kan dökülmemesi için Rumeli ile ye-

tinmesi tavsiyesinde bulundu. Ancak II. Bâyezid devletin bölünemeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddetti.

♦ **Soru 5: Cem Sultan taht mücadelesini nasıl kaybetti?**

II. Bâyezid'in kuvvetleri Bursa üzerine hareket edince, Cem ordusunu ikiye bölüp, Yenişehir'e çekildi. Ancak adamlarından Astin oğlu Yakup Bey ihanet etmiş ve onun Yenişehir'e çekilmesini sağlayarak, genç şehzadeyi tuzağa düşürmüştü. Cem'in, Gedik Nasuh Bey kumandasındaki kuvvetleri İznik civarında Sinan Paşa tarafından bozguna uğrattı. Padişahın kumandasındaki ordu Yenişehir'e vardığı gün, İtalya'dan dönen Otranto fatihi Gedik Ahmed Paşa da onlara katılmıştı. Gedik Ahmed Paşa, Cem'in eski lalası idi ve II. Bâyezid'i hiç sevmezdi. Ancak Cem'e iltihakla asi durumuna düşmemek için II. Bâyezid'in yanında kalmayı uygun bulmuştu. Önemli bir komutanın karşı tarafta bulunmasının yanı sıra, kendi taraftan olarak tanınan Gedik Ahmed Paşa'nın hasımlarıyla birlikte olması Cem Sultan için manevi açıdan da bir sarsıntıydı.

Yenişehir Ovası'nda, Göksu Çayı'nın kıyısında 20 Haziran 1481'de meydana gelen savaş, sabahleyin başladı ve öğlene kadar devam etti. Astin oğlu'nun karşı tarafa geçmesinin ardından Cem'in ordusu iyice bozuldu ve şehzâde kaçmak zorunda kaldı. Yolda eşkıyaların saldırısına da uğrayan Cem Sultan perişan bir şekilde Konya'ya vardı. Buradaki divân toplantısına yorgan içe-

risinde, dört kişi tarafından taşınarak katılabildi. Üç günlük istirahatın ardından ailesini ve sadık adamlarını alarak Konya'dan ayrıldı. Cem Sultan'ın, Konya'dan ayrılışı çok dramatik olmuş, halk arkasından göz yaşları dökmüştür. Cem, peşinden gelen Gedik Ahmed Paşa'ya yakalanmadan Memlük Sultanlığı'na sığınabilmişti. Bu hadiseden dolayı şehzadeyi belki kasten, beki de bir ihmâl neticesi yakalayamayan Gedik Ahmed Paşa hakkındaki şüpheler iyice arttı ve onun II. Bâyezid'e karşı olduğu yönündeki dedikodular çoğaldı.

♦ Soru 6: Cem Sultan, Mısır'dan niçin döndü?

Cem Sultan, Mısır'da büyük bir merasimle karşılanmıştı. Mülteci Osmanlı şehzadesine Mısır'da çok hürmet gösterilip, şerefine ziyafet ve eğlenceler tertip olundu. Cem, Mısır'daki durumunu bir mektup yazarak padişaha bildirdiği zaman, II. Bâyezid ona "saltanat davasından vazgeçerse, karşılığında kendisine yıllık 1 milyon akçe vereceği", cevabını verdi. Ancak Cem Sultan, düştüğü duruma rağmen saltanat hirsından vazgeçememişti..

Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu'ndaki saltanat mücadelesini fırsat bilen Karamanoğlu Kasım Bey İçel'e gelerek, çevredeki Türkmenler'i toplayıp eski topraklarını geri alma teşebbüsüne girmişti. Konya'yı muhasara edince Gedik Ahmed Paşa, Karamanoğlu üzerine gönderildi. Kasım Bey'i mağlup eden Gedik Ahmed Paşa, İçel'e girip, burada direnen Türkmenler'i kılıçtan geçirdi.

Osmanlı kuvvetleri karşısında mağlup olan Kasım Bey, Cem'i Anadolu'ya geri getirmek için faaliyete geçti. Cem Sultan'a çeşitli kişilerin ağzından davet mektupları yazdırdı. Hatta Gedik Ahmed Paşa'nın ağzından dahi mektup yazdırdığı iddia edilir. Bu yüzden akıllı ve yürekli saltanat hırsı ile dolu olan Cem, Sultan Kayıtbay'dan izin alarak, Anadolu'ya geri döndü. Çukurova'ya gelerek, burada Kasım Bey ile buluştu ve onunla bir anlaşma yaptı. Buna göre tahtı ele geçirirse Karaman ülkesini Kasım Bey'e verecek, o da hayatta olduğu sürece Cem'e itaat edecekti.

♦ **Soru 7: Cem Sultan, ağabeyine karşı ikinci mücadelesini nasıl kaybetti?**

Şehzadenin Osmanlı topraklarına girmesi üzerine, II. Bâyezid bir ordu toplayarak harekete geçti. Ancak padişah hâlâ Gedik Ahmed Paşa'ya güvenmiyor ve dedikodu kazanı da kaynamağa devam ediyordu. Cem'in Ankara üzerine gönderdiği kuvvetlerin mağlup olması ile durumun hemen onun aleyhine döndüğü görüldü. Şehzâde üzerine gelenlerden çekilirken askerlerinin çoğu dağıldı. Kasım Bey, Aksaray'ı da ele geçiremeyince, birlikte Akdeniz'e doğru çekilmeye başladılar. Cem Sultan, bütün bu durumuna rağmen ağabeyinin daha önce yaptığı anlaşma teklifini tekrar öne sürmesini kabul etmeyecek, Anadolu'daki bazı eyaletlerin kendisine verilmesini istedi. Ancak Cem'in bu teklifini II. Bâyezid, "mülkün bölünemeyeceğini ve boşuna Müslüman kanının aktı-

ğını" söyleyerek reddetti. Devlet topraklarının aile fertleri arasında bölünmesinin kabul edilmemesi, Osmanlılar'ın Türk devlet geleneğinden uzaklaşarak, merkeziyetçi bir devlete doğru gittiğini açıkça göstermektedir.

♦ **Soru 8: Cem Sultan ilk önce hangi Hristiyan devlete sığındı?**

Cem, ağabeyine karşı yaptığı ikinci mücadeleyi de kaybettikten sonra, Hersekzâde Ahmed Paşa'nın kuvvetleri tarafından takibe başlanmıştı. Sığınacak bir yer düşünen şehzade, Karaman oğlu Kasım Bey ile nereye gideceğini müzakere etti. Kasım Bey, İran veya Arabistan'a gitmemesi gerektiğini, fetret devrinde Rumeli'ye geçen şehzadelerin başarılı olduğunu, onun da bu yolu izlemesi gerektiğini söyledi. Cem Sultan, onun tavsiyesine uyarak Rumeli'ye geçmek için Rodos şövalyelerinin yardımını almayı tasarladı ve bir adamını Rodos'a gönderdi. İlk gönderdiği adamından haber alamayınca Frenk Süleyman ve Doğan isimli iki adamını daha gönderdi. Kendisi de Kasım Bey'in yardımı ile Kerküs Limanı'na indi. Otuz kişilik maiyeti ile bir Karaman gemisine binip Anadolu'dan ayrıldığı sırada Rodos şövalyelerinin gönderdiği üç gemilik, Cem'in Rodos'a giriş iznini taşıyan filo da gelmişti.

Cem Sultan'ın, tahtı ele geçirme rüyaları ile Rodos gemisine binmesinden sonra ömrünün karanlık dönemi başlıyordu. Başına gelecekleri hesaplamadan, Rodos'a sığınmıştı. Oysa şehzadenin adamlarından Frenk Süley-

man, şehzadeyi şövalyelere iltica etmemesi konusunda uyarmış, ancak Cem, Frenklerin sözlerine sadık olduklarını söyleyerek, onu dinlememişti.

♦ **Soru 9: Cem Sultan Avrupa'da hangi ülkelerde kaldı?**

Cem'in Rodos'ta kalmasını mahzurlu gören şövalyeler, onu Fransa'ya götürüp orada tarikatlarına ait şatolarda tutmayı uygun buldular. Cem Sultan ilk olarak 15 Ekim 1482'de Savoia Dükahığı'na bağlı Villefranche'ye, burada veba salgını çıkınca Nice'e nakledildi ve 4 ay sonra Chambery'e götürüldü. Cem, Rumeli'ye gitmek istiyor, şövalyeler buna izin vermiyordu. Şövalyelerin onu göndermeyeceğini anlayınca çeşitli defalar kaçmaya çalıştı, çeşitli ülkelerin krallarından yardım istedi, ancak Rodos şövalyelerinin elinden kurtulmaya muvaffak olamadı. Durumu yakından takip etmeye çalışan II. Bâyezid ise kardeşinin durumundan haber almak için Avrupa'ya çeşitli casuslar gönderiyordu.

Papa VIII. Innocent, Cem'i haçlı seferinde kullanmak için Rodos şövalyelerinin Üstad-ı a'zamı Pierre d'Aubusson ile anlaşıp, 4 Mart 1489'da Roma'ya getirtti. Ancak Cem, Osmanlılar'a karşı bir harekette yer almamak için direndi. Böyle bir hadiseye sebep olursa lanetleneceğini söylüyordu. VIII. Innocent, 1492 yılının Ağustos'u'nda ölüncü, yerine VI. Alexandre Borgia geçmişti. O da hem bir haçlı seferi düzenleme fikrini taşıyor, hem de II. Bâyezid'den bir şeyler koparmaya ça-

lışıyordu. Bu sırada Fransa Kralı VIII. Charles, 1494 Eylül'ünde ordusu ile İtalya'ya girdi. 1495 yılının ilk günlerinde Roma'ya geldiğinde papa, Cem'i alıp Saint Angelo şatosuna sığındı. Kral ile papa arasında cereyan eden uzun müzakereler sonucunda Cem Sultan, VIII. Charles'a verildi. Fransa Kralı'nın düşüncesi Cem'i de beraberine alarak Kudüs'e bir haçlı seferi düzenlemektir. Talihsiz şehzâde böylece üçüncü kez sahip değiştiyordu. Ancak 27 Ocak 1495'te Roma'dan ayrılan Cem Sultan, Fransa'ya varamadan 25 Şubat 1495'te Castel Capuana'da öldü.

Cem'in ölüm haberini alan II. Bâyezid, üç günlük yas ilân etti ve gıyabi cenaze namazı kıldırttı. Yaklaşık 13 yıl Avrupa ülkelerinde esaret hayatı yaşayan Fatih'in talihsiz oğlu burada Zizim diye tanınmıştı.

♦ **Soru 10: Cem Sultan hadisesinin Osmanlı'ya ve Avrupalılar'a ne tesiri oldu?**

Cem Sultan hadisesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süre Avrupa'ya karşı hareketsiz kalmasına sebep olmuş ve şehzadenin hayatta olduğu yıllarda II. Bâyezid devamlı şüphe içerisinde yaşamıştı. II. Bâyezid, Cem'in Avrupa'daki durumunu yakından takip etmek ve onun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir faaliyete karışmasını önlemek için azami çaba harcadı. Birçok Avrupa ülkesine çeşitli tavizler verdi, paralar ve hediyeler gönderdi. Rodos şövalyeleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan her yıl 45

bin altın aldılar. Cem, Papalığa götürüldüğünde bu para oraya tahsis edildi. Ayrıca II. Bâyezid, Hristiyanlar için kutsal sayılan çeşitli eşyaları (Rodos şövalyelerine: Saint Jean Baptiste (Yahya)'nın elini, Papa'ya: Hazreti İsa'nın böğrünü deldiğine inanılan mızrak ile sirkeye batınarak Hazreti İsa'nın susuzluğunu gideren sünger) da gönderdi. Venedikliler'e ise çeşitli vergi muafiyetleri sağlandı.

Fransa Kralı, Alman imparatoru, Macar Kralı, Papalık ve Memlük Sultanı Cem'i ele geçirip, kendi siyasi amaçları için kullanmaya çalıştılar. Avrupa'da Cem'i kullanarak bir haçlı seferi düzenleme fikri devamlı gündemdediydi. Cem ve Mısır'da bulunan ailesi yüzünden gerilen Osmanlı-Memlük münasebetleri, sonunda savaşa kadar gitti.

Cem Sultan hadisesinden en çok faydalananlar Rodos şövalyeleri oldu. II. Bâyezid'den, Cem'in masrafları adı altında her yıl 45 bin altın aldıkları gibi, kendileri için Osmanlı topraklarında ve kıyılarında ticaret serbestisini de elde ettiler. Şövalyeler, Cem'in Mısır'da bulunan annesi Çiçek Hatun'dan para kopardıkları gibi, Memlük Sultanı Kayıtbay'dan da şehzadeyi ona teslim edeceklerini söyleyerek, 20 bin altın almışlardı. Şövalyeler Cem'i ellerinde tuttukları sürece Avrupa'nın çeşitli devletleriyle Papalık nezdinde itibar gördüler.

Cem Sultan'ın ölümü ile Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki izleri silinmedi. Hayatta kalan Murad adlı oğlu Rodos'ta bulunuyordu. Bu şehzâde herhangi bir hadiseye karışmamış ve Hristiyan olmuştu. Ancak Osmanlı

padişahları onu yakından takip ettiler. Kanunî, 1522'de Rodos'u aldığı anda şövalyelerle yaptığı antlaşmaya Cem'in oğlunu teslim şartını da koydurmuştu. Adayı teslim alınca ilk iş olarak Murad'ı ve onun Cem adını taşıyan oğlunu buldunup, öldürttü. Osmanlı kaynakları bu iki şehzadenin ölümüyle Cem'in soyunun bittiğini belirtirken, Avrupa kaynakları ise Cem'in bir oğlunun daha bulunduğunu ve soyunun devam ettiğini yazmaktadırlar.

♦ **Soru 11: Cem Sultan, Osmanlı hanedanındaki hacca gitmiş tek şahsiyet midir?**

Cem Sultan, Mısır'a sığındığında Memlük Sultanı Kayıtbay'dan hacca gitmek için müsaade istemişti. Sultanın bu hareketini onaylaması üzerine genç şehzade yanına annesini ve eşini alarak hacca giden kafileye katıldı. Cem Sultan hacca gittiği için o yılın hac kafiləsi daha da ihtişamlı olarak hazırlandı. Mekke ve Medine'yi ziyaret edip, hac görevini yerine getiren Şehzâde Cem 1482 Mart'ının başlarında Kahire'ye geri döndü.

Osmanlı hanedanından hacca gitmiş tek şahsiyet Cem Sultan olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ne ondan önce ne de sonra Osmanlı hanedanının erkek üyelerinden başka hiçbir kimse hacca gitmemiştir. İmparatorluğun sona ermesinden sonra Sultan Vahdettin hacca gitmişse de, siyasî kanşıklıklar yüzünden hacı tamamlayamadan umre yapıp dönmek zorunda kalmıştır.

♦ **Soru 12: Cem Sultan zehirlendi mi?**

Cem Sultan'ın bir hastalıktan mı, yoksa zehirlenerek mi öldüğü hâlâ tartışılan bir konudur. Ancak bazı tarih kitaplarında yazıldığı gibi İstanbul'dan gönderilen Kapıcıbaşı Mustafa Ağa tarafından zehirli bir ustura ile traş edilerek zehirlendiği yolundaki iddianın hiçbir dayanağı yoktur. Genel kanaat, Cem'in Fransa Kralı'na teslim edilmeden önce Borgialar tarafından ağır ağır tesir eden bir zehir ile zehirlendiğidir.

Talihsiz şehzadenin cesedi dahi rahat edememiş, birçok devletin çekişmesine sebep olmuştur. Cenazesi, namazı Celal ve Sinan beyler ile bir kaç sadık adamı tarafından kılındıktan 86 gün sonra Gaeta'ya götürülmüştü. Fransa, Papalık, Napoli ve Osmanlı İmparatorluğu arasında iki yıldan fazla süren çekişmeden sonra Lecce'ye nakledildi, orada bir süre bekletildikten sonra 1499'da Napoli Kralı tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na gönderildi.

Cem Sultan'ın cenazesi Bursa'da Muradiye Cami haziresindeki Mustafa-ı Atik türbesine gömüldü. Ancak şehzadenin talihsizliği mezarda da devam etmiş, 1855 Bursa depreminde sandukası kaybolmuştur.

♦ **Soru 13: Cem Sultan'ın şairlik yönü nedir?**

Fatih'in talihsiz oğlu Cem'in ağabeyi II. Bâyezid ile olan mücadelesi ve vatanından uzakta geçirdiği acıklı hayatı kadar, şairliği de dikkat çekmektedir. Şair hüviyetine

sahip olarak doğmuş olan Cem Sultan, başına gelen hadiseler dolayısıyla kendisini daha fazla şiire vererek hem içini dökmüş, hem de oyalanmıştır.

Cem'in, Selman-ı Saveci'den çevirerek babasına ithaf ettiği *Cemşid ü Hurşid (Âyât-ı Uşşâk)* adlı bir mesnevisi vardır. Ayrıca *Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan* adlı 48 beyitlik bir mesnevisi daha bulunmaktadır. Cem Sultan'ın Farsça şiirlerine bakıldığında Osmanlı hanedanı içerisinde bu dili en iyi bilenlerden birisi olduğu görülür. Türkçe şiirlerinde Bursalı Ahmed Paşa'dan etkilenecektir. Çeşitli hususları (aşk, tabiat vs.) işlediği şiirleri çok kuvvetli manzumeler olmamakla birlikte Avrupa'da geçen ıstıraplı günlerinde müessir şiirler yazmıştır. Cem Sultan'ın biri Farsça diğeri ise Türkçe olmak üzere iki divanı vardır. Cem bazı şiirlerinde ağabeyine acı sitemlerde bulunmaktadır. Bir şiirinde II. Bâyezid'e şöyle seslenmektedir:

Sen pister-i gülde yatasun şevk ile handân
Ben kül döşenem külhan-ı mihnetde sebep ne?

Cem gibi bir şair olan II. Bâyezid ise ona şu şekilde cevap vermiştir:

Çün rûz-ı ezel kısmet olunmuş bize devlet
Takdire nîzâ virmiyesün böyle sebep ne?
Haceü'l-Haremeynüm diyüben da'vi kılsun
Bu saltanat-ı dünyeviyeye bunca sebep ne?

◆ **Bibliyografya**

Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Cem Sultan'ın *Türkçe Divan'ı*, haz. Halil Ersoylu, Ankara 1989.

İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997.

İsmail Hami Danişmend, "Gurbetname-i Sultan Cem", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 211-271.

Richard F. Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bayezid-i Veli (1481-1512)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1997.

Osmanlı Tarihleri, I, haz. Nihal Atsız vd., İstanbul 1949.

Nicolas Vatin, *Sultan Djem*, Ankara 1997.

Ahmed Refik, *Sultan Cem*, İstanbul 1923.

Sadi Abaç, "Cem Sultanın Bastırdığı Para", *Yapı-Kredi Bankası, Üç Aylık Bülten*, III/12 (İstanbul 1961), s. 7-8.

İbrahim Artuk, "Fatih Sultan Mehmed ve Onu Müteakip II. Bayezid'le Cem Adına Kesilmiş Sikkeler", *Fatih ve İstanbul*, II/7-12 (İstanbul 1954), s. 1-44.

Hatice Aynur, "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 9 (İstanbul 2000), s. 33-43.

Murat Bardakçı, "Cem Sultan'ın 5 Asır Sonra Ortaya Çıkan Maltalı Torunu", *Hürriyet*-5 Ağustos 2001.

———, *Şahbaba*, İstanbul 1999.

Marie-Madeleine Beaufort, "Cem Sultan'ın Fransa'daki Hayatı", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı: 5 (Mayıs 1977), s. 34-38.

Halil Hamid, *Şehzâde Cem Vakasında Mesele-i Hamiyet*, İstanbul 1327.

M. Cavid Baysun, "Cem", *İslâm Ansiklopedisi*, III, 69-81.

———, *Cem Sultan, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1946.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1971

Feridun Emecen, "Kuruluş'tan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 26-27.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951.

Semavi Eyice, "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", *Belleten*, sayı: 145 (Ankara 1973), s. 1-49.

A. Galotta-B. Bova, "Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzâdesi Sultan Cem ile İlgili Belgeler", çev. Mahmut Şakiroğlu, *Tarih ve Toplum*, sayı 30 (İstanbul 1986), s. 19-27.

Halil İnalcık, "Osmanlı Devletinin Yükselişi Fatih Sultan Mehmed", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, s. 314-317.

———, "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement Between Innocent VIII and Bâyezîd II on the Djem Sultan", *Journal of Turkish Studies*, III (1979), s. 209-230.

Jacques Lefort, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan Tarihine Katkı*, Çev. Hatice Gonnet, Ankara 1981.

H. J. Kisling, "Sultan Bayezid II ve Francesco II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, XV (İstanbul 1968), s. 47-73.

Kemal Kozanoğlu, "Cem Sultan Olayında Avrupa'ya Giden Hristiyan Kutsal Emanetleri", *Tarih ve Toplum*, sayı: 14 (İstanbul 1985), s. 30-34.

Münevver Okur Meriç, *Cem Sultan, Cemşid ü Hürşid, İnceleme-Metin*, Ankara 1997.

———, "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan Adlı Eseri: 2. Nüsha", *Tarih ve Toplum*, sayı: 96-97, İstanbul 1991-1992.

V. L. Menage, "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *Journal of Royal Asiatic Society* (1965), s. 112-132.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

Mahmut Şakiroğlu-Günay Kut, "Cem Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VII, 283-286.

Mahmut Şakiroğlu, "Cem Sultan", *Yeni Türkiye*, sayı: 31 (Ankara 2000), s. 124-127.

Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966.

———, "İkinci Beyazıt Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belleten*, sayı: 106 (Ankara 1963), s. 185-236.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

———, "II. Bâyezid'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 85-96.

Şerafettin Turan, "Barak Reisin Şehzade Cem Meselesi İle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi", *Belleten*, sayı: 103 (Ankara), s. 539-555.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

———, "Cem Sultan'a Dâir Beş Orijinal Vesika", *Belleten*, sayı: 95 (Ankara 1960), s. 457-483.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bâyezid'i Saltanata Davet Arzısı", *Belleten*, sayı: 97 (Ankara 1961), s. 75-77.

———, "Değerli Vezir Gedik Ahmet Paşa II. Bayezid Tarafından Niçin Katledildi", *Belleten*, sayı: 114 (Ankara 1965), s. 355-361.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten*, sayı: 155 (Ankara 1975), s. 473-482.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Süheyl Ünver-M. Zeki Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem Türbeleri*, Bursa 1946.

Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi 1481-1512", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 99-143.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

♦ Soru 1: *Yavuz kardeşlerinin üzerine niçin yürüdü?*

I. Selim babasını devirip, tahta çıktığında, Ahmed ve Korkud adlarında iki kardeşi ile daha önce ölmüş kardeşlerinin oğulları olan 6 yeğeni vardı. Ayrıca Şehzâde Ahmed'in de 5 oğlu bulunuyordu. II. Bâyezid, oğlu Selim lehine tahttan çekilirken kardeşlerine dokunmaması için ondan söz almıştı. Ahmed, Amasya'da, Korkud ise Manisa'da valiliklerine devam edeceklerdi. Ancak ne Yavuz gibi haşın tabiatlı bir hükümdar kardeşleri sağ iken tahtta huzur içerisinde oturabilir, ne de tahta geçmesine ramak kalmışken yenice-rilerin ayaklanmasıyla hükümdarlığı kaybeden Şehzâde Ahmed padişahlık iddiasından vazgeçebilirdi.

Şehzâde Ahmed, Anadolu'da ve devlet adamları arasında taraftarının fazla olduğunu düşünerek tahtı ele

geçirmek üzere harekete geçti. Oğlu Alaeddin, Bursa'yı işgal etti. Yavuz, bu gelişme üzerine oğlu Süleyman'ı İstanbul'da bırakarak 70 bin kişilik bir ordu ile Şehzâde Ahmed'in üzerine yürüdü. Yavuz'un kuvvetleri karşısında tutunamayacağını gören Şehzâde Ahmed, Malatya tarafına kaçtı. İki oğlunu ise yardım istemek üzere Şah İsmail'e gönderdi. Bunun üzerine Bursa'ya geri dönen Yavuz onun yeniden harekete geçmesini beklemeye başladı. Bir müddet sonra harekete geçen Şehzâde Ahmed, Amasya'yı ele geçirdi.

Bu sırada Yavuz, kendi oğlundan başka hiçbir şehzâdeyi sağ bırakmamaya karar vermişti. İlk olarak kardeşleri Alemşah, Şehinşah ve Mahmud'un oğullarını öldürttü. Şehzâde Korkud tahta karşı Ahmed kadar hırslı değildi. Ancak Yavuz onun da kendisine karşı harekete geçebileceğini düşündüğünden, bazı devlet adamlarının ağzından ona mektuplar yazdırarak, onun niyetini anlamaya çalıştı. Bu mektuplarla içindeki saltanat hırsı ortaya çıkan Şehzâde Korkud, kardeşi Selim üzerine yürüyünce Manisa'dan kaçtıysa da, Bergama civarında yakalanıp, öldürüldü. Şehzâde Korkud şair ve âlim bir şahsiyetti. Değişik konularda kalem aldığı kitapları ve bir divanı vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu eleştiren bir siyasetnâme de yazmıştır. Ayrıca Barbaros ve ağabeyi Oruç Reis ile Akdeniz'de faaliyet gösteren Türk korsanlarına yardımlarda bulunmak suretiyle destek olmuştur.

1512-1513 kışını Bursa'da geçiren Yavuz Sultan Selim, Şehzâde Korkud'a yaptığı gibi, bazı devlet adamları-

nın ağzından Şehzâde Ahmed'e de mektuplar yazdırarak onu harekete geçmek için tahrik ettirdi. Bu mektuplara inanan Şehzâde Ahmed, Bursa'ya doğru harekete geçti, ancak Bursa önlerindeki savaşı kaybetti. Şehzâde Ahmed'in idamıyla Yavuz en büyük rakibini ortadan kaldırmıştı. Ahmed'in hayatta kalan iki oğlundan Murad İran'a, Kasım ise Mısır'a kaçtı. Daha sonra Mısır'ın fethi sırasında ele geçirilen Şehzâde Kasım öldürüldü. İran'da sancakbeyliği yapan Şehzâde Murad'ın sonunun ne olduğu ise bilinmiyor.

♦ **Soru 2: İran üzerine niçin sefere çıktı?**

Yavuz devrinde Safeviler'le yapılan mücadele tarih kitaplarımızda genellikle Osmanlı-İran mücadeleleri ve mezhep çatışması şeklinde ele alındığından hadise tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu dönemde İran'da kurulmuş olan devlet bir Türk devletidir. Üstelik bu devleti kuranlar Anadolu'dan kalkıp İran'a gitmiş Türkmenler'dir. Sivas, Tokat, Maraş, Antalya gibi bölgelerden kalkarak şeyhlerinin yanında mücadele veren Anadolu Türkmenleri, sonunda Şah İsmail liderliğinde Akkoyunlu Devleti'ni yıkarak Safevi Devleti'ni kurmayı başarmışlardı. Ancak Anadolu'daki Safevi taraftarı Türkmenler'in tamamı değil, bir kısmı İran'a gitmişti. Aşiretlerin bir kısmı Safevi hizmetinde iken kalanları Osmanlı toprakları üzerinde yaşıyorlardı. Bu Türkmenler'in Safevi Devleti'ne olan gönül bağları ve Şah İsmail'in bunlar arasındaki propaganda faaliyetleri Osmanlı topraklarını tehdit etmekteydi. Nite-

kim 1511'de Şah İsmail'in halifelerinden Şahkulu'nun Türkmenler'le başlattığı isyan zorlukla bastırılabilirdi.

Osmanlı-Safevi çelişmesinin bir sonucu olarak meydana gelen Çaldıran Savaşı'nı tamamen bir mezhep mücadelesi olarak görmek yanlıştır. Tufan Gündüz, Çaldıran Savaşı'nı karşılıklı bir mezhep mücadelesinden çok, Safeviler tarafından ortadan kaldırılan Akkoyunlu Devleti'nin topraklarına hakim olma mücadelesi, hatta Safeviler'in İpek yolundan Anadolu'ya mal akışını durdurmalarının bir neticesi olarak görmenin daha doğru olduğunu belirtir.

♦ **Soru 3: İran seferi nasıl cereyan etti?**

Yavuz, Safeviler üzerine sefere çıkmadan önce dönemin önde gelen din adamları İbn Kemal ve San Güz' den onlarla savaşmanın meşru olduğuna dair fetva aldı. Safeviler üzerine yürüyen Osmanlı ordusu, Doğu Anadolu'nun coğrafi şartları ve çevrenin iase-ikmal açısından Safeviler tarafından elverişsiz hale getirilmesi yüzünden çok zor bir duruma düştü. Yavuz'un sert tedbirleriyle ilerleyen Osmanlı kuvvetleri Çaldıran'da 23 Ağustos 1514'de karşılaştıkları Safeviler'i ateşli silahlarıyla büyük bir mağlubi-yete uğrattı. Büyük bir kısmı yok olmasına rağmen Safevi ordusu da son derece sert bir karşılık vererek, Osmanlı askerlerini yıpratmıştı. Şah İsmail, eşini ve hazinesini savaş sahrasında bırakarak kaçmak zorunda kalmıştı. Osmanlılar, kısa sürede Tebriz ve Azerbaycan'ı ele geçirdiler. Yavuz kışı Karabağ'da geçirip, baharda tekrar hareket

ederek bütün İran'ı ele geçirmek niyetindeydi. Ancak gerek tabiat şartları, gerekse Safeviler tarafından yıpratılan Osmanlı askerleri sefere devam etmeyi kabul etmediler ve ayaklanarak padişahı Osmanlı topraklarına dönmeye mecbur ettiler. İran'ın tamamen alınması Yavuz'un hiçbir zaman aklından çıkmadı. Daha sonra Mısır seferi dönüşünde tekrar İran üzerine yürümek için hazırlık yaptırttı, ancak askerlerini bu sefer için razı edemedi.

♦ **Soru 4: İran seferinin sonuçları ne oldu?**

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan Osmanlılar'ın eline geçti. Safeviler bir müddet sonra Tebriz ve Azerbaycan'ı tekrar ele geçirdiler. Anadolu toprakları ise Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Osmanlılar, fethettikleri yerlerde kendi idari organizasyonlarını kurdular. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Diyarbakır-Erzurum arasında yaşayan Akkoyunlu bakiyesi Türkmenler de bir araya getirilerek, Bozulus adı altında büyük bir Türkmen konfederasyonu oluşturuldu.

♦ **Soru 5: Anadolu'da Türkmen katliamı oldu mu?**

Yavuz'un İran seferi sırasında Anadolu'da Şah İsmail'i destekleyen 40 bin Türkmeni öldürttüğü söylenir. Ancak bu bilgi devrin kaynaklarından sadece bir tanesinde vardır. Çaldıran seferini ve Safeviler'le yapılan mücadeleyi anlatan Yavuz döneminde yazılan

diğer tarih kitaplarında Türkmenlere yönelik böyle büyük çaplı bir katliamın olduğuna dair bir bilgi bulunmaz. Dönemin kaynakları incelendiğinde, Yavuz döneminde bazı Türkmen aşiretlerinin sürgüne gönderildiği, bazı Türkmenler'in ise takibata uğratılıp öldürüldükleri görülmektedir. Ancak o günün şartlarında çok önemli bir nüfusu ifade eden 40 bin kişinin öldürüldüğü iddiaları gerçeği yansıtmaz. XVI. yüzyılın başlarında Anadolu'da Sivas, Tokat gibi şehirlerin nüfusunun 3-4 bin kişiden oluştuğu dikkate alındığında 40 bin rakamının 10-15 şehrin tamamen yok edilmesi manasına geldiği, bunun da, o dönemde bu kadar büyük nüfus eksikliğine rastlanılmaması yüzünden doğru olamayacağı anlaşılabacaktır.

Yavuz'un, Safeviler'le mücadelesi üzerine geniş araştırmalarda bulunan Jean-Louis Bacque Grammont, "Padişahın o tarihte 40 bin kişiyi kılıçtan geçirttiği iddiasını doğrulayacak hiçbir kanıtın bulunmadığını" belirtir. Yine Türkmenler üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Tufan Gündüz, o dönemde bir köyün nüfusunun 10-50 haneden oluştuğu hesaba katılırsa 40 bin kişinin öldürülmesinin 1000-2000 köyün yok edilmesi demek olacağını belirtip, Anadolu'da o tarihte bu kadar büyük bir nüfus eksilmesi olmadığını, Osmanlı vergi sayımlarında böyle bir durumun görülmediğini söyler. Ayrıca Osmanlı tarih yazarlarının padişahlarının şan ve şereflerini artırmak amacıyla rakamları abarttıklarını belirtir.

♦ **Soru 6: Bu dönemde ele geçirilen Dulkadirli Beyliği'nin önemi nedir?**

Yavuz'un İran, Suriye ve Mısır fetihleri onun dönemi anlatılırken en fazla üzerinde durulan ve dikkat çekilen konulardır. Bu dönemde 12 Haziran 1515'teki Turnadağı Savaşı'ndan sonra ele geçirilen Dulkadirli Beyliği'nin üzerinde ise fazla durulmaz. Turnadağı Savaşı ile Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldıran Osmanlılar, Çukurova'nın denetimini ellerine geçirdiler. Memlük Devleti ile aralarında tampon olan bu beyliğin ortadan kalkması ile Suriye ve Mısır yolu Osmanlılar'a açıldı.

Dulkadirliiler, Anadolu'daki en önemli Türkmen beyliklerindendi. Maraş, Kadirli, Urfa, Birecik, Kırşehir, Yozgat, Kayseri ve civar bölgeler Dulkadirli Türkmenleri'nin yaşadığı sahalardı ve buralarda çok büyük miktarda Türkmen aşiretleri vardı. Anadolu'daki Türk nüfusun yüzde beşinden daha fazlasını Dulkadir Türkmenleri oluşturmaktaydı. Bugün İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde yaşayan Türkler'in önemli bir kısmı Dulkadirli Türkmenleri'nin soyundan gelmektedir.

♦ **Soru 7: Yavuz, niçin Memlükler üzerine sefere çıktı?**

Memlük Devleti, Cidde'ye çıkan ve Mekke ve Medine'yi tehdit eden Portekizliler'in ilerleyişini durduramıyordu. Hindistan'dan mal akışı da Portekizliler yüzünden azalmıştı. Bu durum ise Mısır'ın zenginliğinin sona

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

ermesi demektir. Bu yüzden Memlûkler, Fatih dönemi ve II. Bâyezid'in ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile aralarında gelişen kötü ilişkilerini düzelterip, II. Bâyezid'in hükümdarlığının sonlarına doğru Portekizliler'e karşı Osmanlı donanmasının yardımını almışlardı. Yavuz'un ilk yıllarında da iki devletin ilişkileri iyi durumdaydı. Ancak Memlûkler'in Çaldıran Savaşı'ndan sonra Safeviler'le antlaşma yapması ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Osmanlılar'ın, Maraş ve civarında hüküm süren Dulkadirli Beyliği'ni ortadan kaldırmaları durumu daha da gerginleştirdi. Memlûk hükümdarı Kamsu Gavri'nin Dulkadirli Beyliği'nin son beyi Alaüddeve Bey'in oğluna verilmesini istemesi ve İran üzerine yürüyen Osmanlı ordusuna karşı harekete geçmesi, Yavuz'un hedefinin değişmesine sebep oldu. Osmanlılar zaten Hint ticaret yollarının Portekizliler yüzünden kapanmasından dolayı Memlûk topraklarında hakimiyet kurmalarının zorunlu olduğunu anlamışlardı. Memlûkler'e karşı harekete geçmeleri için bir kıvılcım gerekiyordu. Onu da Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesinin kendilerinin aleyhine olduğunu anlayan ve bunu bir an önce durdurmak için harekete geçen Kamsu Gavri yaptı. 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarında Mercidabık'ta meydana gelen savaşta hiçbir varlık gösteremeyip, hükümdarlarını kaybeden Memlûk ordusu büyük bir yenilgiye uğradı ve Suriye Osmanlılar'ın eline geçti.

Kamsu Gavri'nin son zamanlarında Mısır ve Suriye ahalisinden bazı kimseler ve bazı Memlûk emirleri Yavuz'a

kendi hükümdarlarını şikâyet eden mektuplar göndermişlerdi. Osmanlı idarecileri, bu Memlûk beyleri ile temas kurmuşlar ve Mercidabık Savaşı sırasında Halep Emiri Hayır Bey bir grup Memlûkle beraber Osmanlılar'a katılmıştı.

♦ **Soru 8: Mısır nasıl fethedildi?**

Yavuz, Mısır'da hükümdar seçilen Tumanbay'a, Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi olup, vergi vermek şartıyla Gazze'den itibaren Mısır'ı bırakmayı teklif etti, ancak bu isteği kabul görmedi. Memlûkler, Yavuz'un ordusuyla çölü aşmaya cesaret edemeyeceğini düşünüyorlardı. Osmanlılar çölü geçmeye kalktıklarında ise ordularının büyük bir kısmı zayıata uğrayacak ve kalanı da yorgun bir halde yakalanıp yok edilecekti. Ancak yağın yağmurların da yardımıyla Osmanlı ordusu Sina Çölü'nü rahatlıkla geçti ve Kahire'nin kuzey doğusundaki Rey-daniyye sahrasında 22 Ocak 1517'de meydana gelen savaşta Memlûk kuvvetlerini bir kez daha mağlup etti. Ancak bu mağlubiyete rağmen Tumanbay pes etmedi, Kahire'de sokak savaşlarıyla Osmanlı'ya karşı koymaya çalıştı. Bir taraftan Memlûkler her yerde takip edilirken, diğer taraftan da itaat etmiş Memlûk emirleri, kadılar ve Abbasi halifesi kullanılarak direnişin kırılmasına çalışıldı. Son Memlûk sultanı Tumanbay'ın yakalanıp asılması-
nın ardından (19 Nisan 1517) Mısır'da Osmanlı denetimi kurulabildi. Memlûkler'e tâbi olan Mekke şerifleri de Mısır'ın fethinin ardından Osmanlı hakimiyetini tanıdı-

lar. Böylece İslâmiyet'in kutsal toprakları Osmanlılar'ın kontrolü altına girdi.

♦ **Soru 9: Memlûk seferinin sonuçları nedir?**

Suriye ve Mısır'ın ele geçirilmesiyle Osmanlılar, Hindistan ticaret yollarının önemli bir kısmına hakim oldular. Portekizliler'in, Arabistan Yarımadası'nda ilerlemeleri durduruldu ve bu sayede Hindistan'dan mal akışının önemli bir kısmı tekrar Osmanlı ülkesi üzerinden Avrupa'ya yapılmaya başlandı. Bilhassa Mısır'ın fethedilmesi Osmanlılar açısından İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Mısır'ın alınmasıyla Hindistan ticareti dolayısıyla, buradan elde edilen gelirler Osmanlı İmparatorluğu'nu ekonomik yönden güçlendirdi. Mısır'ın vergi gelirleri direkt olarak Osmanlı hazinesine gönderilirdi.

♦ **Soru 10: Yavuz, halifeliği devr aldı mı?**

Mısır fethedildikten sonra Memlûk himayesinde olan son Abbasi halifesi III. Mütevekkil Alellah İstanbul'a gönderildi. Daha sonraki tarihlerde kaleme alınmış bazı kitaplar, hükümdarın İstanbul'a dönmesinden sonra III. Mütevekkil'in Ayasofya Camii'inde yapılan bir törenle hilafet kılıcını Yavuz'a kuşatarak ünvanını ona devrettiğini belirtirler. Ancak Yavuz dönemine ait tarih kitaplarında halifeliğin bu şekilde devredildiğine dair bir kayıt bulunmaz. Bu rivayet XVIII. yüzyılda Osmanlılar'ın askeri açıdan zayıf düştükleri bir zamanda ortaya çıkmıştır. Eski

gücünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun halifeliğin manevi nüfuzunu kullanmaya çalıştığı bu dönemde, durumunu meşrulaştırmak için geriye dönük olarak bu rivayetin ortaya çıkarıldığı iddia edilir.

Osmanlılar'ın halife ünvanını Mısır'ın fethinden çok önce kullandıkları görülür. I. Murad'dan itibaren Osmanlı padişahları halife ünvanını yazışmalarında kullanmışlardır. Osmanlılar, İslâm dünyasının en kuvvetli devleti ve Hristiyanlar'la savaşın öncüsü olduklarından kendilerinde bu hakkı görüyorlardı.

♦ **Soru 11: Yavuz'un hangi veziriazamı sağ kaldı?**

I. Selim'in 8 yıllık hükümdarlığında 6 veziriazamı oldu. Bunlardan iki defa görev yapan Hersekzâde Ahmed Paşa, ikinci defa azlinden sonra eceliyle öldü. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın birinci azli enteresan bir şekilde olmuştu. Veziriazama kızan padişah, onu azlettiğini çadınını başına yıkarak göstermişti. Bir diğer veziriazamı olan Sinan Paşa, Mısır'ın fethi sırasında Reydaniyye'de şehid oldu, son veziriazamı Piri Mehmed Paşa'nın haricindeki diğer üçü ise idam edildi. İlk veziriazamı olan Koca Mustafa Paşa, Şehzâde Ahmed taraftarıydı ve ona karşı yapılacak hareketlerde çeşitli bilgileri şehzâdeye bildirmişti. Bunu öğrenen Yavuz, divan toplantısına giren vezirlere hilatlar verilirken, veziriazama siyah hilat giydirtti. Bu veziriazamın ölüm emriydi ve cellatlar Koca Mustafa Paşa'yı boğarak öldürdüler. Yavuz, Dukaginzâde Ahmed Paşa'yı,

Çaldıran dönüşünde meydana gelen yeniçeri ayaklanmasında rol oynadığı için idam ettirdi. Veziriazamlığının yanı sıra Mısır valiliğine de getirilen Yunus Paşa'yı ise Mısır'da yaptığı yolsuzluklar yüzünden öldürtmüştü.

Yavuz'un veziriazamlarını en ufak hatalarında öldürmesi üzerine halk arasında kızılan insan için "Sultan Selim'e vezir olasin" deyişi söylenmeye başlandı. Tek Türk veziriazamı olan Piri Mehmed Paşa, seleflerinin durumuna düşme ihtimali büyük olduğundan, bir gün Yavuz'a "Kendisini ne zaman öldürteceğini sormuş", Yavuz da bu soruya şakayla karışık olarak, "Yerine uygun birini bulamadığını, bulduğu gün öldürteceği" cevabını vermişti. Yavuz döneminde kellesini kurtaran Piri Mehmed Paşa, padişahın ölümünden sonra Kanunî'ye de bir süre veziriazamlık yaptı. Yavuz bir ara 6 ay kadar veziriazam dahi atamayıp, devleti direkt olarak kendisi idare etmişti.

♦ Soru 12: Yavuz nasıl öldü?

Yavuz ömrünün son günlerinde Edirne'ye gitmişti. Buraya gitmeden önce sırtında çıkan şirpençe denilen bir çibandan muzdaripti. Bu çibani hamamda sıkıtırıp, oğdurtması ve ardından Edirne'ye at ile gitmeye çalışması hastalığını iyice artırdı. Padişahın hastalığı artınca Çorlu yakınlarında babası ile savaştığı yerde, 40 gün konaklandı. Yavuz'un hastalığı günden güne ağırlaştı ve 1520 yılının 21 Eylül'ünü 22 Eylül'e bağlayan gece vefat etti.

Ölümü tek oğlu olmasına rağmen asker arasında kanışıklık çıkmaması için, önceki padişahlarda olduğu gibi yeni padişah gelene kadar saklandı.

♦ **Soru 13: Kanunî'ye ne miras bıraktı?**

Osmanlı padişahları içerisinde en şanslı olarak tahta çıkan kişi Kanunî Sultan Süleyman'dır. Tek erkek çocuk olması yüzünden kardeşleriyle mücadele etmek zorunda kalmadan, babasının kısa sürede oldukça kuvvetlendirdiği ve zenginleştirdiği Avrupa'nın en büyük devletinin başına geçmiştir.

Kanunî tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu arazi, nüfus ve bütçe açısından Avrupa'daki devletlerin her birinden daha büyüktü. 1525-1526 yılı Osmanlı bütçesinde, devletin gelirleri 9.5 milyon duka altınıyken, aynı yıllarda İspanya'nın gelirleri 9 milyon, Fransa'nın 5 milyon, Venedik'in 4 milyon altındı.

Yavuz'un tahta çıktığı sırada Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehlike olan Safeviler, onun hükümdarlığında sindirilmişti. Yine Mısır ve Suriye alınarak Hint ticaret yolu Osmanlı denetimi altına sokulmuştu. Yavuz Sultan Selim'in doğu ve güneydeki tehlikeleri ortadan kaldırması, Kanunî devrinde Avrupa'ya karşı rahat hareket edilebilmesini sağladı. Bunun sayesinde de Osmanlılar bu dönemde Avrupa'nın bugüne kadar gelen siyasi çehresinin oluşmasında önemli rol oynayabildiler. I. Selim, ömrünün son yıllarında tersaneleri genişletip, sayılarını artırarak Osmanlı deniz kuvvetlerini güçlendirdi. Avrupalılar'la

yapılan mücadelenin sadece kara kuvvetleriyle başarılamayacağını anlamıştı. Denizcilik sahasında yaptığı hazırlıklar Kanunî devrinde denizlerde Avrupalı devletlere karşı kazanılan başarıların alt yapısını hazırladı.

♦ **Bibliyografya**

Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.

İbrahim Hakkı Çuhadar, *Sücûdî'nin Selimnâmesi*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1988.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Sanca Kemal, *Selatîn-nâme*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001.

Solak-zâde *Tarihi*, I, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989.

Haydar Çelebi *Ruznâmesi*, sad. Yavuz Senemoğlu, İstanbul tsz.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997.

Abdüsselam Bilgen, *Ada'i-yi Şirazi ve Selimnâmesi*, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1987.

Celalzâde Mustafa, *Selim-nâme*, haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Ankara 1990.

- Ali Kökoğlu, *Kemalpaşazâde'nin Selimnâmesi* (Sa'd b. Abdü'l-Müteal'in Selimnâmesi, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1994.
- Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1985.
- Burhan Keskin, *Selimnâme (İshak bin İbrahim)*, Ege Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.
- Şefaattin Severcan, *Keşfi'nin Selimnâmesi*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1988.
- Abdurrahman Sağırılı, *Keşfi'nin Selimnâmesi* İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 198.
- Richard Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bayezid-i Veli (1481-1512)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1997.
- Selahattin Tansel, "Silahşor'un Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri", *Tarih Vesikaları*, sayı: 17 (Ankara 1958), s. 295-320; sayı: 18 (Ankara 1958), s. 419-454.
- Şükrî-i Bitlisi, *Selim-nâme*, ha. Mustafa Argunşah, Kayseri 1997.
- Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.
- İsmail Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyiliğinin Teşekkül ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

- Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.
- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-II, İstanbul 1971.
- Halil Edhem, "Mısır Fethi Mukaddematına Aid Mühim Bir Vesika", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, XII/19 (İstanbul 1928), s. 30-36.
- Oktay Efendiyeve, "Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1 (Ankara 2002), s. 89-96.
- Mustafa İkinci, *Erdebil Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Dinî ve Siyasi Faaliyetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Urfa 1997.
- Feridun Emecen, "Kuruluş'tan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 29-33.
- , "Korkut, Şehzade", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 205-207.
- Şahin Fazıl Farzalı, "Resmî Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/1 (Ankara 2002), s. 77-88.
- M. Tayyib Gökbilgin, "Korkut", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 855-860.
- Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yansında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 205-220.

Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Ankara 1997.

———, "Efsaneden Gerçeğe Hacı Bektaş", *Virgöl*, Mayıs 1999, s. 17-19.

Behset Karaca, "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 409-420.

Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 486-500.

Kazım Yaşar Koprıman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 470-485.

J. H. Kramers, "Mısır", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 217-269.

Azmi Özcan, "Hilafet-Osmanlı dönemi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 546-553.

Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul 1990.

———, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 289-307.

Geza Perjes, *Mohaç Meydan Muharebesi*, çev. Şerif Baştav, Ankara 1988.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kurulmasında Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976.

Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

———, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I/4 (İstanbul 1967), s. 34-39.

———, "Süveyş'de Türkler ve Selman Reis'in Arızası", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II/9 (İstanbul 1968), s. 77-80.

———, "Korkut Çelebi ile İlgili İki Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III/17 (İstanbul 1969), s. 36-42.

———, "II. Bâyezid'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 24 (İstanbul 1970), s. 1-16.

———, "II. Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücadelesi: İlk Osmanlı-Memlûklu Savaşları (1485-1491)", *Belleten*, sayı: 123 (Ankara 1967), s. 345-373.

———, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, sayı: 25 (İstanbul 1971), s. 1-38.

Nabil el-Tikriti, "Şehzade Korkud (ca 1468-1513)", *Pax Otomana, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Haarlem-Ankara 2001, s. 659-674.

Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-name Literartür*, Berlin 1985.

Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, sayı: 6-8.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

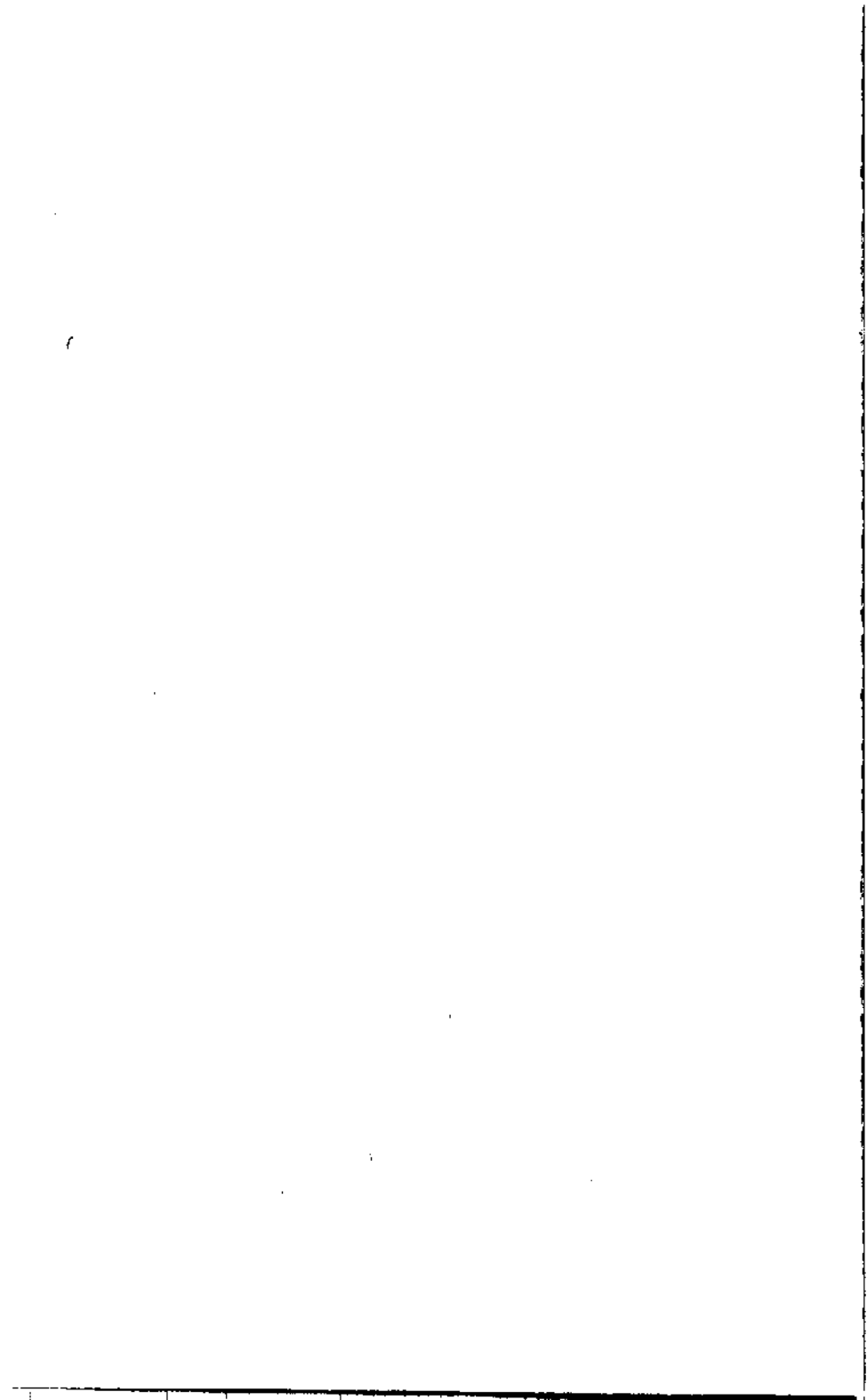
———, "II. nci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", *Belleken*, sayı: 120 (Ankara 1966), s. 539-601.

Zülfıye Veliyeva, *11. ve 15. Yüzyıllarda Azarbeycan'da Türkmenler (Oğuzlar)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2000.

Kamaruzaman Yusoff, "XVI. Yüzyılda I. Selim ve Mısır Arasındaki İlişkiler", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 282-288.

Muhammed Harb Abdulhamid Zanati, *Selim I'ın Suriye ve Mısır Seferi Hakkında İbn İyas'ta Mevcut Haberlerin Selimnâmelerle Mukayesesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1980.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN VE DÖNEMİ

- ♦ **Soru 1:** *Kanunî önceki padişahlardan daha avantajlı olarak mı tahta geçti?*

Kanunî daha önceki hiçbir padişahın sahip olmadığı avantajlarla Osmanlı tahtına çıktı. Babası I. Selim, II. Bâyezid devrinde İmparatorluğu tehdit eden Safevi tehlikesini ortadan kaldırmış, Memlûklü Devleti'ni ilhak ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun güney sınırlarını güvence altına almıştı. Ayrıca Mısır'ın fethi ile önemli bir gelir kaynağına kavuşulmuştu. Doğu meselesini halleden Yavuz, Avrupa'ya karşı bir sefere çıkmak için büyük bir donanmaya sahip olunması gerektiğinin bilincindeydi ve sağlığında bunun da altyapısını hazırlamıştı.

I. Süleyman 30 Eylül 1520'de tek erkek çocuk olarak taht mücadelesine girmeden, zengin ve güçlü bir imparatorluğun başına geçmiştir.

♦ **Soru 2: Kanunî'nin ilk icraatı ne oldu?**

I. Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta geçtiğinde ilk olarak babasının sert icraatından dolayı mağdur olanların durumlarını düzeltti. I. Selim'in Tebriz ve Kahire'den zorla getirttiği sanatkârlardan isteyenlerin memleketlerine dönmesine izin verdi, İran'la Osmanlı ülkesi arasındaki İpek ticareti yasağını kaldırdı; bu ticareti yaptıkları için mallarına el konulan tüccarların zararlarını devlet hazinesinden karşıladı.

Halka zulmettiği tespit edilen görevliler sert bir şekilde cezalandırıldı. Kaptanıderya Cafer Bey hakkında yapılan zorbalık soruşturması, onun idamı ile neticelendi. Prizren Sancakbeyi bölgesindeki reayayı köle olarak sattığı için öldürüldü. Saray görevlilerinden çevreye zulmedenler öldürüldü veya sütürüldü. Babasının sert hükümdarlık döneminden sonra Kanunî'nin ilk icraatı padişahlığını adalet esaslı bir meşruiyet zeminine oturttu. XVII. yüzyıl yazarları sultanın bu davranışlarını eserlerinde övgüyle zikrederler.

♦ **Soru 3: Kanunî'nin ilk seferlerini nerelere yaptı?**

Kanunî, tahta geçtikten sonra ilk olarak Mısır'da patlak veren Canberdi Gazali isyanı ile uğraştı. Daha sonra ilk

iki seferini Fatih döneminde alınamayan iki nokta hedefe yaptı; 1521'de Belgrad, 1522'de de Rodos fethedildi.

♦ **Soru 4: Kanunî'nin nasıl bir Doğu siyaseti izledi?**

I. Selim zamanında Anadolu için önemli bir tehlike olan Safeviler sindirilmişti. Kanunî döneminde mecbur kalınmadıkça veya önemli bir fırsat çıkmadıkça İran üzerine sefere çıkılmadı. Bu dönemde esas hedef batı ile olan münasebetlerdi. İlk İran seferine 1533'te çıkıldı. Ancak iki ordu ile çıkılan İrakeyn seferi Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın hatalarından dolayı istenilen neticeyi vermedi. Daha sonra 1548 ve 1553'te çıkılan iki İran seferi Özbeklere ve bölgedeki diğer Sünni Müslümanlar'a yardım etme ve Osmanlı topraklarına saldıran Safeviler'e cevap verme amacıyla yapılmıştı.

Kanunî döneminde 29 Mayıs 1555'te imzalanan Amasya Antlaşması iki devlet arasında imzalanan ilk resmi antlaşmadır. Bu antlaşmayla, Osmanlılar fethetdikleri toprakları resmen ilhak ettiler ve Safeviler'le 40 yıldır süren kötü ilişkilerin yerini 1578'e kadar sürecek bir barış dönemi aldı

İran seferlerinin en önemli sonucu Irak'ın ve Doğu Anadolu'nun Osmanlılar'ın eline geçmesidir. Safeviler, Çaldıran mağlubiyetinden aldıkları ders ile, devamlı olarak meydan savaşından kaçtılar. Bu yüzden de onları ortadan kaldıracak bir darbe vurulamadı. Safeviler'in devamlı surette meydan savaşından kaçmalarına rağmen

ağır bir ordu ile üzerlerine gidilmeye devam edildi. Bu bölgede rahat hareket edip, sonuç alabilecek daha hafif ve hareketli birlikler oluşturulamadı. Rumeli bölgesinin askeri harekât için uygun altyapısı doğuda bulunmuyordu. Doğuda uygun bir altyapı ve iâşe-ikmal sistemi kurulamadı. Ayrıca Safeviler'i doğu tarafından sıkıştıracak olan Özbeklerle iyi bir iletişim de tesis edilemedi. Ele geçirilen yerlerin ahalisinin Osmanlılar'a sıcak bakmaması yüzünden de fethedilen yerlere uzun süre hakim olunamadı. Bu yüzden Osmanlılar, İran'ı tamamıyla fethedemediler. İran tamamıyla alınamasa da, Irak'ın fethi ile Hint ticaret yollarının kontrolü önemli ölçüde Osmanlılar'ın eline geçti.

Safeviler'le yapılan mücadele imparatorluğun dini-siyasi anlayışının değişmesine yol açtı. Osmanlı İmparatorluğu, Sünni dünyasının temsilcisi olma sıfatıyla Safeviler'le mücadele ederken, Hanefi fikhını bütün ülkeye yaymaya teşebbüs edildi ve heteredoks unsurlara eskiden olduğu gibi hoşgörüyle bakılmadı. Hukuk sistemi de bu anlayışa uyduruldu ve zamanla Osmanlı ülkesindeki Türkmenler'in tepkilerine yol açacak bir tutuculuğa ve katılaşmaya gidildi. İki devlet arasındaki siyasi mücadele yüzünden mezhepler arasında bir uçurum meydana gelmiştir.

♦ **Soru 5: Kanunî devrinde imparatorluğun Hint siyaseti nasıldır?**

XVI. yüzyılın başlarından itibaren Portekizliler'in, Hint ticaret yollarına hakim olmaları Akdeniz ticaretine büyük

bir darbe vurmuştu. Bu yüzden Osmanlılar, Mısır'ı ele geçirerek bu tehlikeyi bertaraf etmek istediler. Kanunî devrinde düzenlenen Hint seferleriyle de Portekizliler'in bu bölgelerden atılmasına çalışıldı. Ticaret yollarını emniyet altına almanın yanı sıra Hindistan'daki Müslüman melikliklere de yardım da bulunulmak isteniyordu. Hint seferlerinde istenilen başarı yakalanamasa da, Osmanlılar'ın faaliyetleri sayesinde Hindistan'dan Akdeniz'e gelen mal akışı Portekizliler'in bu bölgelere hakim olmalarından önceki seviyeye geldi.

Portekizlilerle yapılan mücadele çerçevesinde Yemen ve Habeshistan'da Osmanlı hakimiyeti kuruldu. Basra körfezine inildi, Katif ve Bahreyn alındı. Osmanlılar'ın Hint sularında ve ticaretindeki etkisi XVII. yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Hollandalıların bu bölgelerde hakimiyet kurmasına kadar sürdü. Bu iki devletin Hint ticaretine hakim olmasıyla Akdeniz ticaret yollarının dışında kaldı.

♦ **Soru 6: Kanunî'nin nasıl bir Batı siyaseti izledi?**

Kanunî döneminde doğu sınırlarının fazla tehdit alınması ve Avrupa'da gelişen şartlardan dolayı asıl hedef batı olmuştur. Kanunî döneminde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmına sahip olmuştur. Onların önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı.

Fransa ve İngiltere gibi milli monarşiler, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Yine bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri de koyu bir Katolik devlet olan Habsburglar'a karşı gelişebilmesini, Osmanlılar'ın Şariken'e karşı yaptığı askeri baskıya borçludur. Osmanlılar'ın, Habsburglar'ın Alman kanadını yıpratmaları sayesinde Protestanlık Almanya'da yayılabildi.

Habsburglar'ın Afrika'yı ele geçirmeleri de, bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlılar'ın işbirliği yapması sayesinde önlendi. Bu dönemde Barbaros'un Kaptanıderya yapılması ve izlenen sistemli deniz siyaseti sayesinde Osmanlılar, Akdeniz'de biz de varız diyerek Habsburglar'ın İspanyol kanadını Kuzey Afrika'dan uzaklaştırdılar. Kuzey Afrika'nın Hristiyan olma tehlikesi bu bölgelerin (Cezayir, Trablusgarb, daha sonraki tarihlerde Tunus ve Fas) Osmanlılar tarafından fethi veya nüfuz altına alınmasıyla ortadan kalktı. Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da hakimiyet kuramayan Habsburglar bütün dikkat ve güçlerini Atlantik ötesindeki yeni sömürgelelerine kaydırdılar.

♦ **Soru 7: İlk Kapitülasyon Kanunî devrinde mi verildi?**

İlk kapitülasyonların 1535'te Fransızlar'a verildiğini hemen hemen herkes bilir. XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Venedik, Ceneviz gibi Avrupalı devletlere ticari imtiyazlar verildiyse de, bunlar Kanunî döneminde

Fransa'ya verildiği iddia edilen kapitülasyon gibi çok kapsamlı değildi. Ancak Kanunî döneminde bu kapitülasyonlar verilmemiştir. Halil İnalcık'a göre, Fransız elçisi De la Forest ile Veziriazam İbrahim Paşa arasında yapılan müzakereler esnasında bir kapitülasyon taslağı hazırlanmıştı. Fakat bu işin mimarı Veziriazam Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine kapitülasyon antlaşması yürürlüğe girmedi, taslak hâlinde kaldı. Bu antlaşmanın Türkçe metni de mevcut değildir. İnalcık, ilk gerçek Osmanlı kapitülasyonun 18 Ekim 1569'da II. Selim tarafından Fransızlar'a verildiğini belirtir. Bazı yazarlar ise Fransızlar'la daha sonraki yıllarda yapılan kapitülasyon antlaşmalarında "Kanunî dönemine" atıf yapılmasından hareketle bu kapitülasyonun verildiği kanaatindedirler.

♦ **Soru 8: Kanunî Şehzâde Mustafa'yı niçin öldürttü?**

Kanunî devrinin en dramatik yönü iki oğlunu öldürtmesidir. Kanunî'den sonra tahta kendi oğullarının geçmesini isteyen Hürrem Sultan, padişahın büyük oğlu Mustafa'yı, Rüstem Paşa'nın yardımı ile gözden düşürdü. Kanunî'yi, Mustafa'nın tahta gözü olduğuna inandırdı; bunun üzerine padişah oğlunu 1553 İran seferi esnasında öldürttü. Bu hadise imparatorluk genelinde büyük hoşnutsuzluğa sebep oldu. Askerin tepkisi üzerine Veziriazam Rüstem Paşa görevden alındı.

Şehzâde Mustafa adına birçok mersiye yazıldı. Bunların en meşhuru padişahı suçlayan Taşlıcalı Yahya'nındır:

Meded, meded bu cihânın yıkıldı bir yanı
Ecel celâîleri aldı Mustafa Hân'ı.
Dolundu mihr-i cemâli, bozuldu erkânı,
Vebâle koydular âl ile Âl-i Osmân'ı.
Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdü şâh-ı devrânı.
Yalancının kuru bühtânı, buğz-ı pinhânı,
Akıtdı yaşımızı, yakdı nâr-ı hicrânı.
Cinâyet etmedi cânî gibi ânın canı,
Boğuldu seyl-i belâyâ, dağıldı erkânı.
N'olaydı görmişe idi bu mâcerâyı gözüüm
Yazıklar âna, revâ görmedi bu râyı gözüüm.
Donandı aklar ile nûrdan minâre dönüb
Küşâde-hâtır idi, şevk ile nehâre dönüb.
Göründü halka draht-i şükûfe-dârâ dönüb
Yürüdü kolları yanınca lale-zâra dönüb.
Dururdu Şâh-ı cihân hiddet ile nâra dönüb
Otağ haymeleri karlı kûhsâra dönüb.
Müzeyyen idi, bedenlerle ak hisâra dönüb.
El öpmeğe yürüdü, mihr-i bî-karâra dönüb.

.....

Vücûd iline akın saldı akdı eşk-i revân
Eyâ, serîr-i sa'âdetde Pâdişâh-ı zemân.
O cân-i âdemiyân oldu hâk ile yeksân
Diri kala ne revâdır fesâd iden şeytân?
Nesîm-i subh gibi yirde koyma âhımızı,
Hakaret eylediler nesl-i Pâdişâhımızı.
Bir iki şerr ü fesâd ehli nitelirm şemşîr

Bir iki nâme-i tezvîri kaldı katline tîr.
Gelür ezelde mukadder olan, kalîl ü kesîr,
Hezâr Kayser'in ola libâs-ı ömrü kasîr.
Eceldir âdeme derbend-i teng ü târ u 'asîr,
Zarûridir buna uğrar eğer cevân ile pîr.
Bu vâkı'a olamaz halka kâbil-i ta'bîr,
Ki erdeşir-i vilâyetde ola 'âdet-i şîr.
Bunun gibi işi kim gördü, kim işitdi 'aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb?
Ferîd-i 'âlem idi, âlim idi, a'lem idi,
Muhammed ümmetine mevti mevt-i 'âlem idi.
Ziyâde mâtem idi, hayli emr-i mu'zam idi,
Salâh ü zühdü kavî, i'tikadı muhkem idi.
Meş'âyiî ile musâhib, ricâle hem-dem idi,
Kerâmet ile kerîmü'l-hisâl âdem idi.
Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrem idi,
Vücûdu muhteşem ü şevketi mu'azzam idi.
Tevâzu' ile selâmında hod müselleme idi,
'Aceb o bedr-i tamâmın ne 'âdeti kem idi?
Hayîflar okdu ana, iftirâ ile gitdi
Huzûr-ı Hakka du'â vü senâ ile gitdi.
Sipihrin âyinesinde göründü rûy-ı fenâ
Kodu bu kesret-i dünyâyı, itdi 'azm-i bekâ.
Garîbler gibi gitdi o yollara tenhâ,
Çekildi 'âlem-i belâya hemçü mürğ-i hü mâ.
Hakîkaten sebep-i ref'et oldu düşman ana,
Nasîb olmasa ta'n mı bu cife-i dünyâ?
Hayat-ı bâkiye irişdi rûhu ey Yahyâ!

Şefiki rûh-ı Muhammed, refiki zât-ı Hudâ.
Enîsi gâib erenler, celîsi ehl-i sefâ,
Ziyâde ide yaşım gibi rahmetin mevlâ.
İlâhi! Cennet-i firdevs ana durağ olsun,
Nizâm-ı 'âlem olan Pâdişah sağ olsun!

♦ **Soru 9: Şehzâde Bâyezid niçin isyan etti?**

Şehzâde Mustafa'nın ölümünden sonra onun adına isyan eden Düzme Mustafa isyanını bastırma Edirne muhafazasında olan Şehzâde Bâyezid'e verildi. Ancak onun ağır davranması, bu hadisenin onun tarafından düzenlendiği dedikodularına sebep oldu. Babasının ona karşı olan güveni sarsıldı. Ancak Kanunî oğlunu affederek Kütahya valiliğine gönderdi. 1550'li yılların sonlarına doğru ise Kanunî iyice yaşlanmıştı ve seferlere çıkamıyordu. Saltanatına karşı hoşnutsuzluk iyice artmıştı. Hayatta iki oğlu vardı; Kütahya sancakbeyi Şehzâde Bâyezid ve Manisa Sancakbeyi Şehzâde Selim. Şehzâde Bâyezid kendini zevk ü sefaya düşkün kardeşinden daha üstün ve tahtın varisi olarak görüyordu.

Kanunî iki şehzâde arasında çekişmenin arttığını görünce, onların sancaklarını değiştirdi. Selim'i Konya'ya, Bâyezid'i ise Amasya'ya tayin etti. İstemeye istemeye Amasya'ya gelen Şehzâde Bâyezid burada asker toplayıp, kardeşinin üzerine yürüdü. Onun bu hareketi Osmanlı hükûmeti tarafından isyan olarak algılandı ve katline fetva verildi. Mağlup olup İran'a kaçan Bâyezid, bu

ülkeden teslim alınarak 1562'de dört oğlu ile birlikte öldürüldü. Şehzâde Bâyezid hadisesi, Anadolu'da yeniçerilerin muhafız olarak kullanılması ve şehzâdelerden sadece en büyüğüne sancak verilmesi gibi idari değişikliklerin yapılmasına sebep oldu.

♦ **Soru 10: Şehzâde Bâyezid babasından nasıl af diledi?**

Şehzâde Bâyezid ile babasının aralarında şiirle kurulan iletişim enteresandır. Bâyezid aşağıdaki şiiriyle babasından af dilemişti:

Ey serâser âleme sultan Süleymanum baba,
Tende canum canımın içinde cananum baba,
Bâyezidına kıyar mısın benüm canum baba?
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.
Enbiyâ-ı ser-defter, ya'ni ki Âdem hakkiyçün,
Hem dahi Musa ile İsa vü Meryem hakkiyçün,
Kâinatun serveri, ol ruh-i a'zâm hakkiyçün,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.
Sanki Mecnunam, bana dağlar başı oldu durak,
Aynlub bi'l-cümle mal ü mülkden düşdüm ırak,
Dökerüm gözyaşunu "Vâ-hasretâ dâdü'l-fırak"
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.
Kim sana arzeyleye hâlim eyâ Şah-ı kerim?
Anadan, kardaşlarumdaan aynlub kaldum yetim,
Yok benüm bir zerre isyanum, sana Hakdur 'allım,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Bir nice masumum olduğun şehâ bilmez misin,
Anların kanuna girmekden hazer kılmaz mısın?
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.
Hak teala kim cihanun Şahı itmüşdür seni,
Öldürüb ben kulunu, güldürme şahım düşmeni,
Gözlerüm nuru ogullarumdan ayırma beni,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.
Tutahım, iki elüm başdan başa kanda ola,
Bu meseldür söylenür kim, "Kul günah itse n'ola"
Bâyezidün suçunu bağışla, kıyma bu kula,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba

ŞAHÎ

Kanunî oğlunun af dileyen bu şiirine, bir şiirle cevap vermiştir;

Ey-demâdem, mazhar-ı tuğyan u isyanum oğul!
Takmıyan boynuna hergiz tavk-ı fermanum oğul,
Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid Han'um oğul,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a'zam hakkiyçün,
Nuh u İbrahim ü Musa ibn Meryem hakkiyçün,
Hatem-i âsâr-ı nübüvvet Fahr-i Âlem hakkiyçün,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Âdem adın itniyen Mecnuna durak,
Kurb-i ta'atden kaçanlar daima düşer ırak,

Ta'n değildir dir isen "Vâ hasretâ dâdü'l-fırak",
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Neş'et-i Hakdur übüvvet, râm olan olur kerim,
"Lâ-tekul üf" kavlini inkâr iden kalur yetim,
Ta'ate isyana âlimdir hudavend-i kerim,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Rahm ü şefkat zîb-i iman olduğun bilmez misin?
Ya, dem-i masumu dökmekten hazer kılmaz mısın?
Abd-i âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Hak, reâyâ-yi mu'tie râ'î itmişdür beni,
İsterüm mağlub idem ağnâma zi'eb-i düşmeni,
Hâşâ'llâh öldürtürsem bî-günah nâgâh seni,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.
Tutalum iki elün başdan başa kanda ola,
Çünkü istiğfar idersün, biz de afv itsek n'ola?
Bâyezidüm, suçunu bağışlarım gelsen yola,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

MUHİBBÎ

♦ **Soru 11: Hürrem'e aşık mıydı?**

Yavuz döneminde Ukrayna topraklarından esir alınıp getirilen bir Katolik papazının kızı olan Roxalan'a, Topkapı Sarayı'nda güler yüzlülüğünden dolayı Hürrem adı verilmişti. Kısa sürede aklını ve cazibesinin kullanarak I. Süleyman'ın gözdesi oldu. Padişahın ilk eşi ve büyük oğlu Mustafa'nın annesi Mahidevran'ı devre dışı bıraktı. Kanunî, daha önceki padişahların cariyelere nikâh yapmama ge-

leneğini yıkarak, Hürrem'le nikâhlandı. Hürrem'in padişah üzerindeki büyük nüfuzu, çağında onun Kanunî'ye büyü yaptığı söylentilerine sebep olmuştu.

Kanunî'nin Hürrem'e büyük bir aşkla bağlı olduğu, seferler esnasında ona yazdığı mektuplardan ve şiirlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

♦ **Soru 12: Kanunî lakabı ne zaman verildi?**

I.Süleyman'la birlikte kullanılan "Kanunî" sıfatı onun kendisi için takındığı veya devrinin yazarları tarafından ona verilmiş bir ünvan değildir. I. Süleyman kendi döneminin Avrupalı yazarları tarafından "Muhteşem", "Büyük Türk" gibi lakaplarla anılıyordu. Feridun Emecen'in tespitine göre "Kanunî" ünvanını, XVIII. yüzyılda Osmanlı tarihine dair bir eser kaleme alan Dimitri Kantemir kullanmıştı. Kantemir, onun kanun yapıcılığı üzerinde durarak bu vasfını ona lakap olarak verdi. Daha sonraki dönemin yazarları da bunu benimseyerek, I. Süleyman'ı "Kanunî" diye zikrettiler.

♦ **Soru 13: Kanunî devri imparatorluğun "Altın Çağı" mıydı?**

Dünyanın hemen hemen her yerindeki toplumların kendi dönemlerinden önce, özlemlerini duydukları bir devir vardır. Bu "Altın Çağ" olarak adlandırılır. Devletlerin özellikle bunalımlı yıllarında, bu devirlere özlem artar. XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun içine girdiği buhranlı yıllarda, Islahat layihası kaleme alanlar Kanunî

dönemini dönülmesi gereken “Altın Çağ” olarak göstermişlerdi. Ancak Kanunî döneminin yazarları da ideal devrin Fatih dönemi olduğunu yazmaktaydılar.

XIX. yüzyılda yayılan tarihteki birtakım dönemleri idealleştirme eğilimi Osmanlı yazarlarınca da benimsendi ve tarihçiler, Islahat layihası yazarlarının da etkisi ile “Kanunî Devrini” ön plana çıkardılar. Kanunî dönemi her yönden imparatorluğun zirvesi olmasa da, padişahın 46 yıl süren hükümdarlığı ve dünya siyasetine yön vermesiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun en göz alıcı dönemidir.

♦ **Bibliyografya**

Faris Çerçi, *Hızânetü’l-İnşa*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 199.

Geschichte Sultan Suleymân Kanûnîs von 1520 bis 1527, oder Tabakat ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik von Celâlzâde Mustafâ gennat Koca Nisâncı, neşr. Petra Kappert, Wiesbaden 1981.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman, haz. Kayhan Atik, Ankara 2001.

Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı) Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irakayn-i Sultan Süleyman Han, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, Ankara 1976.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, X. Defter, haz. Şefaattin Severcan, Ankara 1996.

Meryem Kararmaz, *Heft Dâstân Adlı Eserin Tahkikli Transkripsiyonu*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1996.

Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçuylu (Peçevi)*, I, önsöz ve indeks: F. Çetin Derin- Vahid Çabuk, İstanbul 1980.

İsmet Parmaksızoğlu, "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hakimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları", *Belle-ten*, sayı: 146 (Ankara 1973), s. 191-231.

Yahya Bey, *Sultan Mustafa Mersiyeleri Yahut Kanunî Hicviyeleri*, haz. A. Atilla Şentürk, İstanbul 1998.

Ogier Ghiselin de Busbecğ, *Türkiyeyi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutoğlu, İstanbul tsz.

Hans Demschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1987.

Kanuni Devrinde İstanbul, haz. Fuad Canım, İstanbul 1964.

Mustafa Akdağ, *Büyük Celali Karışıklıklarının Başlaması*, Erzurum 1963.

———, *Celali İsyanları, 1550-1603*, Ankara 1963.

İbrahim Artuk, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, Ankara 1972.

Ahmet Asrar, *Kanunî Devrinde Osmanlılar'ın Dini Siyaseti ve İslâm Âlemi*, İstanbul 1972.

Ahmed Refik, *Devr-i Süleyman-ı Kanuni'de Birinci Viyana Muhasarası*, İstanbul 1327.

———, *Kadınlar Saltanatı*, I, İstanbul 1332.

Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.

Yusuf A. Alperen, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Muzaffer Arkan-Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVIII, 498-500.

M. Cavid Baysun, "Ahmed Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, I, 193.

———, "Cemali Ali efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, III, 85-88.

———, "Ebussuud Efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, IV, 92-99.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

Andre Clot, *Muhteşem Süleyman*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul.

Ali Ekber Diyanet, *Osmanlı-İran Andlaşması, Amasya Musalahası*, İstanbul 1971.

Fairfax Downey, *Kanunî Sultan Süleyman*, çev. Enis Behiç Koryürek, İstanbul 1975.

Feridun Emecen, "Kanunî'nin Kanunnâmeleri ve Bir Mi-tin Doğuşu", *Tarih ve Medeniyet*, sayı: 14 (İstan-bul 1985), s. 42-45.

———, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 501-520.

———, "İbrahim Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXI, 333-335.

Tahsin Fındık, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Fransız İlişkileri (1550-1600)*, İstanbul Üniversitesi Sos-yal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstan-bul 1998.

———, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüz-yılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 567-574.

A. Fisher Galati, *Türk Cihadı ve Alman Protestan-lığı*, haz. Newâl Öke, İstanbul 1992.

M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İs-tanbul 1992.

———, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İra-keyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı", *Belle-ten*, sayı: 83 (Ankara 1957), s. 449-482.

———, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatın-dan Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Bel-geler*, 1/2 (Ankara 1964), s. 119-220.

- , "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14.
- , "Kanuni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi ile İlgili Fermanları", *Tarih Dergisi*, sayı: 22 (İstanbul 1967), s. 35-48.
- , "Kanuni Sultan Süleyman Devri Müesseseleri ve Teşkilatına Işık tutan Bursa Şer'iyye Sicillerinden Örnekler", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı Armağanı*, Ankara 1976, s. 91-112.
- , "Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bosna ve Hersek ile İlgili Venedik Arşivindeki Türkçe Belgeler Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı: 32 (İstanbul 1979), s.319 -330.
- , "Ali Paşa, Semiz", *İslâm Ansiklopedisi*, I, 341-342.
- , "Hürrem Sultan", *İslâm Ansiklopedisi*, V/2, 593-596.
- , "İbrahim Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, V, 908-915.
- , "Lütfi Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 96-101.
- Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 205-220.
- Yusuf Güldüren, "Kanuni Sultan Süleyman Döneminde (1520-1566) Tuna ve Tuna'ya Akan Nehirlerdeki

- Türk Filosu ve Gemilikleri (Tersaneleri)", X. Türk Tarih Kongresi, IV, Ankara 1993, s. 1773-1794.
- M. Hilmi, *Kanuni Süleyman'ın 1533-1535 Bağdat Seferi*, İstanbul 1932.
- Miguel A. De Bunes Ibarra, "Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Devirlerinde İspanya ve Osmanlı İmparatorlukları Arasında Deniz Savaşları", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 599-607.
- Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 245-252.
- Kanunî Armağanı*, Ankara 1970.
- Kanunî ve Çağı*, Ed. M. Kunt-C. Woodhead, çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2002.
- Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul 2001.
- Fevzi Kurdoğlu, *XVI. Asırda Hindistan Okyanusunda Türkler ve Portekizliler*, İstanbul 1937.
- , *Turgut Paşa*, İstanbul 1935.
- , *Malta Muhasarası*, İstanbul 1936.
- Harold Lamb, *Muhteşem Süleyman*, çev. Ayten Dinçer, İstanbul 1967.
- Herbert Melzig, *Büyük Türk Hindistan Kapılarında, Kanuni Sultan Süleyman Devri*, İstanbul tsz.
- Hosein Mirjari, "The Policy and the Personality of Sultan Suleiman Ghanouni from the View Point of Ira-

nian Historians", XIII. Türk Tarih Kongresi, III/1 (Ankara 2002), s. 97-104.

Muhammed Yakub Muğhul, *Kanunî Devri*, Ankara 1987.

Osmanlı ve Dünya, ed. Kemal Karpat, çev. Mustafa Armağan vd., İstanbul 2000.

Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berk-tay, İstanbul 1996.

Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, XVI. Asırda *Mısır Eyâleti*, İstanbul 1990.

———, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 289-307.

XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997.

M. Kemal Özergin, *Sultan Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971.

Cahit Öztelli, "Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid'in Babasına Son Mektubu", VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976), II, Ankara 1981, s. 1105-1112.

İsmet Parmaksızoğlu, "Kernal Paşazâde", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 561-566.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

Faruk Sümer, "Kasım Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 386-388.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Kenan Ziya Taş, *Osmanlılarda Lalalık Müessesesi*, İsparta 1999.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

———, "Rodos'un Fethi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II/8 (İstanbul 1968), s. 58-65.

Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961 (Bu eserin ilaveli yeni baskısı *Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, İstanbul 1998, adı ile yapılmıştır).

———, "Şehzade Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a gönderdiği Mektuplar", *Tarih Vesikaları*, I/16 (Ankara 1955), s. 118-127.

———, "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar, Vesikalar", *Bellekten*, sayı: 22 (Ankara 1958), s. 551-593.

———, "Piyale Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 566-569.

———, "Rüstem Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 800-802.

———, "Bayezid, Şehzade", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 230-231.

Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985.

———, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950.

———, *Haremnden Mektuplar*, İstanbul 1956.

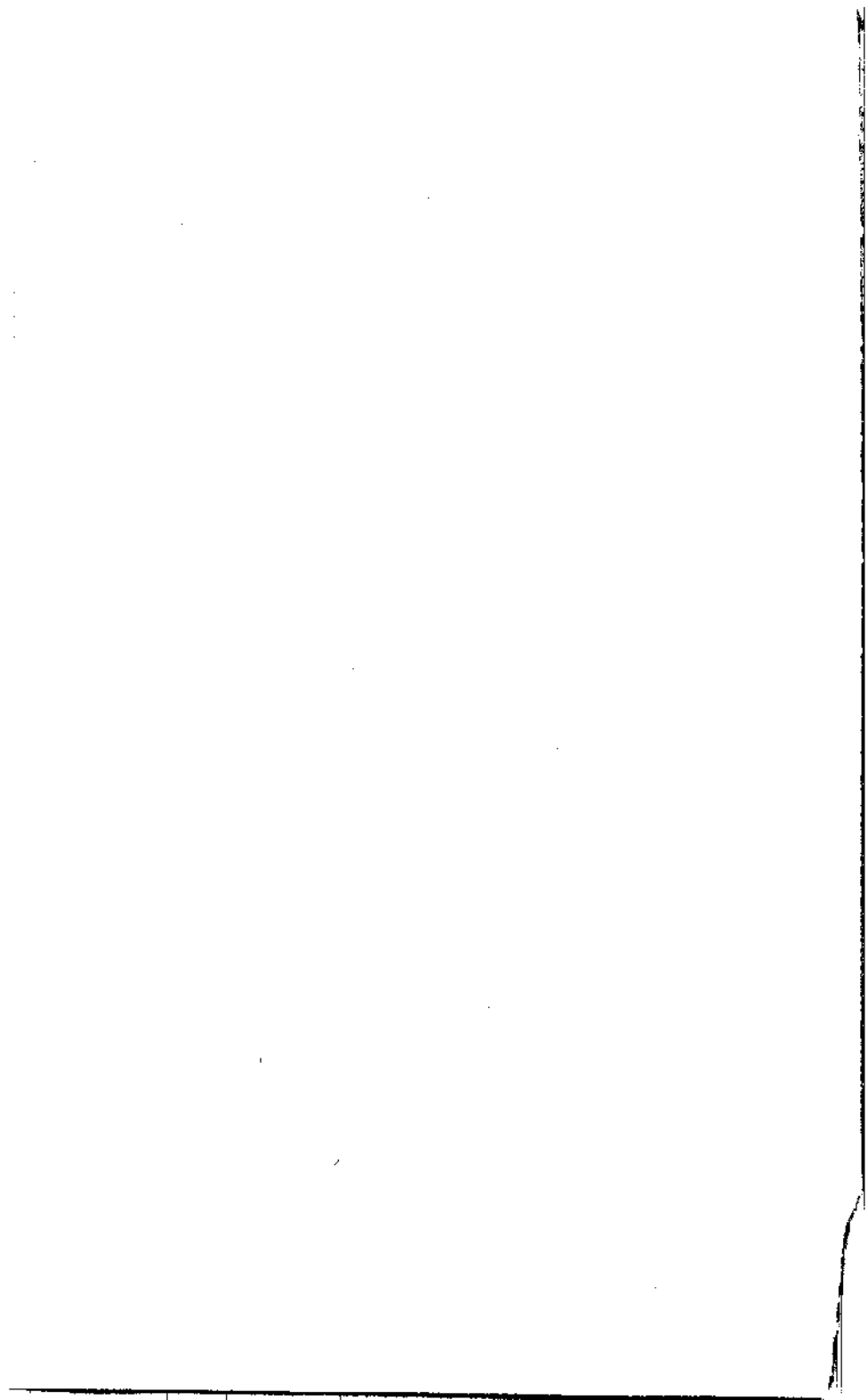
———, "Mustafa Sultan", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

———, "İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Sultan Bayezid'in Teslimi", *Belleten*, sayı: 25 (Ankara 1960), s. 103-110.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kanuni'nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1996.

Yaşar Yücel, *Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara 1987.

KANUNÎ'NİN SON SEFERİ

♦ Soru 1: *Kanunî döneminde Avusturya mücadelesi nasıl cereyan etti?*

Kanunî döneminde Macaristan'ın fethi Osmanlılar'ı Habsburglar'la komşu yapmıştı. 1526'da Mohaç'ta Macar Krallığı'nın yok edilmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Habsburglar'ın doğu kolu olan Avusturya arasında Macaristan'a kimin hakim olacağı konusunda bitip tükenmek bilmeyen savaşlar başladı. Kanunî, 1529, 1532, 1541 ve 1566'da Avusturya üzerine sefere çıktı.

♦ Soru 2: *Sigetvar Seferi'nin sebepleri nelerdi?*

Semiz Ali Paşa'nın veziriazamlığı esnasında, 1562'de Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 8 yıllık bir barış antlaşması yapılmıştı. Ancak bu antlaşmaya rağ-

men iki devletin sınırları arasında problemler bitmemiştir. Ayrıca Avusturya elinde bulunan Macaristan toprakları için Osmanlı İmparatorluğu'na verdiği yıllık vergiyi iki senedir ödemiyordu. Bu sırada, 1564'te Avusturya İmparatoru Ferdinand öldü. II. Maksimilyan'ın tahta çıkması dolayısıyla yapılan diplomatik görüşmelerde Osmanlı devlet adamları ve elçileri iki yıllık vergiyi talep ettiler. Vergi meselesi gündemde iken Osmanlı'ya tâbi olan Erdel Kralı Zsigmond Janos, Avusturya'nın elinde olan Szatmar'ı aldı. Durumu şikâyet için İstanbul'a gönderilen Avusturya Elçisi Michel Czernowicz ise ilginç bir durumla karşılaştı. Avusturya Elçisi'ni Komorn'da durduran Budin Beylerbeyi Aslan Paşa, gecikmiş 60 bin duka altını vergi ödenmedikçe onun İstanbul'a gitmesine müsaade olunmayacağını bildirdi. Diğer taraftan da Avusturya İmparatoru'na gönderdiği Hidayet Çavuş isimli Osmanlı Elçisi ile vergi ödenmedikçe hiçbir elçinin gitmesine müsaade olunmaması yönünde padişahın emirleri olduğunu söyledi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu baskısı üzerine Avusturya 1565 Şubat'ında vergi borcunu ödedi. Bunun üzerine barış antlaşmasının uzatılması ve Erdellilerin ele geçirdiği topraklarla ilgili görüşmeler başladı. Veziriazam Semiz Ali Paşa barış taraftarı iken, İkinci Vezir Sokollu Mehmed Paşa Erdellilerin tarafını tutuyordu. Antlaşma sağlanamadı ve Avusturya Elçisi Czernowicz Viyana'ya dönmek üzere yola çıktı. Ancak sınırlardan gelen haberler üzerine Czernowicz, Çorlu'da durdurulup, İstanbul'a

geri getirildi. Avusturyalılar, Tokaj'ı zapt etmişlerdi. İyi bir fırça yiyen elçi, Osmanlı Elçisi ile birlikte tekrar Viyana'ya hareket etti. Durumu imparatora bildiren Elçi Czernowicz, görüşmelerde bulunmak üzere ikinci defa İstanbul'a geldi. Fakat İstanbul'da farklı bir hava vardı. Ali Paşa'nın ölümü üzerine veziriazam olan Sokollu Mehmed Paşa, Avusturya ile barış taraftarı değildi. Macaristan'daki Osmanlı kuvvetleri Erdel'in yardımına gönderilmişti. İki taraf arasındaki görüşmelerden bir netice alınamadı ve Avusturya elçileri ülkelerine geri döndüler.

1566 başlarında iki taraf arasındaki gerginlik iyice artmıştı. Avusturya İmparatoru, sulhu kurtarmak için son bir hamle yaparak Hosszuthoty'yi İstanbul'a gönderdi. Elçi, bazı Türk esirleri ile vezirlere hediyeler getirmişti. Fakat yine gecikmiş vergi yoktu ve Avusturya'nın işgal ettiği Tokaj hakkında da bir açıklama yapmıyordu. Bunu üzerine elçi kaldığı evde hapsedilerek Avusturya'ya harp ilân edildi.

♦ **Soru 3: Kanunî, yaşlılık günlerinde niye sefere çıktı?**

Osmanlı hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman, ihtiyarlığına bakmadan sefere çıkmaya karar vermişti. Bu sefere çıkma kararında 1565 Malta kuşatmasındaki başarısızlığı silme, Osmanlı Macaristanı'nı güven altına alma, 10 yıldır sefere çıkmadığı için asker ve halk arasında başlayan kendisine yönelik hoşnutsuzluğu giderme, oğulları arasındaki mücadelelerin kötü izlerini ortadan kaldırma

ve bazı sufi çevrelerin yaydığı muhalif düşünceler yüzünden zedelenen kendi ve hanedanın imajını yeniden parlatma amaçları vardı. Şeyh Nureddin isimli birisi, "bizzat cihat görevini yapamayan bir padişahın tenkit edilmesi- nin uygun olduğunu" söylüyordu.

♦ **Soru 4: *Sigetvar Seferi'nin hazırlıkları nasıl yapıldı?***

İlk olarak İkinci Vezir Pertev Paşa, serdar tayin edilerek Erdel'e gönderildi. Ardından da asıl ordunun harekâtı için hazırlıklar başladı. Sefer güzergâhı üzerinde olan Osmanlı vali ve kadılarına emirler yazılarak, yollar ve köprülerle ilgili yapılması gereken işlerin yerine getirilmesi emredildi. Ayrıca sefer yolu üzerinde mahalli yöneticilere emirler gönderilerek ordudaki asker ve hayvanlara gerekli olan ihtiyaç maddelerinin, menzil adı verilen belli noktalardaki ambarlarda depolanması sağlandı.

♦ **Soru 5: *Kanunî, sefere nasıl çıktı?***

Zeynep Tanım Ertuğ, Kanunî'nin son seferine çıkışını yolda rahatsızlanmasını, ölümünü, ölümünün saklanması ve II. Selim'in cülusunu XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Cülus ve Cenaze Törenleri isimli eserinde genişçe anlatır.

Kanunî, sefere çıkmadan önce Eyüp Sultan'ı ve atalarının türbelerini ziyaret etti. Gittiği türbelerde fakirlere büyük miktarlarda sadaka dağıttı. 5 Nisan 1566 Cuma günü yola çıkılacaktı ancak padişahın rahatsız-

lığı bunu engelledi. Ramazan Bayramı İstanbul'da geçirildikten sonra 29 Nisan günü büyük bir merasimle padişah ve devlet ileri gelenleri İstanbul'dan yola çıktılar. Kanunî'nin son seferine çıkışı çok haşmetliydi. Padişahın yakın maiyetini teşkil eden peykler, solaklar ve müteferrikalar bu merasim esnasında göz alıcı kıyafetler giymişti. İstanbullular da bu töreni seyre çıkmışlardı. Rengarenk kıyafetler içerisinde, bayrakları ve silahları ile çeşitli askeri kıtaların geçiş töreni seyreden herkesi kendisine hayran bırakmıştı. Padişah beyaz elbiseleriyle at üzerinde muhteşem maiyeti eşliğinde İstanbul'dan ayrılmıştı. Devrin tarihçileri padişahın beyaz sakallı ve beyaz elbiseli hâlinin nurdan bir minareye benzediğini söylerler. Kanunî'nin yanında başta veziriazam olmak üzere bütün vezirler, yeniçeri ağası, defterdarlar ve önde gelen bürokratlar da vardı.

♦ **Soru 6: Kanunî, sefer yolculuğunda rahatsızlanınca ne yaptı?**

Törenle şehirden ayrılan Osmanlı birlikleri İstanbul'un dışında kurulmuş olan otağ-ı hümayûnun bulunduğu yerde ilk konaklamayı yaptılar. Padişah, sefere çıkmıştı ama at üzerinde gidecek gücü yoktu. Tekrar yola çıkıldığında rahatsızlığı artınca Sokollu Mehmed Paşa'nın yardımını ile arabaya geçti. Padişahın rahat bir şekilde seyahat edebilmesi için arabanın geçeceği yollar düzeltiliyordu. Sigetvar'a kadar araba ile giden Kanunî Sultan Süleyman, şehir merkezlerine gelindiğinde padişahlığın

şanını ayağa düşürmemek için bütün rahatsızlığına rağmen ata binmişti.

♦ **Soru 7: Kanunî, Erdel Prensi'ni nasıl kabul etti?**

İstanbul'dan ayrıldıktan bir ay sonra Tatar Pazarıcı'na gelinmişti. Burada iken Kanunî'nin torunu Manisa Sancakbeyi III. Murad'ın bir oğlunun doğduğu haberi geldi. Kanunî haberi getiren ulağa, "atalarımızda Murad oğlu Mehmed ola geldi. İsmi Mehmed olsun" dedi. Bu şehzâde 1595'te III. Mehmed adıyla Osmanlı tahtına çıkacaktı.

İstanbul'dan ayrıldıktan 49 gün sonra Belgrad'a gelinmişti. Belgrad'daki konaklamanın 10. gününde Erdel Prensi Zsigmond Janos Osmanlı ordugâhına geldi. Erdel Prensi'ne ordu İstanbul'dan ayrıldığında haber gönderilerek orduya gelmesi emredilmişti. Kanunî, Erdel hakimini Tuna üzerinde Belgrad'ın karşısında Semlin Şehri'ne hakim bir tepede kurulan otağ-ı hümayûnunda kabul etti. Sultan, önünde üç defa diz çöken Zsigmond Janos'a kalkmasını emretti ve prensi bir sandalyeye oturttu. Kanunî, "Sevgili oğlum" diye hitap ettiği Erdel hakimine iltifat etti ve Avusturyalılar'ın Erdel'den zapt ettiği kaleleri geri alması için gönderdi.

♦ **Soru 8: Niçin Sigetvar üzerine yüründü?**

Belgrad'da durum değerlendirmesi yapıldı. Sefere çıkılırken asıl niyet Eğri Kalesi'nin fethiyken serhatlardan gelen bilgiler Sigetvar'ın Osmanlı topraklarına büyük za-

rar verdiği yönündeydi. Sigetvar Kalesi Komutanı Nicolas Zriny bu sıralarda Sikloş civarında karargâhını kurmuş olan Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'i şehid etmişti. Bunun üzerine ordu Sigetvar'a yöneldi. Sigetvar ele geçirilmesi çok zor bir kale zinciriydi. Etrafı sularla çevrili, birbiriyle bağlantılı dört kaleden oluşuyordu. Sigetvar, her taraftan Almas Nehri ile bazı göller ve bataklıklarla çevriliydi. Kaleler birbirlerine tahta köprülerle bağlantılıydılar. Zaten "adalar şehri" manasına gelen Sigetvar ismi de kalenin bu konumundan dolayı verilmişti.

Tuna'yı geçmek için Vukovar civarında kurulan köprü askerın ağırlığına dayanamayınca Drava'da daha sağlam yeni bir köprü kuruldu. Köprüden Tuna'yı geçen Osmanlı ordusu Sigetvar'a doğru ilerlemeye başladı. 3 Ağustos'ta sefer esnasında yolda daha önce büyük yararlılıklar gösteren Budin Beylerbeyi Yahya Paşalı Aslan Paşa, kendi başına Polata Kalesi'ni fethetmeye kalkıp başarısız olması ve Avusturya askerlerinin de bu yüzden Türk şehirlerine saldırmasından dolayı idam edildi.

♦ Soru 9: *Sigetvar muhasarası nasıl başladı?*

Sigetvar'a gelindiğinde askere moral vermek için ata binen Kanunî, atından inip çadırına yürüyerek gitti. 7 Ağustos 1566'da Sigetvar muhasarası başladı. Kuşatmanın başlangıcında Osmanlı ordusuna "hoşgeldin" güllesi gönderen kale komutanı Nicolas Zriny, elinde esir olarak bulunan ileri gelen bir Türk'ü de öldürmüştü. Zriny, kendisine ve kalesine o kadar güveniyordu ki kale

istihkâmlarının bir kısmını kırmızı kumaşlarla kaplatmış, kale surlarına da madeni levhalar koydurtmuştu. Günler geçiyor, kale direniyordu. Padişahın rahatsızlığı ise günden güne artıyordu. Hastahğından dolayı dışarıya çıkamayan sultan kuşatmayı çadırından takip ediyordu. Padişahın otağı, kuşatmaya hakim bir yer olan Sigetvar'ın kuzeyindeki Smilehov Tepesi'ne kurulmuştu.

♦ **Soru 10: Sigetvar muhasarası nasıl cereyan etti?**

İhtiyar padişahın hastalığı iyice artmıştı, ancak kale de bir türlü alınamıyordu. Dört kaleden oluşan ve çevresi su hendekleri ile çevrili oldukça büyük bir kale olan Sigetvar iyi tahkim edilmişti. Yeterli yiyecek, içecek ve savaş malzemesi mevcuttu. 3-4 bin askeri ve 60 civarında topu vardı. Kanunî kuşatmanın uzaması üzerine "Bu kale benim yüreğimi yaktı. Dilerim hakdan ateşlere yana" demişti.

İlk olarak eski Sigetvar denilen yer fethedilmişti. Burada dayanamayan Avusturyalılar şehri ateşe vererek asıl kaleye çekilmişlerdi. Burası zapt edildikten sonra asıl kale Osmanlı topçuları tarafından dövülmeye başlandı. Bir süre sonra yeni Sigetvar denilen yer de ele geçirildi. Bu arada, Nicolas Zriny'in Avusturya İmparatoru Maksimilyan'e yardım için gönderdiği adamlar yakalanmış ve kale önünde bayrakları açılarak teşhir edilmişlerdi. Ancak hiçbir şey dirayetli bir komutan olan Nicolas Zriny'i yıldırmıyordu. Sokollu Mehmed Paşa'nın Almanca, Hırvatça ve Ma-

carca olarak yazdırıp kale içerisine attırıldığı teslim olun mektupları da bir işe yaramamıştı. Sigetvar'ın ana kalesi direnmeye devam ediyordu.

Sokollu Mehmed Paşa, kalenin bir an önce fethedilmesi için büyük çaba gösteriyordu. Bazı geceler, siperlerde askerlerle beraber yatıyordu. Bir defasında ölümden kıl payı kurtuldu.

Kuşatmanın son günlerinde padişahın hastalığı iyice arttı. Asker arasında şayialar dalga dalga yayılmaktaydı. Kalelerin çevresindeki bataklık alan odun ve toprak ile doldurularak surların önündeki engeller kaldırılmıştı. Kaleye doğru "lağım" adı verilen tüneller kazılarak ve surlara "humbara" denilen bombalar yerleştirilerek surlar tahrip edilmeye çalışılıyordu.

5 Eylül günü surlara tırmanan bir Türk fedaisinin yerleştirdiği bomba surlarda büyük bir gedik açtı. Osmanlı askerleri gedikten içeri girmeye başlayınca müdafaa imkânının kalmadığını gören kale komutanı Nicolas Zriny iç kaleye çekildi. Bunun üzerine iç kale kuşatıldı ve surları ateşe verildi.

♦ **Soru 11: Sigetvar nasıl fethedildi?**

Sigetvar tamamen düşmek üzere iken 6/7 Eylül gecesi "Büyük Türk", "Muhteşem Süleyman" ölmüştü. Sigetvar kuşatmasında ise sona gelinmişti. Böyle bir durumda padişahın ölümünün asker arasında duyulması bir aylık çabayı boşa çıkarabilirdi. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, padişahın ölümünden haberdar olanlara bu-

nun bir sır olarak saklanması ve gerekenlerin yapıldıktan sonra padişahın yattığı yerin altına gömülmesini emretti. Kanunî'nin cesedi, iç organları çıkarıldıktan sonra, misk ve anber kokuları sürülerek tahtın altına geçici olarak defnedildi. Bir adam da padişahın yatağına hasta gibi yatırıldı. Kanunî Sultan Süleyman öldüğünde 71 yaşındaydı. Tahta çıkalı 46 yıl olmuştu. En uzun süreyle hükümdarlık yapmış Osmanlı padişahıydı. Ancak hükümdarlığı sürerince cepheden cepheye koşmuştu. Çoğu Avrupa'da olmak üzere 13 sefere çıkmış ve bu seferlerde toplam 10 yıl İstanbul'dan ayrı kalmıştı.

Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, böylece durumu askerden gizlemişti. Ancak kalenin bir an önce ele geçmesi lazımdı. Ordu komutanlarına, "Çok şükür padişahın sağlığı düzelmek üzeredir fakat kalenin fethinin gecikmesinden dolayı huzursuzluk duymaktadır. Padişahımızın emri Sigetvar'ın bugün fethedilmesidir" yönünde bir emir gönderdi.

Veziriazamın teşvikleriyle son hücum hazırlıkları yapıldı. Sigetvar Kalesi Komutanı Nicolas Zriny hiçbir savunma imkânı kalmadığı hâlde büyük bir cesaretle direnmeye devam ediyordu. İç kalenin surları yandığı için son bir gayretle huruç hareketi denedi. İpekli bir kaftan giydi. Boynuna altın bir zincir, başına da turna telleriyle süslenmiş şapkasını taktı. Kale anahtarlarını da cebine koydu. Kendisiyle beraber ölümüne gitmeye ant içmiş 600 adamı ile süratle kaleden çıktı. Bu hareketi intihardan farksızdı. Kale kapısından çıkar çıkmaz göğ-

süne iki kurşun, başına da bir ok isabet etti. Ağır yaralı bir şekilde ele geçirilen Nicolas Zriny, yeniçeri ağasına götürüldü. Orada bir topun üzerinde başı kesilerek idam edildi. Huruç hareketini püskürten Osmanlı askerleri kısa sürede Sigetvar'ın direnen son noktası olan iç kaleyi de ele geçirdiler. Böylece 7 Eylül'de Sigetvar tamamen fethedilmişti.

♦ **Soru 12: Kanunî'nin ölümü nasıl gizlendi?**

Veziriazam, bu arada kalenin fethi bahanesi ile Kürtahya Sancakbeyi ve tahtın tek varisi olan Şehzâde Selim'e babasının öldüğünü bildiren bir mektup göndererek, onu orduya çağırdı. Veziriazam padişahın ölümünü saklamaya devam etti. Haberin asker arasında olumsuz bir etki yapacağından korkuyordu. Kalenin fethinden sonra veziriazam günlük rutin işlere devam etti. Başarı gösterenlere hilat giydirdi, tayinler yaptı. Düşman öldüren askerleri defterlere kaydettirdi.

Durumu vezirlerden bile saklayan Sokollu, ordu içersine adam sokarak askerın düşüncelerini sürekli olarak takip etti. Askerlerin içersinde padişahın hiç gözükmemesi üzerine dedikodu artmıştı. Söylentiler artınca tellâlar çıkaran veziriazam, Kanunî'nin Cuma Namazı'nı kalede kılacağını ilân etti. Daha sonra da padişahın ayağının incinmesinden dolayı Cuma Namazı'na gelemeyeceğini duyurarak durumu idare etmeye devam etti. Çeşitli numaralarla 22 gün geçiren veziriazam askerın padişahın gelip bahşış vermesini istemesi üzerine, Kanunî'nin

başkanlığında Divân toplantısı yapılacağı haberini askere ilân etti. Padişahın ölümü askere haber verilmediği gibi vezirlere de haber verilmemişti ama devlet ileri gelenleri durumu anlamışlardı. Divân toplantısından önce mınıldanan vezirleri ziyaret eden veziriazamın adamları, onları düşman içerisinde bulunulmasından dolayı askerin padişahın hayatta olduğuna inandırılması gerektiğine ikna ettiler.

9 Ekim 1566'da Divân toplandı. Divân'a gelen Yeniçeri Ağası Ali Ağa, veziriazamdan aldığı talimat uyarınca dışarı çıktığında yeniçerilere hitaben padişahın, "Berhüdar olup yüzleri ak olsun, gazaları mübarek olsun, yoldaşlığı tamam edip kaleyi iyi bir duruma getirsinler. Bütün bahşış ve zamları verilsin" dediğini nakletti. Ardından da padişahı hemen yerine getirilmesi gereken bir emir almış gibi atına binip, kaleye gitti. Bu haber üzerine padişahın otağı önünde toplanan asker dağıldı. Durum yine idare edilmişti.

♦ **Soru 13: II. Selim babasının ölümünü haber alınca ne yaptı?**

Sokollu, Sigetvar'ın çevresindeki kaleleri de fethettirerek biraz daha zaman geçirdi. Şehzâde Selim'in orduya yetişmesi için zaman geçiriyordu. Şehzâdeye acele etmesi için bir mektup daha gönderdi.

Kanunî ölür ölmez Sokollu Mehmed Paşa tarafından Şehzâde Selim'e gönderilen Hasan Çavuş isimli haberci 12 gün sonra Kütahya'ya ulaşmıştı. Bu sırada Kütahya

dışında Sıçanlı mevkiinde bulunan şehzâde, veziriazamın mektubunu aldığı anda çevresine durumu haber vererek şehre doğru hareket etti. Cuma günü olduğundan camilere haber verilerek Cuma Namazı'nda hutbe II. Selim'in adına okundu. Şehzâde Selim hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz 5 bin kişilik maiyetiyle Kütahya'dan yola çıktı. Bir hafta sonra, 29 Eylül 1566'da İstanbul'daydı. İstanbul'un Anadolu tarafına ulaşan şehzâde, kendisini karşılamaya kimsenin gelmediğini görünce İstanbul Muhafızı İskender Paşa'ya adam göndererek bunun sebebini sordu. İskender Paşa, veziriazamın kendisine gönderdiği üstü kapalı ifadelerle yazılmış mektubu anlamadığından padişahın öldüğünü ve şehzâdenin geleceğini anlamamıştı.

Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Şehzâde Selim Üsküdar'dan Topkapı Sarayı'na geçti. Her tarafta toplar atılmış ve şehirde dolaşan tellâlar, "Devir Sultan Selim Han'ındır" diye taht değişikliğini ilân etmişlerdi.

Üç gün İstanbul'da kalan yeni padişah, Eyüp Sultan ve atalarının türbelerini ziyaret edip, sadakalar dağıttı. Daha sonra ulema ve şehir ileri gelenleri tarafından törenle şehirden uğurlandı. II. Selim, Filibe'ye geldiğinde Sokollu Mehmed Paşa ve vezirler tarafından gönderilen ve acele etmesi istenen üçüncü mektubu aldı. Yorgunluktan adamlarının bir kısmı yollarda kalan II. Selim, veziriazama bir cevap yazarak yolda olduğunu bildirdi. Bir süre sonra Belgrad'a vardığında Sokollu'ya bir mektup daha gönderdi.

Askerin cülûs bahşîşi meselesi vardı. Orduda yeterli hazine olmadığından asker bu durumu problem edebilirdi. Bu yüzden veziriazam, II. Selim'e Belgrad'da kalmasını kendilerinin de oraya doğru yola çıktıklarını bildirdi.

♦ **Soru 14: Kanunî'nin ölümü nasıl açıklandı?**

II. Selim'in yaklaştığı haber alınınca Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, askere maaş dağıttıktan sonra orduyu 20 Ekim 1566'da Sigetvar önünden Belgrad'a doğru hareket ettirmişti. Kanunî'nin cesedi gömüldüğü yerden çıkarılıp gizlice hazırlanan ceviz tabuta konulmuştu. Tabut arabaya konuldu ve otağ-ı hümayûn kaldırıldıktan sonra ordu törenle yola çıktı. Bir süre yol alındıktan sonra veziriazam güvenli topraklara geldiğini söyleyerek birkaç yüz asker ve saray ağalarını bırakıp askeri padişahın arabasının yanından uzaklaştırdı. Ardından da emir verdi ve hafızlar Ku'ran okumaya başladı. Hafızların Ku'ran okumasından durumu anlayan padişahın yakın çevresindeki görevliler başlarına siyah sanıklar giydiler. Haber dalga dalga yayıldı. Bütün ordu ağlayıp dövünüyordu. Öyle bir an oldu ki, asker yürümeyi bıraktı. "Hay Sultan Süleyman Han" diye feryada başladı. Bunun üzerine Sokollu Mehmed Paşa, askerlerin yanına gidip. "Kardeşler, yoldaşlar niçin yürümezsiniz. Bunca yıllık İslâm padişahını Ku'ran ile uğurlayalım. Gaza ile Macaristan'ı İslâm ülkesi yaptı. Hepimizi ihsanlarıyla besledi. Karşılığı bu mudur ki, cesedini başımız üstünde götürmeyelim. Oğlu Sultan Selim Han padişahımız 17 gündür Belgrad'da sizi bekler.

Merhum padişahımız bütün bahşış ve zamlarını ona vasiyet etti. Hafızlar durmayın acımızın devası Ku'ran'dır" diyerek askeri sakinleştirdi.

II. Selim, siyah kaftanla babasının cenazesini karşıladı. Kanunî'nin cenazesinin bulunduğu araba önünde II. Selim ve devlet adamları dualar ettiler. Daha sonra Kanunî'nin tabutu musalla taşına kondu. Burada ikinci defa padişahın cenaze namazı kılındı. Daha sonra Kanunî'nin cenazesi ordudan ayrı bir kabile ile İstanbul'a doğru yola çıkarıldı ve yol boyunca durumu öğrenen halkın ağlamaları ve dualarıyla karşılandı.

♦ Soru 15: II. Selim tahta nasıl çıktı?

Ordu Belgrad'a vardığında veziriazam, II. Selim'e bir tezkire göndererek cülûs töreni yapılması gerektiği ve ne şekilde yapacağını haber vermişti. Ancak II. Selim, devlet protokolünden haberi olmayan çevresindeki insanların etkisiyle veziriazamın dediklerine uymadı. II. Selim'in adamları İstanbul'da cülûs merasiminin yapıldığını, bir defa daha yapılmasının gereksiz olduğunu söylüyorlardı. II. Selim, meydana taht kurulmadan otağı hümâyûna girip oturarak padişahlığını ilân etmişti. Taht kurdurmamasının bir sebebi de askerin cülûs bahşışı isteklerini atlatmaktı. Ancak Belgrad'da cülûs töreni yapılmamasını asker kabullenememişti ve ordu içerisinde homurtular çoğalıyordu.

Bir hafta Belgrad'da kalındıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıktı. İstanbul'a gelindiğinde hâlâ cülûs bah-

şışi meselesi bir açıklığa kavuşmamıştı. Yol boyunca söylenip duran askerler İstanbul'a girer girmez harekete geçtiler. Padişahın önünde yürüten askerler dar yerlerde ve yokuşlarda durarak II. Selim'in ilerlemesine engel oldular. Beyazıt'a gelindiği zaman bütün ordu durdu. Yeniçeriler kendilerine nasihat etmek isteyen ağaları Ali Ağa'yı ve onunla birlikte olan bazı vezirleri atlarından düşürdüler. Sokollu Mehmed Paşa, para dağıtarak askerle konuşmaya çalıştıysa da tam bir netice alamadı. Sarayın önünü dolduran askerler padişahı içeriye sokmak istemiyor ve "cülûs kanunu"nu hatırlatıyorlardı. II. Selim, vezirlerin ısrarları sonucu, "Bütün bahşış ve zamlarınız verilsin, makbulümdür" dediği zaman asker yatıştı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın cenazesi, İstanbul'da Şeyhülislâm Ebussuud Efendi tarafından üçüncü defa cenaze namazı kılındıktan sonra Süleymaniye Camii'indeki türbesinin inşa edilmesi düşünülen yere götürüldü. Türbe henüz yapılmadığı için mezarın üzerine bir çadır kurulmuştu. Kanunî, Mimar Sinan'ın nezaretinde hazırlanan mezarına gömüldü. Böylece bir devir kapanmıştı.

♦ **Bibliyografya**

Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçuylu (Peçeви)*, I, önsöz ve indeks: F. Çetin Derin- Vahid Çabuk, İstanbul 1980.

Tarih-i Selaniki, I, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1989.

Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.

Yusuf A. Aydın, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Antlaşmaları ve Uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

Andre Clot, *Muhteşem Süleyman*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul.

Feridun Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 501-520.

———, "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Siyaseti", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. s. 125-154.

Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Cülus ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999.

M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul 1992.

———, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14.

———, "Mehmet Paşa, Sokullu, Tavîl", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 595-605.

Halil İnalçık, "Türkler/Osmanlılar", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 293-294.

———, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Kanunî Armağanı, Ankara 1970.

Kanunî ve Çağı, Ed. M. Kunt-C. Woodhead, çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2002.

XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997.

Radovan Samarcic, *Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam, Sokollu Mehmet Paşa*, çev. Meral Gaspıralı, İstanbul 1999.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul 1982.

Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bâyezid Vak'ası*, Ankara 1961.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

Yaşar Yücel, *Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara 1987.

PİRİ REİS VE HARİTALARI

♦ Soru 1: *Piri Reis nerelidir?*

Piri Reis 1465'li yılların sonuna doğru Gelibolu'da doğdu. Tam adı Muhyiddin Piri'dir. Doğduğu bölgenin ahalisi denizle iç içe yaşadıklarından çoğu denizci olmaktadır. Piri Reis'in memleketi olan Gelibolu'da doğanları meşhur Osmanlı Şeyhülislamı ve tarihçisi İbn Kemal şöyle anlatır: "Gelibolu'da doğan çocuklar timsah gibi su içinde büyürler. Beşikleri ecel tekneleridir. Sabah ve akşam gemilerin sesleri ile uyurlar".

♦ Soru 2: *Piri Reis nasıl denizci oldu?*

Piri Reis'in amcası II. Bâyezid devrinin en ünlü kapitanlarından Kemal Reis idi. Çocukluk yıllarından sonra Piri, kendisini amcasının gemisinde buluverdi. 1487'de amcası ile birlikte İspanya'daki Müslümanlar'ın yardımına

gitti. 1491-1493 arasında Sicilya, Sardunya, Korsika adalarına ve Güney Fransa kıyılarına yapılan akınlara katıldı. Yaklaşık otuz yıl amcası Kemal Reis ile birlikte Akdeniz'de hem korsanlık faaliyetlerine, hem de Osmanlı İmparatorluğu hizmetindeki deniz seferlerine katıldı. Bu yıllardaki yaşantısını Kitâb-ı Bahriye isimli eserinde şöyle zikreder:

Akdeniz'de seyrederdik o zaman
Kâfirlere vermezdik aman.

♦ **Soru 3: Osmanlı hizmetine ne zaman girdi?**

Amcasını, Osmanlı hükümdarı II. Bâyezid'in davet etmesi üzerine, Piri Reis de onunla beraber Osmanlı donanmasında çalışmaya başladı. 1502'de Osmanlı-Venedik savaşında bir geminin kaptanı olarak görev yaptı. Amcasının 1511'de ölümü üzerine Piri Reis bir süre Barbaros'un yanında çalıştı ve daha sonra Gelibolu'ya çekilerek, ilk eseri olan dünya haritasını hazırlamaya başladı.

♦ **Soru 4: Haritalarını ve Kitâb-ı Bahriye'yi ne zaman hazırladı?**

Denizciler için bir klavuz olarak hazırlamaya başladığı Kitâb-ı Bahriye isimli eseri için tuttuğu notlarını düzenledi. Yavuz, Mısır seferine çıktığında Osmanlı donanmasına çağrıldı. Osmanlı donanması İskenderiye'yi ele geçirdikten sonra Piri Reis, aynı bir filo ile Nil'den

Kahire'ye gitti. Bu yolculuğu sırasında bu bölgelerin haritalarını yaptı. Hazırladığı dünya haritasını 1517'de Mısır'da Yavuz'a sundu.

Kanunî döneminde Rodos'un fethine, ardından da Veziriazam İbrahim Paşa'nın Mısır yolculuğuna katıldı. Bu yolculukta veziriazamın dikkatini çekti. Onun hazırladığı kitabın kıymetini anlayan İbrahim Paşa müsveddelerini temize çekerek kitap hâline getirmesini istemişti. Piri Reis, veziriazamın bu isteğini kısa sürede yerine getirdi ve Kitâb-ı Bahriye 1526'da Kanunî'ye takdim edildi. Eserinin padişah tarafından beğenilmesi üzerine, Piri Reis yeni bilgiler ilave ederek hazırladığı ikinci dünya haritasını 1528'de Kanunî Sultan Süleyman'a sundu.

♦ **Soru 5: *Piri Reis, Hint Seferi'nde neler yaptı?***

XVI. yüzyılın başlarında Hindistan ticaret yollarını Portekizliler'in ele geçirmesi Osmanlı çıkarlarını tehdit ediyordu. Osmanlı donanması arka arkaya Hindistan sularına seferler düzenlemeye başladı. Piri Reis, 1547'de Hind Kaptanıderyalı'na getirdi. 26 Şubat 1548'de Portekizlilerden Aden'i geri aldı. 1551'de Süveyş Limanı'ndan 30 kadırgalık bir donanma ile hareket ederek Portekizlilere doğru sefere çıktı. 1552'de önemli bir Portekiz üssü olan Maskat'ı ve ardından Kışm Adası'nı alarak Hürmüz Kalesi'ni kuşattı. Portekizliler'in aşırı direnç göstermesi sonucu Hürmüz'ü alamadı. Peçuyly Tarihi'nde bu konuda ilginç bilgiler vardır. Piri

Reis'in Portekizlilerden hediye ve haraç aldığı için kuşatmayı kaldırdığı iddia edilir.

Hürmüz'ü alamayan Osmanlı donanması Basra'ya geldi. Bu sırada Portekiz donanmasının Basra'ya gelmekte olduğu haberinin gelmesi üzerine Piri Reis, Körfez'de dolaşan gemilerini toplama imkânını bulamadığı için üç kadirga ile düşman gemileri gelmeden denize açıldı. Ancak bir gemisinin Bahreyn adaları yakınında batması nedeniyle iki gemiyle Mısır'a varabildi. Basra'da bulunan donanma amiralsiz, kendi kaderine terkedilmişti.

♦ **Soru 6: Piri Reis, niçin öldürüldü?**

Bu sefer sırasında kendisinden yardımını esirgeyen Basra Valisi Kubâd Paşa'nın da girişimleriyle Piri Reis'in aleyhine olumsuz bir hava yarattı. Mısır Valisi'nin Divân-ı Hümayûn'a, yazdığı onu kötüleyen mektubu üzerine, İstanbul'dan Piri Reis'in idam edilmesi emri geldi. Bu büyük Türk denizcisi ve âlimi 1552'de Mısır'da idam edildi.

♦ **Soru 7: Piri Reis, haritalarını nasıl hazırladı?**

Piri Reis'in adının hemen hemen herkes tarafından bilinmesini sağlayan eserleri, çizdiği iki dünya haritasıdır. Bunlardan birincisi 1513'te yapıldı ve 1517'de Mısır'da, Yavuz'a sunuldu. Piri Reis'in haritası, ilk dünya haritası değildir. Bundan önce birçok haritacı tarafından eski dünyanın tarafından haritaları yapılmıştı ve Osmanlı-

lar, İslâm coğrafyacıları vasıtasıyla bunlardan haberdardı. Amerika'yı da gösteren bir dünya haritası ise ilk defa 1498'de Kolomb tarafından çizilmişti. Ancak bu harita daha sonra kaybolduğu için nasıl bir şey olduğunu bilemiyoruz. Piri Reis, Kolomb'un bu haritasını ele geçirmiş ve başka haritalardan da istifade ederek kendi haritasını çizmişti. Piri Reis, Amerika kıyılanna giderek haritasını çizmemiş, daha önce yapılmış haritaları kullanarak yeni bir dünya haritası meydana getirmişti. Onun bu eseri haritacılık tekniği açısından önemlidir. Değişik ölçeklerdeki haritaları kullanarak birbirlerinin eksik yönlerini tamamlamıştı

♦ **Soru 8: Piri Reis'in haritalarının özelliği nedir?**

Piri Reis, Kolomb'un bugün elimizde bulunmayan haritasıyla, İskenderiye Kütüphanesi'nden çıkma bir haritayı kullandığı için haritasının önemi artmaktadır. Ancak Piri Reis'in Yavuz'a sunduğu dünya haritası eksiktir. Elimizdeki kısım İspanya'yı, Afrika'nın batı kıyılarını, Atlas Okyanusu'nu, Güney ve Orta Amerika ile Antil adalarını içermektedir. Kayıp kısmın akıbeti bilinmemektedir.

9 renkte boya ile renklendirilerek, deri üzerine çizilen bu harita 86 cm boyunda, üst kısmı 61 cm, alt kısmı ise 41 cm genişliğindedir. Haritada rüzgâr gülleri ve çeşitli yön çizgileri bulunmaktadır. Harita üzerinde yapılan incelemeler, elimizde bulunan kısmın tam bir dünya haritasının bir parçası olduğunu ortaya çıkarmıştır. Harita-

nın üzerinde zikredilen yerlerin özellikleri ve kimler tarafından keşfedildiği yazılıdır. Ayrıca harita üzerinde hayali insan ve hayvan resimleri bulunmaktadır.

Piri Reis'in 1528'de Kanuni'ye sunduğu ikinci haritası ise sekiz renkte boya ile renklendirilerek, ceylan derisi üzerine çizilmiştir. Bu büyük bir dünya haritasının sadece kuzey batı köşesidir. Elimizdeki parçada Atlas Okyanusu'nun kuzeyi, Kuzey ve Orta Amerika'nın yeni keşfedilmiş kıyıları ve Grönland'dan Florida'ya uzanan kıyı şeridi vardır. Piri Reis, birinci haritasında eksik bilgilerden kaynaklanan yanlışlıklarını, burada düzeltir. Adaları ve kıyıları son keşiflere dayalı olarak daha doğru çizer. Keşfedilmeyen yerleri ise beyaz olarak bırakarak, bilinmediği için çizilmediği belirtilir. Bu durum Piri Reis'in gelişmeleri takip ettiğini ve bilimsel hassasiyetini göstermektedir. İlk haritadan daha büyük ölçekli ve gelişmiş bu ikinci harita, teknik olarak döneminin en ileri örneklerindendir.

♦ **Soru 9: Piri Reis'in haritaları dünyada nasıl bir yankı uyandırdı?**

Piri Reis'in birinci haritası 1929'da Topkapı Sarayı'nda bulunmuştu. Bulunmasından sonra harita yoğun bir ilgi topladı. İlk olarak bu konuda araştırmalar yapan Alman bilim adamı Kahle'nin çeşitli akademik yayınları oldu. Türkiye'den başta İsmail Hakkı Konyalı olmak üzere bazı Türk yazarlar, haritayı ilk bulanın Kahle değil Türkler olduğunu iddia ettiler. Ancak sarayın kayıtlarının in-

celenmesinden Piri Reis'in haritasını ilk bulanın Kahle olduğu açıkça ortaya çıktı.

Daha sonra bu haritalar Türkiye'de tıpkı basım olarak yayınlandı, ancak Batı'nın ilgisi 1956 yılına kadar kayboldu. 1956'da bir Türk amirali bu haritanın tıpkı basımını Washington D.C.'deki U.S. Navy Hydrographic Ofis'e hediye etti. Burada eski haritalar uzmanı A. H. Mallery tarafından yapılan inceleme sonucunda, Piri Reis'in haritasının güneyindeki çizilmiş yerlerin, Antartika'daki Queen Maud kıyılarının, körfezlerinin ve oraya karşı duran adaların henüz buz kaplamadığı zamana ait harita olduğu kanaatine varıldı. Bu konuda 26 Ağustos 1956'da Georgetown Üniversitesi'nin düzenlediği bir radyo tartışması yapıldı ve bu tartışmaya katılan kişiler Mallery'in fikrini desteklediler. Bu tartışmayı duyan Prof. Hapdgood, iki oğlu ve 24 öğrencisinden oluşan bir ekip kurarak araştırmalara başladı. Çeşitli kurumlardan birçok gönüllü de onlara yardımcı oldu. Piri Reis'in haritası yanında 18 haritayı daha incelediler ve sonunda 1965'te The Maps of Sea Kings (Eski Deniz Krallarının Haritaları) isimli bir kitap yayınladılar. Kitabın genişletilmiş ikinci baskısı da 1979'da yapıldı.

Bu kitapta yapılan araştırmaların sonucunda tarih öncesi çağlara ait dünyayı kuşatan bir kültürün varlığı ve bu kültürün modern çağa kadar yok olmuş bir teknoloji ile dünyanın haritasını yaptığını belirten delillere ulaşılmıştı. Bu kayıp medeniyet Antartika kıyılarının buzsuz olduğunu ve Kuzey Avrupa'da buz örtüsünün bulundu-

ğunu biliyordu. Bizim keşfettiğimiz zamandan binlerce yıl önce enlem ve boyları ve küresel trigonometriyi bulmuşlardı. Bu sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan haritalar, aynı zamanda yer kabuğunun geçirdiği evrelere ait delilleri de vermekteydi.

Vincent H. Gaddes isimli bir araştırmacı da Amerika yerlilerinin efsane ve gizemlerini içeren American Indian Myths and Mysteries isimli kitabında Piri Reis'in haritaları ile ilgili çeşitli iddialarda bulunmuştu. Piri Reis'in haritası ve ona benzeyen bazı haritalar üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda bu haritaların bilinmeyen bir çağda yapılmış haritaların kopyaları olabileceğini ileri sürmüştü ve Amerika yerlilerinin efsaneleri ile bazı arkeolojik kalıntıları delil olarak göstermişti.

Prof. Hapdgood'un kitabından esinlenen Allan W. Eckert, konusu Piri Reis'in haritası etrafında geçen The Hap Theory isimli bir roman yazdı. Romanın sonunda dünya yok olmak üzeredir ve felaketten kurtulabilecek birkaç yerden birisi olan Kenya'daki Nqaiia şehri ve civarındaki bir depoya Amerika Özgürlük belgesi ve anayasası ile birlikte Piri Reis'in haritası da konulur.

Piri Reis'in haritaları kaybolan Atlantis uygarlığına delil olarak başka yazarlar tarafından da kullanıldı. Harita, meşhur çizgi roman Martin Mystere (Atlantis) de bile konu edildi. Bu haritalarla ilgili olarak meşhur bilim-kurgu yazarı Erich Von Daniken'in ise başka fikirleri vardı. "Tanrıların Arabaları" isimli kitabında bu harita-

ların çizildiği dönemde bilinmeyen birçok yeri gösterdiğini, bu yüzden bu haritaların uzaylılar tarafından yapılmış bir haritadan kopya edildiğini iddia etti.

♦ **Soru 10: Kitâb-ı Bahriye'nin muhtevası nedir?**

Büyük bir denizci ve haritacı olan Piri Reis, korsanlık günlerinden başlayarak gezip gördüğü yerleri, yabancı kaynaklardan da yararlanarak tarihi ve coğrafi özellikleri ve haritaları ile birlikte Kitâb-ı Bahriye isimli kitabında anlatmıştı. Kitâb-ı Bahriye'nin şiir şeklinde yazılan ve denizcilikle ilgili tüm bilgilerin toplandığı başlangıç bölümünde, genel açıklamalardan sonra Ege ve Akdeniz adaları tanıtılır. Denizle ilgili gözlem ve tecrübelerin önemi vurgulanır. Fırtına, rüzgâr çeşitleri, pusula ve haritanın tanımından sonra, dünyayı kaplayan denizler ve karaların oranı belirtilir. Portekizliler'in denizcilikteki ilerlemeleri ve keşifleri, Çin Denizi, Hint Okyanusu, Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki rüzgârlar, Basra Körfezi ile Atlas Okyanusu ayrıntılı biçimde anlatılır.

Nesir olarak anlatımın başladığı haritalı bölüm asıl kitabı oluşturur. Bu bölümde Çanakkale Boğazı'ndan başlayarak Ege Denizi kıyıları ve adaları, Adriyatik Denizi kıyıları, Batı İtalya, Güney Fransa, Doğu İspanya kıyılarıyla çevresindeki adalara ilişkin tarihi, coğrafi bilgiler verilir. Kuzey Afrika kıyıları, Filistin, Suriye, Kıbrıs ve Anadolu kıyıları izlenerek Marmaris'e gelinmek suretiyle tüm Akdeniz'in havzası anlatılır.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye isimli eserinde Amerika'nın keşfi ile ilgili çok ilginç bir bilgi vardır. Burada, Antil adalarının denizciler tarafından 1465'te keşfedildiğini yazmaktadır. Bu bilgi Kolomb'tan önce Amerika yakınlarındaki adalara giden denizcilerin varlığına işaret eder.

♦ Bibliyografya

Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, ed. Bülent An, Ankara 2002.

İdris Bostan, "Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye'sinde Bulunan Tersane-i Âmiriye Planları", *STAD*, 1/2 (1988), s. 67-68.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

Muazzez İlmiye Çığ, "Piri Reis Haritası Üzerine Amerika'da yapılan Geniş ve Derin Çalışmalar İçeren The Maps of the Ancient Sea Kings (Eski Deniz Krallarının Haritaları)", *Bellekten*, sayı: 216 (Ankara 1992), s. 405-436.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

Fuad Ezgü, "Piri Reis", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 561-565.

Afet İnan, *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri, Amerika'nın En Eski Haritaları*, Ankara 1974.

Tevfik İnci, "Piri Reis'in Portekiz Donanması ile Savaşı", *Resimli Tarih Mecmuası*, I, s. 172-175.

Cengiz Orhonlu, "Hind Kapdanlığı ve Piri Reis", *Bellekten*, sayı: 134 (Ankara 1970), s. 235-254.

Kemal Özdemir, *Piri Reis*, İstanbul 1994.

Aykut Özdoğan, "Piri Reis'in İdamı ve Bazı Gerçekler", *Hayat Tarih*, sayı: 5, İstanbul 1977, s. 30.

Fikret Sarıcaoğlu, "Kitâb-ı Bahriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, 72-76.

———, "Kitâb-ı Bahriyye Yazmalarındaki İlave Kenar Notları Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Piri Reis Sempozyumu*, 27-29 Eylül 2004.

———, "Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sinin İzinde. Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri Müntehab-ı Bahriyye", *Türklük Araştırmaları*, sayı: 15 (İstanbul 2004), s. 7-57.

———, "Harita", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVI, 210-216.

S. Soucek, *Piri Reis and Turkish Mapmaking after Columbus: The Khalili Portolan Atlas*, Oxford 1996.

———, "Tunisia in the Kitâb-i Bahriye by Piri Reis", *Archivum Ottomanicum*, V (1973), s. 129-296.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Me-selesi", *AÜDTCF Dergisi*, X/1-2 (Ankara 1952), s. 143-146.

———, "Muradi ve Eserleri", *Belleten*, sayı: 107 (Ankara 1963), s. 453-466.

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA

♦ Soru 1: “*Barbaros*” ne demektir?

Osmanlı denizciliğinin en önemli ismi olan Hızır Reis, Barbaros lakabıyla tanınmıştır. Avrupalılar, ağa-beyi Oruç Reis'e havuç rengine çalan kırmızı sakalından dolayı “Barbarossa” adını vermişlerdi. Bu konudaki bir diğer rivayette, Barbaros'un, Baba Oruç isminin bozulmuş hali olduğudur. Bu ismi daha sonra Hızır Reis için de kullandılar. Hayreddin lakabı ise Osmanlı hizmetine girdiğinde, ona Yavuz Sultan Selim tarafından verildi. Zaman zaman bazı yazarlar, Hızır Reis'in, Avrupalılar'ın verdiği Barbaros lakabıyla anılmasının yanlış olduğunu belirterek bu ismin kullanılmamasını, Hayreddin Paşa denilmesi gerektiğini yazmışlardır

♦ **Soru 2: Barbaros Kardeşler Türk müdür?**

Türkler'in denizcilikle fazla alakalarının olmaması ve Avrupalı birçok dönmenin de Afrika'da faaliyet göstermelerinden dolayı Barbaros kardeşlerin Türk olmadığını söylentileri vardır. Ancak bizzat Hızır Reis'in hatıralarında kendi kimliklerine ilişkin açık bilgiler vardır. Babaları Vardar Yenicesi'nden gelerek, Midilli'nin fethinden sonra buraya yerleşen Yakup isimli bir sipahidir. Barbaros Hayreddin Paşa üçüncü çocuk idi. 1483'te doğduğu tahmin edilmektedir. En büyükleri İshak, ondan sonraki Oruç, en küçükleri ise İlyas adını taşıyordu. İshak, Midilli'de kalmış, İlyas ise deniz savaşlarının birisinde şehid düşmüştür. Oruç'tan ise aşağıda bahsedeceğiz.

♦ **Soru 3: Oruç Reis nasıl Cezayir Sultanı oldu?**

Adada yaşamının bir sonucu olarak dört kardeş de denizcilikle uğraşıyordu. İshak Midilli'de oturarak ticaret yaparken, Oruç en küçük kardeşi İlyas ile birlikte Mısır ve Suriye kıyılarında, Hızır ise Selanik taraflarında mal alıp satardı.

Oruç Reis seferlerinden birisinde Trablusşam'dan gelirken Rodos şövalyelerinin saldırısına uğradı, kardeşi İlyas şehid olurken, kendisi de yaralı olarak esir düştü. Rodos'tan kardeşi Hızır'ın gayretleriyle zorlukla kurtuldu. Hapisten kurtulduktan sonra bir müddet Memlûkler'in emri altında bir kadırgada kaptanlık yaptı, daha sonra Türk denizcilerine büyük yardımlarda bulunan Şehzâde

Korkud'un desteğiyle bir gemi sahibi olarak korsanlığa başladı. Oruç Reis, şehzâdenin fikirlerine uyarak çeşitli yerlerde faaliyet gösterirken, onun taht mücadelesini kaybetmesi üzerine 1510'da Anadolu kıyılarından ayrılarak, kardeşi Hızır ile birlikte Tunus kıyılarındaki Cerbe Adası'na gitti. Burada kazandıkları başarıları şöhretlerini ve servetlerine artırdı. Bu sırada Afrika yavaş yavaş İspanyol hakimiyetine giriyordu. Ancak İspanyollar, Afrika'daki topraklarının anavatanlarına uzaklığından dolayı bu bölgelerde hakimiyetlerini rahatça kuramıyorlardı. Bu sırada Cezayir'den gelen bir heyet İspanyolların Becaye'den çıkarılmasını talep etti. Bunun üzerine 1512'de harekete geçen Barbaroslar, Becaye'nin 60 mil doğusundaki Çiçel'i ele geçirdiler. Daha sonra Cezayir halkının onları dave-tinden de istifade ederek, 1516'da Cezayir'e hakim oldular. Oruç Reis hükümdarlığını ilân etti.

♦ Soru 4: Oruç Reis nasıl şehid oldu?

Cezayir'in Barbarosların eline geçmesi İspanya açısından büyük bir tehlike olarak görüldü, ancak Şariken'in gönderdiği donanma bir sonuç alamadı. Bunun üzerine İspanyollar, Tlemsen emirini devreye soktular. Durumu haber alan Oruç Reis, Tlemsen'i zapt etti. Fakat daha sonra 1518'de yerli halk ve İspanyollarla yaptığı mücadelede şehid düştü. Oruç Reis son derece atak ve gözü kara idi. Ölümünden sonra yerine kardeşi Hızır Reis geçti. Hem İspanyollarla, hem de yerli ahali ile uğraşan Hızır Reis bir ara Cezayir'i terketmek zorunda kaldı, an-

cak kısa bir süre sonra daha kuvvetli bir şekilde buraya hakim oldu.

♦ **Soru 5: Hızır Reis nasıl Osmanlı hizmetine girdi?**

İspanyollar karşısında tek başına mukavemet edemeyeceğini anlayan Hızır Reis, Mısır'ı fetheden Yavuz'a bir heyet göndererek, bağlılığını bildirdi. Durumu memnuniyetle karşılayan I. Selim ona asker ve gemi yardımında bulundu. Daha sonra Kanunî, Avrupa ile mücadele için son derece isabetli bir düşünceyle denizlerdeki açığı kapatmak gayesiyle Cezayir'i ele geçirmekle kendisini ispat eden Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı. Padişah gönderdiği fermanla, "İspanya'ya sefer etmek muradımdır, bir yarar adamını yerine koyup gelesin. Eğer muhafazaya kadir kimse yoksa yazıp, bildirsin" diyordu.

Cezayir'de durumu emniyete alan, Barbaros döneminin tecrübeli denizcilerinden 18 kaptanı da yanına alarak, 1532 Ağustos'unda İstanbul'a doğru yola çıktı. Messina açıklarında 18 gemilik bir filoyu ele geçirdi, ardından Koron'da olduğunu haber aldığı Doria'nın üzerine gitti. Onun geldiğini haber alan Doria ise İtalya'ya kaçtı. 1533 yılının Aralık ayında İstanbul'a gelen Hızır Reis büyük şenliklerle karşılandı. Kanunî'nin huzuruna çıkan Hızır Reis, etek öpmeyi bilmediğinden doğrudan ilerleyerek padişahın elini öptü ve karşısına oturdu. Padişahın sorularına da protokol dışı, serbestçe cevaplar verdi. Onun bu davranışları Kanunî'nin hoşuna gitti. Ve-

ziriazam İbrahim Paşa o sırada İran seferinde olduğu için onun yanına gönderildi. Halep'te veziriazamı yakalayan Hızır Reis burada 1534 Ocağında Kaptan-ı deryalığa getirildi. Direkt olarak Osmanlı hizmetinde hiç çalışmamış birisinin bu kadar üst düzey bir göreve getirilmesi, Osmanlılar'ın liyakata verdiği önemi göstermesi açısından enteresandır.

♦ **Soru 6: Preveze Deniz Savaşı nasıl kazanıldı?**

Barbaros'un donanmanın başına geçmesi ile Osmanlılar karaların yanı sıra denizde de hakimiyet kurmaya başladılar. İspanya ile Fransa arasında Monsone Ateşkesi yapılırca papanın liderliğinde İspanya-Venedik-Papalık-Malta Şövalyeleri ve diğer küçük İtalyan devletleri arasında Türkler'e karşı bir ittifak oluşturuldu. Çok büyük bir donanma meydana gelmişti, ancak komutanlar arasında geçimsizlik, kıskançlıklar ve itimatsızlıklar mevcuttu. İspanyollar, Venedikliler'in kendilerini Osmanlı donanmasına yem yapacağından şüphelenirken, aynı şüphe Venedik tarafında da vardı. Barbaros ise düşman donanmasındaki bu durumun farkındaydı.

Haçlı donanmasının başına, Venedik'in istememesine rağmen Andre Doria getirildi. Hedef seçiminde de anlaşmazlık çıktı. Venedikliler Doğu, İspanyollar ise Batı Akdeniz'deki Türk topraklarını ele geçirme taraftanydılar. Anlaşma sağlanamayınca ilk planda Türk donanmasının yok edilmesi, sonra karşılaşılacak

duruma göre hareket edilmesi kararlaştırıldı. Düşman donanmasının hareketini ve Girit civarında bulunan Salih Reis idaresindeki 20 gemilik filoya saldıracığını haber alan Barbaros da İstanbul'dan ayrıldı. Ege Denizi'nde Osmanlılar'ın eline geçmemiş adaların bir kısmını aldı. 24 Eylül'de Osmanlı donanması Preveze limanına varmıştı.

Barbaros, düşmanlarından önce davranarak Preveze Körfezi'ne girmişti. Doria'nın idaresindeki donanma sayıca kendisinden üstün ve daha büyük gemilere sahip olduğu için Haçlılarla açık denizde karşılaşmak aleyhineydi. Körfezin içinde büyük gemilerin geçemeyeceği bir sığlığın ardına gizlenerek düşmanın açık vermesini bekledi. Düşmanları, karaya asker çıkararak Preveze'yi kuşattıkları takdirde iki ateş arasında kalabilirdi, ancak Doria böyle bir hamle yapmadı. Osmanlı donanmasını oradan çıkaramayacağını anlayan Andre Doria, 26, 27 Eylül gecesi Preveze açıklarından ayrılarak, daha güvenli bir yere doğru hareket etti.

27 Eylül sabahı Barbaros onları takibe başladı. Haçlı donanması kadirga ve kalyonlardan oluşan karma bir filo olduğu için yol alırken problemlerle karşılaşılıyorlardı. 28 Eylül'de Osmanlı donanması onları yakaladı. Deniz çarşaf gibiydi. Koskoca kalyonlar hareketsiz kalmışlardı. Barbaros ise, Akdeniz'de rüzgârın her zaman uygun olmamasından dolayı rüzgârla hareket eden kalyonlar yerine kürekle çalışan kadirgaları tercih ettiği için sıkıntıda değildi.

Venediğin en büyük denizcilerinden Alessandro Condalmiero'nun idaresindeki devasa kalyon haçlı donanmasından ayrı düşerek Türkler'in karşısında kalamıştı. Bu geminin yanında cüce kalan Türk kadirgaları ona saldırırken, Doria'dan yardım gelmedi. Akşama doğru rüzgâr da haçlı donanmasının lehine esmeye başladı, ancak komutanların yalvarmalarına rağmen Doria, Türkler'in üzerine hareket etmedi. Osmanlı gemileri bir taraftan Venedik kalyonuna saldırırken, diğer taraftan da haçlı donanmasından ayrı düşmüş gemileri avlıyordu.

Andre Doria, Türk donanmasının üzerine gideceğine rotasını açık denize çevirdi. Ancak Barbaros hafif kadirgaları için elverişli kıyıları bırakarak, kendi aleyhine olacak bir ortamda haçlılarla savaşacak kadar basit bir denizci değildi. 29 Eylül günü sabah olduğunda ise Doria donanmasını toplayıp kaçmıştı. Kaçarken kimse görmesin diye Amirallik fenerini bile söndürmüştü. Osmanlı donanması çok az bir kayıpla Preveze Savaşı'nı kazanmıştı.

♦ **Soru 7: Preveze Deniz Savaşı'na, Batılılar nasıl bakar?**

Preveze Deniz Savaşı, ülkemizde Türk denizcilik tarihinin en önemli zaferlerinden birisi olarak kutlanırken, bazı batılı yazarlar 5-6 Venedik gemisinin batıldığını, bu yüzden fazla önemsenmemesi gerektiğini belirtirler. Ancak Hammer dahi, Preveze'deki Haçlı donanmasının kaybını 128 gemi olarak verir.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Preveze Savaşı, daha sonra 1571'de Türk donanmasının yok edildiği İnebahtı Savaşı gibi büyük bir deniz savaşı değildir. Ancak bu savaştan sonra çeyrek asır boyunca, Türkler Akdeniz'de üstünlüğü elinde tutmuştur.

Öte yandan Amerikalı Albay B. Taylor, Preveze Savaşı'nın Doria ile Barbaros arasında danışıklı döğüş olduğunu iddia etmiştir. Fakat bu iddiasının aslı yoktur. Lane-Poole ise Cezayir korsanlarını cahil olarak niteler, ancak bu da doğru değildir. Cezayir'de bulunan Türk denizcilerinin icraatları ve Osmanlı donanmasına katkılar açıkça ortadadır.

Bir diğer iddia da Barbaros'un İspanyollarla işbirliği ortamı aradığıdır. İspanya Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre, 25 Eylül'de Alarcon adlı bir İspanyol ajanı Barbaros'a bir mektup yazarak, "Afrika'daki bazı topraklar ile Trablusgarb'ı ona vermek karşılığında Osmanlı hizmetinden çıkıp Cezayir'e dönmesini" talep etmişti. Barbaros'un cevabının da "eğer İspanya, Venedik'e karşı savaşırsa yardımcı olabileceği" yönünde olduğu iddia edilir. Ancak bu yazışmaların doğruluk derecesi tespit edilememiştir.

♦ Soru 8: *Barbaros Hayreddin Paşa nasıl öldü?*

1543'teki Nice seferinden sonra Barbaros Hayreddin Paşa bir daha sefere çıkmadı. Tersanelere çeki düzen vermekle uğraştı. Hastalandıktan kısa bir süre sonra 5 Temmuz 1546'da vefat etti. Ölümüne "Mate Retsü'l-

Bahr=953/1546 (Denizin Reisi öldü)" sözü ile tarih dü-şüldü. Hayatta iken yaptırdığı Beşiktaş'taki medresesinin yanındaki türbeye gömüldü. Osmanlı donanmasının ha-reket ettiği yer olan bu limana gömülmeyi kendisi vasi-yet etmişti. Böylece öldüğünde bile çok sevdiği denizden ve gemilerden uzak kalmayacaktı. İstanbul'dan ayrılacak olan donanma Beşiktaş'taki Hayreddin iskelesine demir atar, sonra denize açılırdı.

♦ **Soru 9: Barbaros Hayreddin Paşa'nın gazâları nasıl yazıldı?**

Barbaros Hayreddin Paşa, hayatta iken hatırala-rını yazdırmıştı. Böyle bir hatırat yazdırmasının sebebi Kanunî'nin isteği idi. Kanunî Sultan Süleyman bir gün ona; "Sen ve karındaşın nasıl ortaya çıkıp, cihad meyda-rına atıldınız? Bunun sebebi ne idi? Kimlerdensiniz? Kul taifesinden mi, sairlerden mi? Bu zamana gelinceye kadar ufak büyük, karada ve denizde, ne şekilde gazâlar oldu ise, baştan sona kadar, ne eksik ne fazla, gerek nazım gerek nesirle yazıp, bir kitap düzüp, buraya gönderin ki, eskiden yazılmış tarihlerin yanında, Hazine-i Âmire'mde bulunsun" diye ferman göndermişti.

Bunun üzerine Barbaros, bir denizci olup yapı-lan gazâları şiirlerle anlatan Seyyid Muradî'yi çağırarak, ona; "Baka Muradî! Bizler için artık dünyada işitilmedik nesne kalmamıştır. Hemen arzumuz, bu fani alemde bir eser bırakıp, torunlarımızın hayır duasına vesile kılmak-tır. Benim dediklerimi nesirle ve nazımla yaz. Bu dün-

yada gazâlarımızdan sonra bir de kitap koyup gidelim” dedi. Seyyid Muradî, Barbaros’tan dinlediklerini, kendi gördüklerini ve diğer denizcilerden duyduklarını kaleme aldı. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adını taşıyan bu hatıralar, birisi manzum, diğeri de mensur olmak üzere yazılmıştı. Bu büyük Türk denizcisi hakkındaki bilgilerimizin çoğunu bu esere borçluyuz.

♦ **Soru 10: Akdeniz Bir Türk gölü müydü?**

XVI. yüzyılda Preveze Deniz Savaşı’ndan sonra Akdeniz’in bir Türk gölü olduğu söylenir. Ancak bu doğru değildir. Karadeniz’in bu statüsü Akdeniz’de gerçekleştirilememiş ve burası bir “Mare Nostrum” olmamıştır. Akdeniz’in kuzeyi ve Sicilya, Malta gibi birçok ada da Osmanlılar’ın elinde değildi. Nitekim 1565’te Malta’nın alınamaması bunun en önemli göstergesidir. Osmanlılar Akdeniz’de de var olduklarını göstermişler, ancak belirgin bir üstünlük kuramamışlardı. Bırakın Akdeniz’in tamamını, Doğu Akdeniz’de bile tam bir üstünlük kurmak oldukça zordu. Doğu Akdeniz Osmanlı hakimiyetinde olmasına karşılık İçel, Antalya gibi Osmanlı şehirleri dahi Hristiyan korsanların sık sık baskınlarına uğruyorlardı.

♦ **Bibliyografya**

Barbaros Hayreddin Paşanın Hatıraları, I-II, neşr. Ertağrul Düzdağ, İstanbul tsz.

Katib Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibâr fî Esfâri’l-Bihâr*, İstanbul 1329.

Muzaffer Arkan-Paulino Toledo, XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri, Ankara 1995.

Jean-Louis Belachemi, Barbaros Kardeşler, çev. Nihal Önal, İstanbul 1995.

İdris Bostan, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Deniz Politikası", XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, İstanbul 1997, s. 185-197.

—, "Bir İmparatorluk Donanmasının Teşkili: Osmanlı Denizciliği'nde Savaş ve Organizasyon", Türk Denizcilik Tarihi, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 187-220.

Ernie Bradford, Sultan'ın Amiralisi Barbaros Hayreddin, çev. Zehra Ağralı, İstanbul 1970.

Miquela Angel de Bunes Ibarra, "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles: Akdeniz Dünyası", Osmanlı, I, Ankara 1999, s. 392-397.

—, "Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman Devirlerinde İspanya ve Osmanlı İmparatorlukları Arasında Deniz Savaşları", çev. Ramazan Gözen, Türkler, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 599-607.

Afif Büyüktuğrul, "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler", Belleten, sayı: 145 (Ankara 1973), 51-85.

Hüseyin Kazım Kadri, "Barbaros Hayrettin", haz. İskender Pala, Deniz Kuvvetleri Dergisi, sayı: 560 (1994), s. 42-48.

Türk Denizcilik Tarihi, ed. Bülent An, Ankara 2002.

Enver Ziya Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, II, 311-315,

Fevzi Kurtoğlu, *Barbaros Hayreddin Paşa*, İstanbul 1935.

K. Setton, *The Papacy and Levant*, III, Philadelphia 1984.

S. Soucek, "The Rise of the Barbarossas in North Africa", *Archivum Ottomanicum*, III (1971), s. 238-250.

Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 65-67.

———, "Rodos'un Zaptından malta Muhasarasına", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 47-117.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Muradî ve Eserleri", *Belleten*, sayı: 107 (Ankara 1963), s. 453-466.

SOKOLLU MEHMED PAŞA

♦ Soru 1: *Çobanlıktan veziriazamlığa uzanan serüven nasıl başladı?*

Sokollu Mehmed Paşa, XVI. yüzyılın ilk yıllarında Bosna'nın Vişegrad kazasının Rudo nahiyesinin Sokoloviç (Şahinoğlu) köyünde, köy ile aynı adı taşıyan bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Geniş ve soylu bir ailenin çocuğu olan Bayo (Bayıça) bir müddet çobanlık yaptıktan sonra Mileşeva Manastır'nda rahip olan dayısının yanına gitti. Devşirme toplamakla görevli olan Osmanlı memurları soylu ailelerin çocuklarını toplamaya özen gösterirlerdi. Kanunî'nin cülusundan sonra Bosna'dan devşirme toplamakla görevli Yayabaşı Yeşilce Mehmed Bey, Sokoloviç köyüne geldiğinde, o sırada 15-16 yaşlarında olan Bayo'yu beğenerek devşirme kaydetti. Ailesi onu vermek istemiyordu, ancak Mehmed Bey bu

gencin istikbalinin çok parlak olduğunu söyleyerek, onları ikna etti.

♦ **Soru 2: Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl yükseldi?**

Kanunî, Edirne'deyken Bosna ve çevresindeki tanınmış ailelerden toplanan 40 çocuk buraya getirilmişti. Padişah bunların arasında Sokoloviç'i gördü ve Edirne sarayında eğitimine başlanmasını istedi. Mehmed adını alan bu genç Edirne Sarayı'nda yetiştirildikten sonra, Küçük oda hizmetiyle Enderun'a alındı. Buradaki, daha sonra da sarayın diğer bölümlerindeki hizmetleri padişah-tan takdir gördü. Küçük odadan Hazine'ye, oradan da Enderun'un en seçkin yeri olan Has odaya geçti. Daha sonra rikâbdar, çuhadar, silâhdar, çaşnigirbaşı ve kapıcılar kethüdası oldu.

Barbaros'un ölümü üzerine 1546'da Kaptanıderya-lığa yükselen Sokollu Mehmed'in, artık saray dışı me-muriyet hayatı başlıyordu. 1550'de Rumeli Beylerbeyisi oldu, daha sonra da İran seferindeki hizmetlerinden dolayı 1554'te vezirliğe yükseldi. Şehzâde Selim ile Bâyezid'in mücadelesinde padişahın emri ile Selim'e yardım ederek, savaşın kazanılmasında önemli rol oynadı. 1561'de Şehzâde Selim'in kızı İsmihan Sultan ile evlenmesi, ta-lihini daha da parlattı. 1564'te ikinci vezir iken Veziri-azam Semiz Ali Paşa'nın ölümü üzerine veziriazamlığa yükseldi. Sokollu Mehmed Paşa, aniden yükselmemiş, XVI. yüzyıldaki Osmanlı hiyerarşisindeki düzene uygun

olarak, sırayla birçok memuriyette bulunduktan sonra veziriazam olmuştu. Birçok devlet görevinde bulunduğu için tecrübesi oldukça fazlaydı. Kanunî'ye iki yıl veziriazamlık yaptı. Kanunî, 1566'daki son seferinde vefat edince, padişahın ölümünü ustaca gizleyerek bir kriz çıkmasını önledi. II. Selim devrinde de veziriazamlıkta kaldı.

♦ **Soru 3: Lehistan krallarının seçilmesindeki rolü nedir?**

1572'de Lehistan Kralı II. Sigismund'un varissiz ölümüyle, Polonya tahtı için çekişme başlamıştı. Ruslar'ın buraya asker sevki üzerine Osmanlı İmparatorluğu harekete geçti. Klasik Osmanlı siyasetine göre Lehistan, Avusturya ve Rusya'ya karşı tampon bölge olarak görülüyordu. Lehistan tahtına Osmanlı aleyhtarı biri geçerse Eflak, Boğdan ve Erdel tehdit altına girebilirdi. Osmanlı yönetimi Leh beylerinden birisinin seçilmesini istiyordu. Ancak Fransa'nın da olaya müdahil olması ve Henry de Valois'i aday göstermesi üzerine, Sokollu Mehmed Paşa onu destekledi. Sokollu'nun Leh beylerine ve piskoposlarna tavsiyesiyle Henry, Lehistan Kralı seçildi. Böylece Leh tahtına Osmanlı taraftarı siyaset izleyecek biri çıkmıştı.

Henry'nin Fransa tahtına geçmesi üzerine Lehistan yine başsız kaldı. Bunun üzerine Sokollu, buraya tekrar Osmanlı taraftarı birini seçtirmek için harekete geçti. Avusturya ve Rusya hükümdarlarının kendilerini Leh Kralı seçtirmesi istenmiyordu. Leh soylularının bir kısmı,

Osmanlı'nın tavsiye edeceği kişiyi kral seçeceklerini belirtirler. Bunun üzerine Sokollu, kendilerine kral olarak Erdel veya İsveç Kralı'nı seçmelerini tavsiye etti. Avusturya ile Rusya'nın aleyhinde de faaliyete geçti. Bir müddet hargisinin Leh Kralı olacağını düşünen Sokollu, sonunda Erdel voyvodası Bathory'de karar kıldı ve onu seçti. Böylece Osmanlılar Lehistan'ın hamisi olmuşlardı.

♦ **Soru 4: Don-Volga kanalı projesini gerçekleştirmeyerek Osmanlı'ya ihanet etti mi?**

Mustafa Müftüoğlu gibi bazı yazarlar Sokollu'nun, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türk dünyasının kaderini değiştirecek Don-Volga (Ten-İdil) kanalı projesinin gerçekleşmesine engel olarak ihanet ettiği kanaatindedirler. Çok önemli olan bu projeye yeterli ilgiyi göstermediği ve bu işin altından kalkamayacak kabiliyette biri olan Kasım Paşa'yı görevlendirmesinden dolayı kanalın açılmadığını söylerler. Sokollu'nun bu projeyi bilinçli olarak engellediğini iddia etmektedirler. Bu projenin hazırlandığı tarihten daha sonraki yıllarda eserlerini kaleme alan Peçuylu İbrahim Efendi ve Kâtip Çelebi'nin yazdıklarını yorumlayarak bu neticeye varırlar. Ancak o dönemin kaynakları incelendiğinde bu projeye engel olmak bir tarafa, Don-Volga kanalı projesinin Sokollu'nun öncülük yaptığı bir düşünce olduğu açıkça anlaşılır.

Don ve Volga nehirleri arasındaki kanal için görevlendirilen, Kasım Paşa kışın yaklaşması üzerine geri çe-

kılmıştı. Ancak onun çabucak bu bölgeden ayrılması komutası altındaki askerlerin müthiş soğuk ve kar fırtınaları ile yok olmasını önlemiştir. Ayrıca ilk teşebbüste istenilen netice alınamasa da, ertesi yıl faaliyete devam edilecekti. Fakat başta Lala Mustafa Paşa olmak üzere Sokollu'nun rakipleri, onun muhalefetine rağmen Kıbrıs'a sefer düzenletince imparatorluğun bütün dikkat ve enerjisi Akdeniz'e çevrildi. Bu gelişmeler ve o bölgede depolanan mühimmatın infilak etmesi Don-Volga kanalı projesinin tekrar yürürlüğe sokulmasını engelledi.

Bazı tarih kitaplarında kanalın üçte birinin kazıldığı yazılıdır. Bu yüzden projenin tamamlanmaya yaklaşıldığı ve kolay bir iş olduğu zannedilir. Ancak Akdes Nimet Kurat'ın bu konudaki incelemesi, iyi bir araştırma yapılmadan, dönemin imkânlarında yapılması mümkün olmayan kanal için teşebbüs edildiyse de, bu işin olamayacağı görüldünce bundan vazgeçilerek, gemilerin karadan çekilerek götürülmeye çalışıldığını ortaya çıkarmıştır. Ruslar, bu bölgede yaklaşık 60 kilometre uzunluğundaki kanalı ancak 1952'de yapabilmişlerdir.

Ejderhan seferi Osmanlı askerlerinin hiç alışık olmadıkları ve tanımadıkları şartlar altındaki bir bölgeye yapılmıştı. Sefer başarısız olunca, bir daha teşebbüs edilmedi.

♦ **Soru 5: Sokollu Mehmed Paşa Sırp kilisesini yeniden nasıl canlandırdı?**

Sırp Patrikhanesi 1219'da İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak bağımsız olmuştu. Fatih

Sultan Mehmed 1459'da Sırbistan'ın fethini tamamlayınca Sırp Patrikhanesi'ni kapattı ve kiliseleri ile cemaatini Ohri'deki Bulgar kilisesine bağladı. Bu durum 1557'ye kadar devam etti. 1557'de Sokollu Mehmed Paşa, Sırp kilisesini İpek'te tekrar açtırdı ve başına da kardeşi Makarije'yi patrik olarak tayin etti. Sırp patrikliğinin bu bağımsız dönemi 1766'ya kadar devam etti. Sırp patrikliğinin müstakil olarak kurulması, Sırp'ların, Helen kültürü altında ezilmesini önlemiştir.

♦ **Soru 6: III Murad ile Sokollu'nun arası neden açıldı?**

II. Selim zamanında Sokollu'nun aleyhine çalışanlar olduysa da, padişah onun hizmet ve faaliyetleri sayesinde rahat ettiğini belirterek, bunlara aldınış etmemiştir. III. Murad da tahta ilk geçtiğinde yaşlı veziriazama iltifat etmiş, hatta ilk görüşmelerinde onun elini öpmeye dahi kalkmıştı. Ancak Sokollu'nun, III. Murad devrinde de makamını muhafaza etmesi, aleyhindeki faaliyetlerin artmasına sebep oldu. Sokollu Mehmed Paşa'nın düşmanlarının başında Şemsi Ahmed Paşa, Lala Mustafa Paşa, Defterdar Üveys, Şeyh Şüca, padişahın hocası Sadeddin Efendi, Harem-i Hümayûn Kethüdâsı Canfeda Kadın ve musahibelerden Raziye Hatun geliyordu.

Bunların padişaha yaptıkları telkinler sonucunda, Sokollu'nun eski otoritesi yavaş yavaş azalmaya başladı. Düşmanları, onun karşı çıkmasına rağmen İran'a savaş açtırdılar. Padişaha tesir edenler, veziriazamı devre dışı

birakarak hatt-ı hümayûnla (padişahın kendi el yazısı ile verdiği emirler) işlerini yaptıyorlardı. III. Murad devrine kadar padişahlar nadiren yazılı emirler verirken, bu dönemde veziriazamın devre dışı bırakılması için bu usul aşırı derecede yaygınlaştı. Veziriazam, yetkisinde olan tayinlerde ve diğer işlerde devre dışı bırakıldı. Ayrıca onun adamlarının bir kısmı çeşitli yerlere sürüldü, bir kısmı da sudan bahanelerle öldürüldü. Hatta Sokollu'nun amcasının oğlu Budin Beylerbeyisi Üveys Paşa, Budin sarayına ve baruthanesine yıldırım isabet etti diye suçlanarak, idam edildi.

Sokollu yapılan bu aşağılamalara rağmen işine devam ediyordu. İstifa etse öldürülecekti. Düşmanları onun öldürülmesini istiyorlarsa da, III. Murad bu işten görünüşte uzak duruyordu. Yaşlı veziriazam çektiği bütün çileye rağmen vakarını muhafaza ederek görevinin başında kaldı.

♦ Soru 7: Sokollu nasıl öldü?

Sokollu sıkıntılar içerisinde iken iken, bir gün konağındaki ikinci divanına gelen bir derviş, arzuhal verecekmiş gibi yapıp, koynundan bir hançer çıkararak veziriazamın kalbine sapladı. Ağır yaralanan yaşlı veziriazam fazla yaşamayarak, kısa bir süre sonra vefat etti. Sokollu'yu öldüren kişi görünüşte timarının azaltılmasından şikâyetçi olan bir Boşnak'dı. Ancak bazı araştırmacılara göre suikastte Hamzavilerin parmağı vardı. Tarihî kayıtların şeyhi Hamza Bali suikastten yıllar önce İstanbul'da

idam edilmişti. Dervişin şeyhinin intikamını almak için Sokollu'yu öldürdüğü söylenir. Ayrıca veziriazamdan kurtulmak isteyen III. Murad'ın da suikastin arkasında olma ihtimali vardır.

Sokollu öldürülmeden bir gün önce I. Murad'ın Kosovo Muharebesi'ndeki şahadetini dinlerken ağlayarak Allah'tan kendisine de böyle bir şehidliği nasip etmesini dilemişti. 16 yaşında, papaz olmak üzere eğitim gören bir genci alıp, yıllarca devlet hizmetinde kullanıp, ölümünden önce de ona bu sözleri söyletebilen Osmanlı sisteminin ne kadar muazzam olduğuna dikkat edilmelidir.

Sokollu'nun soyu iki koldan devam ederek zamanımıza kadar geldi. Birisi ilk eşinden olan Hasan Paşa'dan, diğeri ise II. Selim'in kızı İsmihan Sultandan olan oğlu İbrahim Paşa'dan devam etmiştir. Bu ikinci kol İbrahim Han-zâdeler olarak anılmış ve Osmanlı hanedanına alternatif arandığı zamanlarda gündeme gelmiştir.

♦ **Soru 8: Sokollu Mehmed Paşa'nın Osmanlı tarihindeki yeri nedir?**

Sokollu son derece ileri görüşlü bir veziriazam idi. Don-Volga ve Süveyş kanalları teşebbüsleri, onun bu yönünü en iyi gösteren örneklerdir. 1578'de İran'a sefer açılmak istendiğinde, karşı çıkıp bazı başarılar elde edilse de kalıcı sonuç alınamayacağını belirtmesi Sokollu'nun ileri görüşlülüğünü gösterir. Nitekim Safeviler'le aralıklarla yaklaşık 50 yıl savaşılmasına

rağmen bir sonuç alınamamıştır. Sokollu, Kıbrıs seferine itiraz ederken de, bir haçlı tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağını söylemişti. İnebahtı Savaşı sadaramı haklı çıkarmıştır.

Lehistan'a karşı izlediği siyasetin önemi İkinci Viyana bozgunundaki Leh faktörü dikkate alındığında daha iyi anlaşılır. Sumatra'da Portekiz tehlikesi altında bulunan Müslüman Açe hükümdarlığı Osmanlılar'dan yardım isteyince, İskenderiye Kaptanı Kurtoğlu Hızır Reisi bir filoyla oraya göndermişti. Onun döneminde Afrika'daki İspanyol ve Portekiz tehdidi sona erdirilmiş, Tunus Osmanlı topraklarına katılırken, Fas himaye altına alınmıştır.

Son derece hayırsever birisi olan Sokollu Mehmed Paşa, imparatorluğun birçok yerinde hayır eserleri yaptırmıştı. Kadirga'daki külliyesi, Azapkapı, Lüleburgaz, Beçkerek (Erdel'de) camileri, Saraybosna'daki kervansarayı, Vişegrad ve Beçkerek'teki köprüleri belli başlılarıdır.

Sokollu, imparatorluğun menfaatleri neredeyse ona göre davranmış, gerektiğinde banşı gerektiğinde savaşı öne çıkarmıştır. Üç padişah döneminde yaklaşık 14 yıl büyük bir kudretle veziriazamlık yapması ve bu dönemde izlediği siyaset sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün parlaklığından dolayı, bazı tarihçiler "Yükseliş Devri"ni Sokollu'nun ölüm tarihi olan 1579 ile bitirirler.

◆ **Bibliyografya**

Radovan Samarcic, *Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam, Sokollu Mehmet Paşa*, çev. Meral Gaspıralı, İstanbul 1999.

Ahmet Refik, *Sokullu, Sokullu Mehmed Paşa*, İstanbul 1931.

———, *Sokollu Mehmed Paşa ve Lehistan İntihâbâtı*, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, V/35 (İstanbul 1), s. 663-687.

Abdurrahman Şeref, "Sokollu Mehmed Paşanın Evâil-i Ahvâli ve Ailesi Hakkında Bazı Malumat-Cevâhirü'l-Menâkıb", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, VI/29 (İstanbul 1), s. 257-265.

Kemal Beydilli, *Die Polnischen Könighswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im lichte Os-mansicher Archivalien*, Münnich 1976.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II-III, İstanbul 1958-1959.

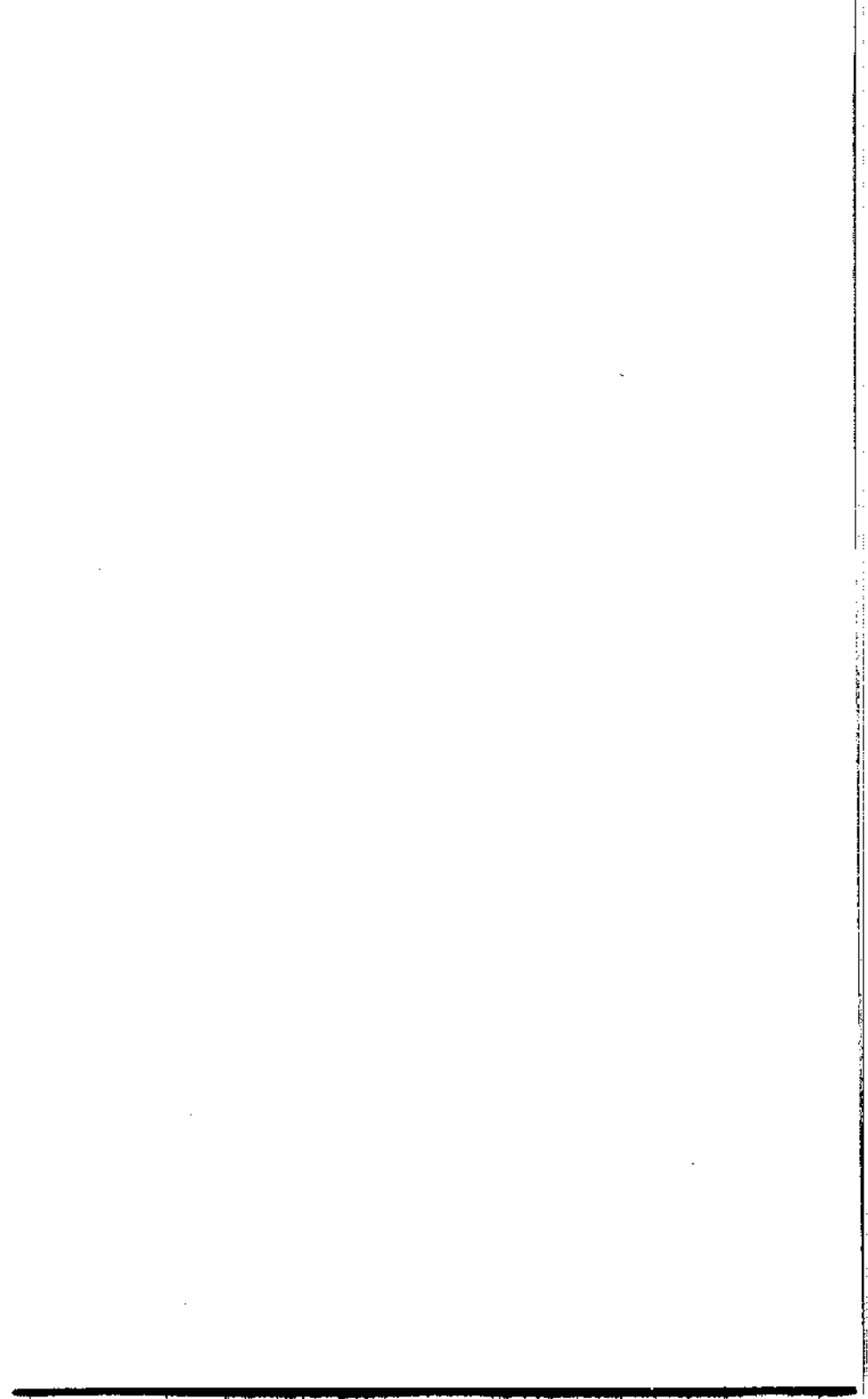
İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II-III, İstanbul 1971-1972

Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara 2001.

M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmet Paşa, Sokullu, Tavil", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 595-605.

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1966.

- Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul 1982.
- Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988; III/1-2, Ankara 1988.

İNEBAHTI DENİZ MUHAREBESİ

♦ Soru 1: *Haçlı ittifakı nasıl kuruldu?*

Osmanlılar'ın Kıbrıs üzerine yürüyeceği anlaşıncı Venedik, Papalık başta olmak üzere Avrupa'daki diğer devletlerden yardım talep etti. Osmanlılar'ın Avrupa'da ilerleyişleri karşısında birçok defa bu tür Haçlı ittifakı kurulmak istenmişse de başarılı olamamıştı. Bu işin zor olacağı baştan belli olmuştu.

Mayıs 1570'de papanın Venedikliler'e yardım edeceği haberi Avrupa'da yayıldı. Papa II. Pius, Avrupa'daki hükümdarları Hristiyanlık adına görevlerini yerine getirmeye çağırdı ve Papalık kuvvetlerini hazır etti.

Daha önce Preveze Savaşı'nda kurulan ittifak canlanıyordu. Türkler'e karşı kurulan orduya Venedik ve Papalık'ın yanısıra, İspanya da katılacaktı. Bu defa, itti-

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

faka Avrupa'da Türkler'le işbirliğinden dolayı "kâfir dostu" olarak görülen Fransa'nın da katılması bekleniyordu. Ayrıca Portekiz, hatta Lehistan'ın da desteği bekleniyordu. Ancak kâğıt üzerinde oluşturulan ittifakın hayata geçirilmesi oldukça zordu.

1570 yazında Osmanlılar Kıbrıs'ı fethederken, Venedik hiçbir yerden yardım alamadı. Papa'nın gönderdiği kardinaller, Venedik ve İspanya Kralı'nın elçileri ile görüşmeleri bir türlü bitirememişlerdi. Lefkoşe fethedilip, 1570 yılı bittiğinde hâlâ Haçlı ittifakı oluşturulamamıştı. Hatta Kıbrıs'ın büyük bir bölümünü kaybeden Venedik, Osmanlı İmparatorluğu ile el altından barış görüşmelerini yürütüyordu. Fakat sonunda 1571 Nisanı'nda Venedik, Türkler'le barış yapmaktan vazgeçti. Bunun üzerine hızlanan görüşmeler sonucunda, 25 Mayıs 1571'de Haçlı ittifakı kuruldu. Ancak ittifak, başta düşünüldüğü kadar geniş olmamış, birliğe sadece Papalık, İspanya ve Venedik katılmıştı.

Haçlı birliği 200 kadirga, 100 nakliye gemisi ve 50 bin piyade, 4.500 süvariden oluşacaktı. Haçlı ordusunun çoğu paralı asker olacaktı.

Haçlı ittifakı, antlaşmaya dair İspanya'nın onayının gelmesi beklenmeden 2 Temmuz'da ilân edildi. El ilânları ve dini merasimlerle antlaşma her yere duyuruldu. Hristiyanlar, ezeli düşmanlarına karşı sonunda harekete geçmişlerdi.

♦ **Soru 2: Osmanlılar, Haçlı ittifakını engellemek için ne yaptılar?**

Hristiyanlar'ın bu tür bir faaliyete girişeceğini çok iyi bilen Osmanlı idarecileri, Kıbrıs Seferi'nden önce kurulması muhtemel ittifakı parçalamak için tedbir almışlardı. 1569'da Fransa'yla çok kapsamlı bir kapitülasyon antlaşması imzalanmıştı. Bu kapitülasyonları vermekteki amaç, Kıbrıs'a sefer açıldığında Avrupa'da Osmanlılar aleyhine yürütülecek bir ittifakın gücünü azaltmaktı.

Ayrıca Osmanlı yönetimi Kıbrıs Seferi sırasında da Haçlı birliğini parçalamak için politikalar üretti. Sokollu Mehmed Paşa, Fransa Kralı'nın kız kardeşini Osmanlı himayesinde olan Erdel Prensi Yanoş Sigismund Zapolya ile evlendirmeyi tasarlamıştı. Ancak Zapolya'nın Mart 1571'de ölmesi planı bozdu.

Sokollu Mehmed Paşa'nın Fransa'ya gönderdiği Mahmud isimli elçi Hristiyan birliği fikirlerinin ön plana çıktığı bir dönemde "kâfir dostu" damgası yememek için, başta kralın huzuruna kabul edilmek istenmedi. Ancak bir süre sonra Sultan II. Selim'den ve Sokollu'dan dostluk mektupları geldi. Osmanlılar, Fransa'ya her iki devletin de düşmanı olan İspanya'ya karşı ittifak kurmayı öneriyorlardı. Osmanlı teşebbüsleri sonucunda Fransa, menfaatleri icabı Haçlı ittifakına katılmadı. Sadece Venedik'e aracı olmayı teklif etti.

İşin ilginç yanı Osmanlı saldırısına uğrayan Venedik bile Mart 1571'de İstanbul'a elçi göndererek, Osmanlı

idarecileriyle gizli görüşmeler yapmıştı. Venedik elçisi, Osmanlılar'a Magosa karşılığında Avlonya, Kastelnova ve Draç'ı verme yetkisine sahipti. Ancak antlaşma yapılamadı.

Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'a gönderdiği donanmanın yanı sıra, adaya muhtemel bir yardım teşebbüsüne karşı bir başka donanma da hazırlamıştı.

♦ **Soru 3: İki donanma nasıl karşılaştı?**

İspanya Kralı II. Philipp'in gayrimişru kardeşi Don Juan, heyecan arayan birçok İspanyol asilzâdesi ile Kartagena'dan yola çıkarak, 9 Ağustos'ta Napoli'ye vardı. Don Juan 14 Ağustos'ta kutsal Haçlı Seferi bayrağını teslim aldı. Haçlı gemileri yolda yeni katılımlarla büyüdü. Haçlı donanması 24 Ağustos'ta Otranto'ya ulaştı. Durum değerlendirmesi yaptıktan sonra tekrar yola çıktılar ve 27 Eylül'de Korfu'ya geldiler. Ancak ne yapacaklarını kararlaştırmamışlardı. Don Juan Kıbrıs veya Tunus'a gidilmesini isterken, Venedik donanmasının komutanı Veniero, Osmanlı donanmasına saldırılmasını teklif ediyordu. Papalık donanmasının komutanı Colonna da Venedik'in teklifini destekleyince, Osmanlı donanması üzerine hareket edildi.

103 kadirgalık Osmanlı donanması Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa'nın komutasında 16 Mart 1571'de Kıbrıs'a, Magosa kuşatmasına mühimmat götürmek üzere yola çıkmıştı. Nisan sonlarında Magosa'ya varıp, mühimmatı teslim ettikten sonra, gelmesi muhte-

mel Haçlı donanmasının yolunu kesmek için Rodos'a gitti. 4 Mayıs 1571'de 124 gemilik ikinci bir donanma Serdar Pertev Mehmed Paşa komutasında İstanbul'dan ayrıldı. Donanmaya bir süre sonra Uluç Ali Reis ile birlikte, Trablusgarb Beylerbeyi Cafer Paşa da katıldı. Haziran'ın başlarında iki donanma buluştu. Bir süre Ege Denizi'nde dolaşp, düşman toprakları yağmalandıktan sonra 22 Eylül'de İnebahtı'ya varıldı. Dalmaçya kıyılarındaki Venedik toprakları vuruldu. Donanma İnebahtı karşısında, Balyabadra'da demir attı. Ortalıkta düşman donanması olmadığı için Osmanlı donanması Adriyatik'te kışlayacaktı.

Altı aydır denizlerde gezen Osmanlı donanması yorgun düşmüştü. Bazı gemiler ve bazı sancakbeyleri askerleriyle birlikte donanmadan ayrılmıştı. Osmanlı donanmasının asker ve kürekçi açığı vardı.

♦ Soru 4: *Muharebe öncesinde neler konuşuldu?*

Haçlı donanması Kefalonya'ya geldiğinde Magosa'nın Türkler'in eline geçtiği haberini almışlardı. Haçlılar, kısa bir tereddüitten sonra, Türkler'le "Lepanto" dedikleri İnebahtı'da karşılaşmaya karar verdiler ve Osmanlı donanmasını buna zorladılar.

Her iki taraf da casusları vasıtasıyla birbirlerinin gücünü öğrenmeye çalışıyordu. Osmanlı donanmasından Kara Hoca 1 Ekim'de balıkçı kılığına girerek teknesiyle Haçlı donanması arasında dolaşp, bilgi toplamıştı.

Haçlıların geldiği haberi üzerine Osmanlı donanmasındaki komutanlarla bir harp meclisi toplandı. Tecrübeli bir denizci olan Uluç Ali Reis, toplantıda söz alarak "İnebahtı Boğazı'nın müstahkem bir yer olduğunu ve buradan Haçlıların geçemeyeceğini" söyledi. Osmanlı donanmasının eksikleri yüzünden körfezden çıkılmamasını tavsiye etti. Uluç Ali Reis, Akdeniz'de yıllarca korsanlık yapmış, tecrübeli bir denizci idi. Onun fikrine Donanma Serdarı Pertev Paşa da iştirak etti. Ancak denizcilikten gelmeyen Kaptanıderya Ali Paşa, onların görüşüne karşı çıkarak, padişahın emrinin düşmanla savaşılması olduğunu söyledi. Halbuki Osmanlı donanmasının bulunduğu yer Uluç Ali Paşa'nın söylediği gibi Osmanlı donanması oldukça iyi bir mevkiide idi ve körfezin batısında esen poyraz rüzgârından ve boğazdaki kalelerden dolayı düşman donanmasının içeri girmesi oldukça zordu. Nitekim Haçlı donanmasında bulunanlar, "Türkler İnebahtı Körfezi'ne sığınmışsa, sefer bitti, bütün masraflar boşa gitti. Kadirgalarla Rion Boğazı'nın korkunç geçişini zorlamak mümkün değildir. Hristiyan donanması iki kalenin top ateşiyle mahvolacaktır" diye düşünüyorlardı.

Ali Paşa, deniz tecrübesi olmadığı için donanmayı stratejik bakımdan üstün bir yerden çıkarıp, 55 kilometre batıya avantajı olmayan bir mevkiye nakletti. Uluç Ali Reis, kaptanıderyaya sığ sulara savaşmak yerine açık denizde savaşmanın daha avantajlı olduğunu, karaya yakın savaşılırsa askerlerin sahile kaçmaya çalışacaklarını

söyledi. Fakat Ali Paşa, tecrübeli denizcinin ikinci tek-
lifini de reddetti. Muharebenin gidişatı Uluç Ali Reis'i
haklı çıkaracaktı.

Kaptanıderyanın görüşünün ağır basması üzerine
Osmanlı donanması, Haçlıları İnebahtı açıklarındaki
adalarda karşıladı. Muharebeden önce Haçlı donan-
masında hâlâ tartışmalar devam ediyordu. Haçlı birli-
ğinin komutanı Don Juan, döneminin en iyi amiralle-
rindendi ve *"Beyler danışma zamanı bitmiş, savaş
zamanı gelmiştir"* diyerek tartışmayı bitirmişti. İki do-
nanma 6 Ekim 1571'de, Curzolare Adası yakınlarında
savaşa tutuştu.

♦ **Soru 5: *İnebahtı Deniz Muharebesi
nasıl cereyan etti?***

Haçlı bayrakları, Meryem Ana bayrakları, Venedik,
İspanya ve Papalık bayrakları altındaki Haçlı donanması
243 gemi, 37 bin asker, Osmanlı donanması ise 230
gemi ve 25 bin askerden oluşuyordu. Gemi, asker ve
silah üstünlüğü Hristiyanlar'daydı. Ayrıca Osmanlı do-
nanması yorgun, Haçlı donanması ise yeni yola çıktığı
için daha dinçti.

Asıl muharebe İnebahtı önlerinde 7 Ekim günü öğle
vakti başladı. Don Juan, muharebeden önce askerlerine
*"Evladlarım, Tanrı'nın izniyle burada ya Fatih ola-
cağız, veya öleceğiz"* diye seslenmişti. Haçlılar, üç saat
süren çatışmaların sonunda büyük bir zafer kazandılar.
Hristiyanlar, "Kale gibi" büyük gemileri ve top üstünlü-

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

ğüyle Osmanlılar'ı mağlup etmişlerdi. Osmanlı donanmasında kürek çeken Hristiyan esirler, ordumuzu içten vurup, Haçlılar'ın muharebeyi kazanmasına yardımcı olmuşlardı.

İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı yok edilmişti. Sadece Uluç Ali Reis, gece karanlığından istifade edip, yaptığı manevrayla 30 gemiyle kurtulabilmişti. 190 Osmanlı gemisi ya batmış, ya da Haçlıların eline geçmişti. Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa ve yüzlerce Osmanlı amirali ve komutanı muharebede şehid olmuştu. Donanmamızdan 20 bin asker şehid olmuş, 3.845 kişi de Haçlılar'a esir düşmüştü. Ayrıca Osmanlı donanmasında kürek çeken 15 bin Hristiyan forsa serbest kalmıştı. Haçlılar, gemilerde teslim olan veya denize düşmüş olan askerlerimizi esir almayıp, öldürmüşlerdi. Hatta kurşun harcamamak için denize düşmüş askerlerimizi kayıklardaki mızraklı Haçlı askerleri katletmişlerdi.

Osmanlı donanmasının sağ kanadında yeralan gemilerdeki askerlerimiz muharebe sırasında can havliyle karaya kaçmaları savaşı kaybetmemizin önemli sebeplerinden biriydi.

Haçlı donanmasının kaybı ise oldukça azdı. Sadece 15 kadirga ve 8 bin asker kaybetmişlerdi. 21 bin de yaralıları vardı.

♦ **Soru 6: Muharebeden kaçarken ölenler için ne fetva verildi?**

Deniz muharebesinden kaçıp, hayatta kalan askerlere bazı yaptırımlar uygulandı. Muharebeye katıldım diye maaşlarına zam alan askerlerin zamları iptal edildi. Ebussuud Efendi'den muharebeye katılanlar hakkında "Düşmana kaçarken deryaya düşüp boğulanlar şehid sayılır mı? Düşmandan kurtulan gaziler hakkında hüküm nedir?" diye fetva istendiğinde, şeyhülislâm "Muharebede düşmandan kaçmayıp telef olanlar şehidlerdir. Fakat gerek kaçarken denize düşüp boğulanlar, gerekse de kaçıp kurtulanlar hem bu dünyada, hem öteki dünyada Allah'ın gazabına müstehaklardır" demişti.

♦ **Soru 7: Haçlıların, İnebahtı'daki üstünlüklerinin sebebi ne idi?**

Osmanlı donanmasının İnebahtı Deniz Muharebesi'nde mağlup olmasının önemli sebeplerinden biri Haçlı donanmasında bulunan devasa gemilerdi. Venedik'e ait ve yeni inşa edilmiş altı ağır kalyon 50 topuyla geminin her tarafından ateş edebiliyordu. Venedik kalyonlarının ikisinin komutanları Magosa'da Lala Mustafa Paşa tarafından öldürülen Marco Antonio Bragandino'nun kardeşleri Antonio ve Ambrogio idi.

Antonio ve Ambrogio, kardeşlerinin Kıbrıs'da öldürüldüğünü haber almışlardı ve intikam hırsıyla Osmanlı donanmasına saldırmışlardı. Kalyonlar 27 kiloya varan güllerle Osmanlı kadırgalarını parçaladılar. Bu tür ge-

miler daha önce deniz savaşında ateş hattında denenmemişlerdi, ama İnebahtı Deniz Muharebesi'nde inanılamayacak kadar başarılıydılar. Yüzen kaleler biçimindeki kalyonlar hiç dinmeyen yüksek ateş güçleriyle, iki donanma arasında kadirga savaşı başlamadan Osmanlı gemilerini üçte birini imha etmişlerdi.

Muharebenin en önemli safhalarından biri donanma komutanı Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa'nın şehid olmasıydı. Ali Paşa, baştardesiyle Haçlı donanmasının komutanı Don Juan'ın gemisi La Real'e doğru hücum etmişti. Çok sayıda Haçlı gemisi kaptan Paşa'nın gemisini kuşattı. Tüfekli Haçlı askerleriyle Osmanlı askerleri gemilerin güvertesinde savaşımaya başladılar. Ali Paşa, bir tüfek kurşunu ile şehid edildi ve kafası kesilip, mızrağa takılarak La Real'in direğine asıldı. Kaptan-ı deryanın şehid edilmesi ve sancağın Hristiyanlar'ın eline geçmesi Osmanlı donanmasında olumsuz etki yaptı. Venedikli ressam Tintoretto, İnebahtı Deniz Muharebesi tablosunda Ali Paşa'nın baştardesinin ele geçirilmesini etkileyici bir şekilde resmetmiştir.

Haçlı donanmasındaki askerler zırhlıydı ve arkebüz adı verilen tüfeklerle donatılmışlardı. Ağırlıkları dokuz kiloya varan arkebüzler, 400 metreye kadar mesafede etkiliydiler. Haçlılar arkebüzleriyle yüksek güverteli gemilerinden Türk denizcilerine büyük kayıplar verdirdiler. Osmanlı donanması tüfek açısından bu kadar donanımlı değildi ve Hristiyanlar'a oklarla cevap verebilmişti. Okları tükenen askerlerimiz

gemilerde ellerine geçirdikleri bütün eşyalarla kendilerini müdafaa etmişlerdi.

Don Juan ve Haçlı donanmasındaki diğer tecrübeli kaptanların taktikleri muharebede haçlı üstünlüğünün bir diğer sebebiydi. Donanma kaptanlarından Gian Andrea, kadirgaların mahmuzlarını aşağıya indirerek gemilerin suya daha fazla gömülmesini sağlamış ve Osmanlı donanmasındaki gemilerin gövdelerinden vurulmasını sağlamıştı.

İnebahtı Deniz Muharebesi, tarihin en kanlı deniz savaşlarından birisidir. Deniz binlerce Türk ve Hristiyan'ın kanıyla renk değiştirmişti. Dönemin tarihçilerinden Gianpietro Contarini, İnebahtı Muharebesi'nin meydana geldiği suların "kan denizi" olduğunu yazmıştı. İnebahtı, yeni silahların ve gemilerin ön plana çıktığı bir muharebeydi. Kadirgaların, yani kürekli gemi çağının sonu, kalyonların, yani yelkenli gemilerin çağının başlangıcıydı.

♦ **Soru 8: İnebahtı, Hristiyan Dünyası'nda nasıl yorumlandı?**

7 Ekim 1571, başta Venedik olmak üzere birçok Hristiyan ülkesinde bayram günü olarak ilân edildi. İtalya'da bu zafer büyük törenlerle kutlandı. Zafer anısına heykeller ve resimler yapıldı. Hristiyan Dünyası, güç birliği ve sağlam bir iradeyle Osmanlılar'ın yüzyıllardır korku salan gücünün engellenebileceğini anladı. Yenilmez denilen Türk yenilmiş, Osmanlı'nın yenilmezlik efsanesi bitmişti. İstanbul'un fethinden sonra bir türlü durduru-

lamayan Osmanlı İmparatorluğu'na ilk defa büyük bir darbe vurulmuştu.

İnebahtı'nın galipleri, muharebede ele geçirdikleri Türk silahlarını, bayraklarını ve eşyalarını Venedik, Roma, Cenova ve Madrit'te sokak ve dükkânlarda sergilediler. "Türkler'e karşı Tanrı'nın yardımıyla kazanılan büyük zaferin anısına" yazısını taşıyan paralar bastırıldı. Ressamlar, İnebahtı Deniz Muharebesi'nin birçok tablosunu yaptılar. Avrupa'daki kilise ve saraylar, "İnebahtı" resimleri ve freskleriyle süslendi. Tablolarda Tanrı'nın ve meleklerin Hristiyanlar'a yardımı resmedildi. Heykeltıraş Andrea Clamec, Messina'da savaşın anısına Don Juan'ın heykelini yaptı. Avrupa'da İnebahtı üzerine yüzlerce destan, şiir ve kitap kaleme alındı. İnebahtı, İngiliz edebiyatının en önemli ismi Shakespeare'i de etkiledi. Shakespeare, eserlerinde İnebahtı Muharebesi'ne katılan İtalyan asillerinden hareket edip, Dük Prospero ve Kıbrıs'ı müdafaa eden Othello karakterlerini kullandı.

♦ **Soru 9: Haçlılar, zaferi niçin değerlendiremedi?**

Hristiyanlar, İnebahtı'da büyük bir zafer kazanmışlardı. Ancak müttefik donanması zaferlerinin meyvelerini toplayamadı. Kendi insan zayıatlarından, Osmanlı kıyılarında güvenli bir liman ele geçiremediklerinden ve kendi aralarındaki anlaşmazlıklarından dolayı İtalya'ya geri döndüler.

Don Juan'ın ganimetleri dağıtırken Venedikliler'in hakkını yemiş olmasından dolayı Haçlılar arasındaki ilişkiler oldukça gergindi. Amiral Colonna, Hristiyanlar arasında "ikinci bir muharebeden" bile söz ediyordu.

Yine de herkes İnebahtı'ya veya savunması zayıf Eğriboz'a bir saldırı düzenlenmesini, hatta Hristiyanlar'ın ayaklanmaya hazır beklediğini tahmin ettikleri Mora'nın tamamını ellerine geçirmelerini bekliyordu. Ancak hiçbir şey yapılamadı. Haçlılar dereyi görmeden paçalarını sıvamışlardı. Mora'nın nasıl paylaşılacağı konusunda kâğıt üzerinde bile anlaşamamışlardı.

Osmanlı hakimiyetindeki İnebahtı veya Koron ve Modon'a karşı herhangi bir teşebbüsde bulunmak için mevsim uygun değildi. Zaten bu kaleleri ele geçirmenin sadece Venedik'e yarar sağlaması, Haçlıları böyle bir teşebbüsde bulunmaktan vazgeçirmişti. Venedik'in Ayamavra'yı alma teşebbüsü de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Venedik, vergi karşılığında Kıbrıs'ın bir kısmının elinde kalacağı bir antlaşma yapma peşine düştü. Osmanlılar'ı tahrik etmek ve İnebahtı Muharebesi'ne Venedik'e özgü bir karakter vermek, işlerine gelmiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun daimi düşmanlığı eninde sonunda Venedik'in çöküşü demekti.

Osmanlılar'a karşı tekrar bir Haçlı birliği oluşturmak için teşebbüsler devam etti. 1572 Ekim'inin sonlarına doğru Fransa Kralı IX. Charles, İspanya Kralı II. Philipp'in müttefik Hristiyan birliğine katılma davetini, "Protestan-

larla mücadele ettiğini ileri sürerek" kabul etmedi. Sokollu Mehmed Paşa da Fransızlar'a İspanyollara saldırmaya niyetli olduğunu söyleyerek, Fransızlar'ın da İspanya'ya saldırılarını öğütüyordu. Ayrıca Fransa'nın, Lehistan'a kral seçiminde Osmanlı desteğine ihtiyacı vardı.

İşin ilginç tarafı Habsburglar'ın doğu kanadı olan Avusturya da ittifaka katılmadı. İmparator Maksimilyan bir elçi heyetini, hediye ve Macaristan vergisiyle birlikte İstanbul'a göndermişti. Bu Maksimilyan'ın Haçlı birliğinden uzak duracağını gösteriyordu.

Haçlı birliğinin kurucusu ve organizatörü Papa V. Pius'un, 1572 Mayıs'ındaki ölümü Osmanlılar'a karşı yeni bir ittifak oluşturulması hayallerinin sonu oldu. Yeni papa XIII. Gregor'un kafasında Haçlı Seferi yerine başka planlar vardı.

♦ **Soru 10: Osmanlılar, İnebahtı mağlubiyeti üzerine ne tedbirler aldılar?**

İnebahtı Muharebesi'nde yaşanan hezimetin haberi 23 Ekim'de İstanbul'a ulaştı. Hemen tedbirler alınmaya başlandı. Mora kıyılarının korunması için Vezir Ahmed Paşa ile Rumeli Beylerbeyi'ne emirler gönderildi. Savaşta ölen idarecilerin yerine yeni tayinler yapıldı.

Sokollu Mehmed Paşa, Kıbrıs seferini Haçlı tehlikesini Osmanlı'nın üzerine çekebileceği gerekçesiyle istemişti. Nitekim veziriazamın tahmini doğru çıkmış, Kıbrıs'ın fethini engelleyemeyen Haçlı donanması İnebahtı'da Os-

manlı donanmasının hemen hemen tamamını yok etmişti. Ama Avrupa bayram yaparken, Osmanlılar metanet ve cesaretlerini koruyorlardı.

İdareciler, Osmanlı İmparatorluğu'nun birkaç ay içerisinde yeni bir donanma oluşturabilecek güçte olduğunu ve zafer kazanan Hristiyanlar'ın kendi aralarında denizde ikinci bir teşebbüsde bulunamayacak derecede anlaşmazlıklar içinde olduklarını biliyorlardı.

İtalya'da kutlamalar sürerken, veziriazam mağlubiyetin yaralarını sarmak için süratle harekete geçti. Yeni bir donanmanın hazırlıkları derhal olağanüstü bir çabayla başlatıldı. İlk olarak bu mağlubiyet sırasında emrindeki gemilerini kurtarmayı başaran Uluç Ali Paşa'yı 28 Ekim 1571'de Cezayir Beylerbeyliği ile birlikte kaptanıderyalığa getirdi ve dağılmış donanmayı toplamakla görevlendirdi. Ali Paşa, İstanbul'a geldiğinde hizmetlerinden dolayı onun lakabını "Kılıç" a çevirdi. Donanma Serdarı Pertev Paşa da emekli edildi.

Afrika sahillerindeki Osmanlı topraklarına İspanyolların muhtemel bir saldırısına karşı destek birlikleri gönderildi. Garb Ocakları'nın idaresi Arap Ahmed Paşa'ya verildi.

Osmanlı yönetimi muharebede esir düşenleri kurtarmak için harekete geçti. Haçlı birliği komutanı Don Juan'a hediyeler gönderildi.

İnebahtı'dan sonra Mora'daki Maynotlar ile İlbasan ve Hersek'te bulunan Hristiyanlar yer yer isyan ettilerse de, alınan tedbirlerle ayaklanmalar bastırıldı.

♦ **Soru 11: İnebahtı'dan sonra yeni bir donanma nasıl inşa edildi?**

Osmanlı kıyılarının muhafazası için süratle yeni bir donanmanın inşa edilmesi gerekliydi. Kılıç Ali Paşa bahara kadar hazırlanması istenen gemilerin inşası için yoğun bir gayret göstermekteydi. Ancak yapılacak işin büyüklüğü de gözünü korkutuyordu. Bu yüzden Sokollu Mehmed Paşa'ya: "Gemilerin teknesinin yapılması mümkündür, lakin gemi lengerlerini, yelkenleri ve sair levazımâtın teknilinin gerçekleşmesi zordur" demesi üzerine, veziriazam tarihe geçmiş şu meşhur sözlerini söylemiştir: "Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvet ve kudreti ol mertebededir ki, donanma lengerlerini gümüşten, resenlerini (ipleri) ibrişimden, yelkenlerini atlastan temin etmek ferman olunsa müyesserdir".

O kış İstanbul, İzmit, Sakarya, Sinop, Gelibolu, Varna, Silistre, Semendire, Burgaz, Vize, Ahyolu, İğneada, Süzobolu, Midye, Alanya, Antalya, Samsun, Kefken, Bartın, Biga, Gemlik ve Rodos'taki Osmanlı tersaneleri, 1571 kışında yeni gemileri inşa etmek için hummalı bir faaliyete girişildi. İmparatorluk bütün ekonomik imkânlarını seferber ederek gemi yapımı için ülkenin her tarafından kendir, üstüğü, donyağı, urgan, yelken bezi, zift, kereste, gemi direği, çivi, demir toplanıp, tersanelere gönderildi. Bir taraftan da silah ve top yaptırılıp, yeni donanma için kürekçi ve asker toplandı. Gemi inşasında görevli yetkililer sık sık uyarılarak işlerini zamanında bitiremezlerse

cezalandırılacakları hatırlatıldı. İnsanüstü gayretlerin sonucunda 50 gemi Rumeli tersanelerinde, 50 gemi de Anadolu'da inşa edildi. İstanbul'da inşa edilenlerle birlikte beş altı ay içerisinde 134 yeni gemi ortaya çıkmıştı. Ayrıca mevcut hasarlı gemiler de onarılmıştı.

♦ **Soru 12: Yeni inşa donanma Avrupalılar nezdinde ne tesir yaptı?**

13 Haziran 1572'de, içine 20 bin asker konulmuş 250 kadirgadan müteşekkil Osmanlı donanması Kılıç Ali Paşa'nın komutasında denize açıldı. Osmanlı donanmasının tamamen yok olduğu İnebahtı Muharebesi'nden sonra beş altı ay içinde, 250 gemilik bir donanma ortaya çıkınca Hristiyanlar şaşkına dönmüşlerdi.

Bu tarihlerde İstanbul'da bulunan ve Venedik'le Osmanlılar arasında barış antlaşması yapılmasına çalışan Fransız elçisi Osmanlı'nın muhteşem organizasyonu ve kapasitesi karşısında büyülenmişti. Aslında Osmanlı gücünün bir hayranı olmayan Acqs Piskoposu, 8 Mayıs 1572'de Kral IX. Charles'e gönderdiği mektubunda şöyle diyordu: "*Kendi gözlerimle görüp, değerlendirmesini yapma fırsatını bulmamış olsaydım, asla bu monarşinin gücüne inanmazdım. Ama gerçekten de tek bir gün geçmiyor ki, yeni etkilerle karşılaşmayayım*".

Osmanlı donanması 250 gemiyle tekrar Akdeniz'e çıktığında, Mora'nın güney sahillerindeki Haçlı birliği liderleri arasındaki köklü anlaşmazlıklar da bariz bir şekilde su

yüzüne çıktı. Birkaç önemsiz çarpışma ve Venedikliler'in Ayamavra Adası'na başansız olan birkaç saldırısı dışında önemli bir gelişme olmadı. Bir yıl sonra da Osmanlı donanması, Tunus'u fethetti.

♦ **Soru 13: İnebahtı'dan sonra inşa edilen donanmaya ne oldu?**

Osmanlı donanması inanılmayacak kadar kısa bir sürede inşa edilmişti. Ancak gemi yapımı için normal süreç dışına çıkıldığı için daha sonra problemler yaşanacaktı.

Gemi yapımı için imparatorlukta malzemeler bolca vardı; ahşap kısımlar ve yelkenlerin de bir kusuru yoktu. Toplar da tamamdı. En önemli eksiklik ise mürettebattı. Yetenekli denizciler İnebahtı'da kaybedilmişti ve bu ekşiğin telafisi yoktu. Özellikle yetenekli gemi reisleri bulmak neredeyse imkânsızdı.

Gemi yapımı sırasındaki en büyük zorluklardan biri, ağaçların kesimindeydi. Ağaçlar ne zaman gerek duyulursa o zaman sadece o anki ihtiyaç için kesilir, asla önceden yeterli miktarda kurumuş ağaç depolanmazdı. Bu yüzden çoğunlukla henüz yaşıyor ve yeşilken biçilmeye ve işlenmeye başlanırsa, gemiler daha suya salındıkları gibi kurumaya ya da çürümeye ve daha limandan çıkmadan su almaya başlardı.

Zinkeisen'in, dönemin İtalyan gözlemcilerinden aktardığı bilgilere göre Osmanlı donanmasını bir kısmı yapıldıktan bir süre sonra kullanılamaz hâle gelmişti.

♦ **Soru 14: Sokollu, Osmanlı donanmasının yok edilmesiyle Kıbrıs'ın fethini nasıl mukayese etti?**

Venedik, Türkler üzerine daha büyük bir faaliyette bulunulamayacağını görünce, Osmanlı yönetiminin niyetini anlamak ve kendi lehlerine sulh akdetmek için İstanbul'daki elçisini görevlendirmişti. Elçi Barbaro, Sokollu ile yaptığı görüşmede tarihe geçen şu cevabı aldı: "Sizden bir krallık yer almakla, bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez, ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar". Gerçekten de o kış yapılan büyük çalışma neticesinde 200'den fazla gemi inşa edilmiş ve Haziran ayında bu donanma Akdeniz'e açılmıştı. Bu hadisenin ardından da müttefikler bir daha toparlanamamışlardı.

♦ **Soru 15: Venedik, nasıl barış antlaşması imzaladı?**

1572 Eylül'ünde Venedik Balyosu ve Sokollu Mehmed Paşa arasında görüşmeler başladı. 7 Mart 1573'te antlaşma imzalandı. Venedik, Kıbrıs ve Sopoto Kalesi'nden feragat etti, ayrıca üç yıl içinde Osmanlı İmparatorluğu'na 300 bin altın savaş tazminatı ödeyecekti. Venedik'in elindeki Zenta'nın vergisi 500 altın artındı. Dalmaçya'da iki tarafın birbirinden aldığı topraklar karşılıklı olarak geri verildi.

Yelken açmaya hazır bekleyen 250 kadırgalık yeni Osmanlı donanmasının yarattığı korku Venedik'i barış-sever yapmıştı. Venedik antlaşmanın ardından, yapılan antlaşmanın şerefli olduğuna dair açıklamalar yaptı. Antlaşmayla Girit ve Dalmaçya'daki topraklarını güvence altına aldıklarına inanıyorlardı. Savaş Venedik'e çok pahalıya mal olmuştu. Venedik, İnebahtı Muharebesi için milyonlarca altın harcamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu lehine gelişen bu durum için Hammer, "İnebahtı Muharebesi'ni Türkler kazanmış zan olunur", yorumunu yaparken, Voltaire ise "Türkler İnebahtı Muharebesi'ni sanki kaybetmemiş de, kazanmış gibiydiler" demişti.

♦ **Soru 16: Don Kişot'un yazarı Cervantes, İnebahtı da kolunu nasıl kaybetti?**

Don Kişot'u herkes bilir. Miguel de Cervantes Savedra'nın yel değirmenleriyle savaşan şövalyesinin romanı bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de pek çok kişi tarafından okunmuştur. Don Kişot'u, atı Rozinante'yi ve seysisi Sanço Panço'yu hemen hatırlarız. Günlük hayatımızda sık sık sıra dışı bir işe soyunanlara da, "Don-kişotluk yapma" denildiğine şahit oluruz. Cervantes'in diğer yönlerini ise bilmeyiz. İspanya'nın bu en meşhur yazarı 1571'de İnebahtı savaşı sırasında yaralanmış ve sol elini kaybetmiş, daha sonraki yıllarda da Türkler tarafından yakalanarak beş yıl Cezayir zindanlarında esaret hayatı geçirmişti.

1547'de İspanya'da doğan Cervantes bir doktorun oğlu idi. Baba Rodrigo Cervantes soylu olduğunu iddia eden, ama zengin olmayan bir adamdı. Yedi çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak doğan Miguel de Cervantes'in hayatı ailesi ile birlikte şehirden şehire dolaşmakla geçti. Bu yer değiştirmenin sebebi, alacaklılardan kaçmak içindi. Sevilla'da bir Cizvit okulunda okuduktan sonra Madrid'de üniversiteye gitti. Avrupa'nın önemli düşünürlerinden Erasmus'un öğrencisi olan Lopez de Hoyos'dan dersler aldı. Şehirden şehire dolaştığı için iyi bir tahsil yapamamıştı. Bir kavga sırasında birisini yaralayınca hayatının gidişatı değişti. Tutuklama kararı çıkınca 1569'da İtalya'ya kaçtı.

Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs seferi dolayısıyla bütün İtalya ayaktaıdı. Osmanlılar'ın Kıbrıs'ı fethi 1453'ten beri bir Haçlı Seferi oluşturmak için çabalayan, ancak muvaffak olamayan Papalığa istediğı fırsatı vermişti. Papa V. Pius, ile İspanya ve Venedik'in başını çektiğı bu Haçlı birliğine Ceneviz, Sicilya, Napoli ve Avrupa'daki diğer Hristiyan devletler de asker ve gemi gönderdiler. Hazırlıklarını tamamlayan donanma Kıbrıs'ı geri almak için harekete geçti. Bu donanmaya İtalya'da bulunan Cervantes de katılmıştı. Don Kişot'un yazarı, Haçlı donanmasındaki bir İspanyol gemisi olan Marquesa'yla kendisini bekleyen kaderinden habersiz olarak, Hristiyanlık aşkıyla, Türkler'e karşı savaşmaya gitmekteydi.

Cervantes, 7 Ekim 1571'de Yunanistan'ın Patrai Körfezi'nde Türkler'in İnebahtı, Avrupalılar'ın Le-

panto dedikleri yerde Osmanlı donanması ile karşılaştı. Cervantes bu savaşta Türkler'e karşı büyük bir heyecanla savaştı. Fakat göğsüne yediği iki kurşun koluna gelen bir gülle ile yaralanmış ve yarası yüzünden sol elini kaybetmişti. Bu yüzden de "el Manco de Lepanto", yani "İnebahtı'nın tek kollusu, İnebahtı'nın sakatı" diye anıldı.

Cervantes'in talihsizliği kolunu kaybetmekle bitmedi. Durumuna bakmadan İnebahtı'dan sonra da İspanyol donanmasında askerliğe devam etti. 1575'te bir İspanyol gemisi ile birlikte Akdeniz'de yol alırken Afrika'daki Türk korsanları tarafından esir alındı ve Cezayir'de köle olarak satıldı. Ailesi fakir olduğu için fidye parasını ödeyemedi. Miguel de Cervantes de defalarca kaçıp kurtulmaya çalıştı ancak her defasında başarısız oldu, zindanda prangaya vurularak tutuldu. İstanbul'a köle olarak gönderilmek üzereyken ailesi, kilisenin de yardımı ile topladığı fidyelerini gönderdi ve Miguel de Cervantes de böylece özgürlüğüne kavuştu. Beş yıl Cezayir'de esir kalan Cervantes bu sırada Türk ve İslâm kültürlerini yakından tanımış, Türkçe'yi de öğrenmişti. Esaret hayatı ve buradaki öğrendiklerinin tesirleri daha sonra yazacağı eserlerine yansdı.

Cervantes'in hayatında oldukça etkili olan İnebahtı Muharebesi ve esaret yıllarının izlerine başta Don Kişot olmak üzere, eserlerinde sıkça rastlanılır. Cervantes, Don Kişot'ta "İnebahtı'da ölen Hristiyanlar, sağ kalan ve galip gelenlerden daha mutluydular" diyerek Haçlı zaferini

vurgular. Osmanlı sarayında geçen hadiseleri anlattığı "la Gran Sultana", yani Yüce Sultan isimli tiyatro eserini de zaten esaret yıllarında yazmıştı.

♦ **Bibliyografya**

Peçuylu Tarihi, İstanbul 1281.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*, İstanbul 1141.

Ahmed Refik, "Kıbrıs ve Tunus Seferine Ait Bazı Vesikalar", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, V (İstanbul 1927), s. 29-76.

Ana Britanica, II-III.

Emir Ali Haydar, "Kılıç Ali Paşa ve Lepanto", *Deniz Mecmuası'nın Tarih İlavesi*, İstanbul 1931.

R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Princeton 1952.

Muzaffer Ankan-Paulino Toledo, XIV.-XVI. Yüzyıllarda *Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Zeki Ankan, "Michel Lesure, Lepante. La Crise de l'Empire Ottoman", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, VII-VIII (İstanbul 1977), s. 423-430.

Fersat Balı, *İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

M. Cavid Baysun, "Lepanto", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 39-45.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1990.

İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*.

Şenol Çelik, "Kıbrıs Seferi Sonrasında Kıbrıs Adası ile İçel Kıyılarının Korunmasına Yönelik Çalışmalar ve Hristiyan Korsanların Buralara Saklıları", *Journal for Cypriot Studies*, IV/3 (Gazimağusa 1998), s. 289-301.

———, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Seferi'ndeki Asker ve Zahire Naklinde İçel Sancağı'nın Rolü", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 24-27 Kasım 1998 (Gazimağusa 1999), s. 107-129.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

İsmail Hani Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

Manuel da Costa Fontes, "The Batalha de Lepanto in the Portuguese Oral Tradition", *Hispanic Review*, LXVII/4 (Pennsylvania 1979), s. 487-503.

F. Garnier, *Journal de la Bataille de Lepante*, Paris 1956.

Jean-Louis Bacque-Grammont, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, İstanbul 1992, s. 171-194.

A. Hess, *The Forgotten Frontier*, Londra 1978.

Victor Davis Henson, *Batı Neden Kazandı: Katliam ve Kültür*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul 2003.

Colin Imber, "The Reconstruction of the Ottoman Fleet After the Battle of Lepanto 1571-1572", *Studies in Ottoman History and Law*, İstanbul 1996, s. 85-101.

Halil İnalcık, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 145-149.

———, "Barbaros'tan İnebahtı (Lepanto)'ya Akdeniz", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 141-143.

———, "İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585)", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 151-155.

M. Lesure, *Lepante. La Crise de L'Empire Ottoman*, Paris 1972.

———, "Notes et Document Sur Les Relations Veneto-Ottomanes, 1570-1573", *Turcica*, IV (1972), s. 134-164; VIII/1 (1976), s. 117-156.

Tevfik İnci, "Lepanto ve Uluç Ali Paşa", *Resimli Tarih Mecmuası*, I, İstanbul 1952, s. 1389-1391.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, III, İstanbul 2005.

Kıbrıs Seferi (1570-1571), Ankara 1971.

Özlem Kumrular, "Don Kişot 400 Yaşında", *Toplumsal Tarih*, sayı: 133 (İstanbul 2005), s. 52-55.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Hans Georg Majer, "The Ottoman State on the Eve of Lepanto 1571", *Byzantinische Forschungen*, XVI (Amsterdam 1991), s. 53-73.

Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971.

Bahri S. Noyan, "İnebahtı Savaşının Gerçekleri", *Hayat Tarih*, sayı: 11, İstanbul 1978, s. 62.

Guido Antonio Quarti, *La Battaglia di Lepanto nei Canti Popolari dell'epoca*, Milano 1930.

——, *La Guerra Contro il Turco in Cirpo e a Lepanto, 1571*, Venezia 1935.

Safvet, "Sıngın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesikalar", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, II (İstanbul 1326), s. 558-562.

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, IV, Philadelphia 1984.

S. Soucek, "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IV-V (İstanbul 1974), s. 35-48.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

Mahmut Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", *Erdem*, sayı: 5 (İstanbul 1986), s. 546-553.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

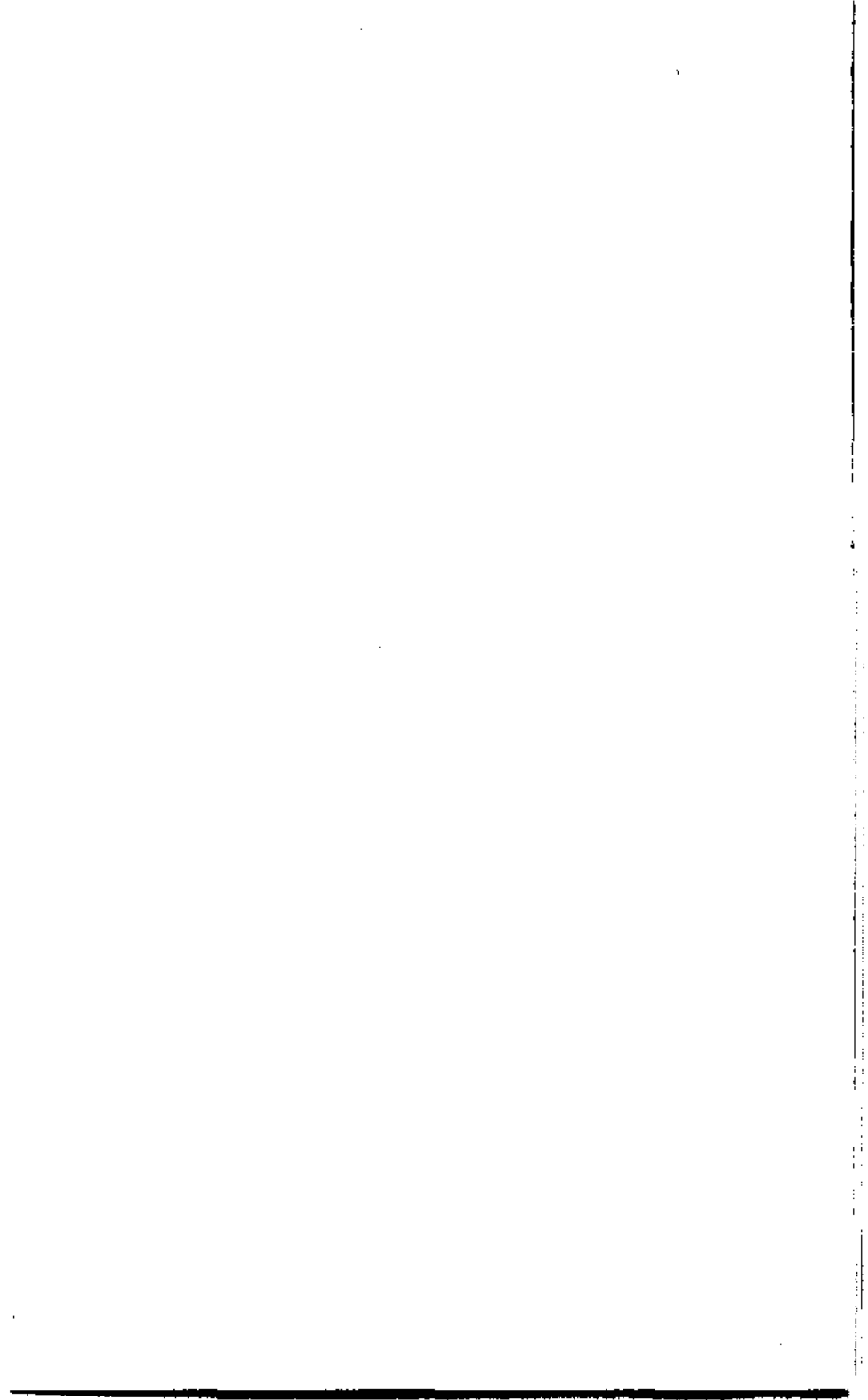
Paulino Toledo, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: 18 (Ankara 1990), s. 861-877.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, İstanbul 1984.

———, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.

———, "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı Muharebesi) Türk Devletiyle Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dair Bazı Hazine-i Evrak Kayıtları", *Türkiyat Mecmuası*, III (İstanbul 1926-1933).

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, II-III, Hamburg 1840-1843.

OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ (1578-1639)

♦ Soru 1: *Osmanlı-Safevi mücadelesinin arka planında neler vardı?*

Osmanlı-Safevi savaşları genellikle Sünni-Şii mücadelesi olarak değerlendirilir. Ancak meselenin bu şekilde tek bir sebebe irca edilerek, izah ve ifade edilmesi yüzünden iki devlet arasındaki ilişkilerde siyasi, askeri, toplumsal ve ekonomik sebepler gözardı edilmiştir.

Osmanlı-Safevi rekabeti, en genel anlamıyla, Doğu ile Batı'nın binlerce yıldan beri süregelen Anadolu üzerinde hâkim olma mücadelesidir. Şah İsmail liderliğinde 1501'de kurulan Safevi Devleti, Anadolu Türkleri tarafından İran'da kurulmuş bir Türk devletidir. Safevi Devleti'nin asıl kurucuları Antalya, Maraş, Amasya, Sivas ve Tokat

gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, Erdebil şeyhlerinin davetine uyarak İran'a gidip, bölgedeki Akkoyunlu hâkimiyetini yıkan Anadolu Türkleri'dir.

Batıdan doğuya Türk göçleri, daha Anadolu'nun orta, güney ve doğusunun önemli bir bölümü ile İran'daki İlhanlı hâkimiyetinin XIV. yüzyılın başlarında zayıflaması üzerine İlhanlı beyleri arasında baş gösteren üstünlük mücadelesi esnasında başlamış ve Karakoyunlular ile Akkoyunlular devrinde de devam etmiştir. İran'da devlet kuran Karakoyunlular Muş'tan, Akkoyunlular ise Diyarbakır'dan göçetmişlerdi. Safeviler devrinde ise bu göçler evvelkilerle kıyaslanamayacak miktarlarda arttı. Anadolu'dan gelen Ustacalu, Rumlu, Tekeli, Dulkadir, Türkmen, Varsak gibi aşiretler siyasi ve askeri açıdan İran'ın kaderini belirleyen aktörler hâline geldiler. Şah Abbas'a kadar Safevi ordusu nerdeyse bütünüyle bu aşiretlere mensup birliklerden oluşmaktaydı. İran'ın yerli unsurları sadece devletin mali ve mülki idaresinde söz sahibiydiler.

Anadolu'da yaşayan Safevi taraftar Türkmenler'in tamamı değil, yalnızca bir kısmı İran'a gitmişti. Şah İsmail ve daha sonraki şahlar, gerek yeni insan gücü kazanmak ve batıya doğru genişlemek, gerekse rakiplerini, yani Osmanlılar'ı zayıflatmak için Anadolu ile ilgilenmeye devam ettiler. İran'dan gönderilen casus ve halifeler, Anadolu'da yeni Safevi taraftarları kazanmaya ve mümkün olursa Türkmenler'in İran'a göçmesini sağlamaya, nezir ve sadaka ismiyle toplanan paraların şaha ulaştırılmasını temin etmeye çalıştılar.

Osmanlılar, II. Bâyezid devrinden itibaren Safevi tehdidinin farkına varıp, Anadolu'da huzuru sağlayabilmek için Safevi propagandasını engellemeye çalıştılar. Saim Savaş'ın tespitlerine göre, XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'dan gönderilen emirlerde, en üst makamdakilerden en alt rütbedekilere kadar bütün resmi görevlilere, Anadolu'daki Safevi taraftarlarını tespit edip cezalandırmaları kesin olarak bildirilmiş, zaman zaman bizzat bu iş için özel görevliler tayin edilmişti. İleri gelen Safevi taraftarları genellikle hırsızlık, eşkiyalık gibi bahanelerle öldürülmüş, hapse atılmış, kürek cezasına çarptırılmış veya aileleri ve müridleri ile birlikte Kıbrıs, Rumeli gibi bölgelere sürgüne gönderilmiştir. İran'dan gelen elçilerin Osmanlı halkı ile temas kurması engellenmiş ve yolda elçiye muhabbet gösteren, hediyeler takdim eden kimseler tespit edilerek daha sonra cezalandırılmıştır. Aynı şekilde İranlı hacılar, Osmanlı topraklarında aleyhte bir faaliyet gösterir ve bir tehdit hâline gelirlerse sessizce ortadan kaldırılırlardı. 1569'da Osmanlılar'dan hacca gitmek için izin alan Safevi Veziri Masum Sultan, hac yolculuğu sırasında Osmanlılar aleyhine faaliyetler içerisine girince, Şam Beylerbeyi'nin eşkiya kılığına girmiş adamları tarafından öldürülmüştü. Ancak Osmanlılar'ın bütün gayretlerine rağmen Anadolu'dan İran'a göçler XVIII. yüzyılın başlarına kadar devam etti.

İlki devlet arasındaki savaşların bir diğer önemli sebebi, ipek ticareti üzerindeki hâkimiyet mücadelesiydi. Tebriz ile Bursa arasında yoğun bir kervan ticaretine konu

olan ipek hem Osmanlı hem de İran ekonomilerinin en önemli gelir kaynaklarından birisiydi. Benzer bir mücadele Safeviler'den önce İran'a hâkim olan Akkoyunlular ile Osmanlılar arasında da yaşanmıştı. Safeviler'i tarih sahnesinden silmek isteyen Yavuz Sultan Selim, İran'dan ipek ithal edilmesini yasakladı. İran'dan ipek getiren bütün tüccarlar yakalanarak mallarına el konuldu ve İranlı tüccarlar hapse atıldı. Sultan Selim'in radikal kararları etkisini, Bursa'dan aldıkları ipeği Avrupa'ya pazarlayan ve bu işten muazzam kârlar elde eden İtalyan devletlerinde de hissettirdi.

Kanunî Sultan Süleyman, babasının ipek politikalarını terkederek bu ticaretin yine eskisi gibi devam etmesini sağladı, hapisteki tüccarları serbest bırakıp mallarını iade veya tazmin ettirdi. Yavuz döneminde Mısır'ı ele geçirerek baharat yolunu denetim altına alan Osmanlılar, Kanunî devrinden itibaren ipek yolunu da kontrolleri altına alarak doğunun batıya yaptığı muazzam büyüklükteki iki büyük ticari malı kendi ekonomilerinin tekeline sokmaya çalıştılar. 1534'te Bağdat'ın fethedilmesi, 1538'de Basra'nın Osmanlı hâkimiyetini tanımasıyla bu politika nispeten başarılı oldu. Bundan sonra yeni hedef, Azerbaycan'daki ipek üretim bölgelerinin doğrudan Osmanlı egemenliğine sokulmasıydı.

Osmanlılar, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren kuzeyde günden güne gelişen Ruslar'ın, kendilerine yönelik nasıl bir tehdit unsuru olduğunun farkındaydılar. Bu yüzden devletin kuzey politikalarında köklü değişik-

liler yapıldı. 1569'da teşebbüs edilen Don-Volga Kanalı projesi ve Ejderhan Seferi, Osmanlılar'ın, Orta Asya'dan gelen tarihi hac ve ticaret yolunun denetim altına alınması ve Orta Asya Sünni âlemiyle ittifak kurup, Ruslar ve Safeviler'e karşı yürütülecek mücadelelerde bu ittifaktan faydalanma arzularının bir sonucu olarak gerçekleştirildi. Ancak sefer başarısız olduğu gibi proje de yarım kaldı. Buna rağmen Osmanlılar, Orta Asya ile irtibat kuracakları yeni bir yol arayışından vazgeçemediler.

♦ **Soru 2: Safevi Devleti'nde taht kavgası nasıl meydana geldi?**

Kanunî Sultan Süleyman devrinde 1555'teki Amasya Antlaşması ile iki devlet arasında belirlenen sınır, Gürcistan'ı ikiye bölen dağ sıralarını aşp, Zağanos Dağı'nın batı eteklerinden İran Körfezi'ne ulaşıyordu.

İran'ı uzun süreden beri idare eden Şah Tahmasb'ın saltanatının sonlarına doğru ağır bir hastalığa yakalanması üzerine Tahmasb'tan sonra şahlığa kimin geçinileceği hususunda emirler ve hanedan mensupları arasında başlayan rekabet, şahın 1576'da ölmesiyle fiili mücadeleye dönüştü. Gürcülerin ve ülkede büyük nüfus ve nüfuza sahip Ustacalu oymağının desteğiyle tahta çıkan Haydar Mirza, daha ertesi gün öldürüldü. Tahmasb'ın oğullarından İsmail Mirza, başta Türkmen ve Rumlu oymakları olmak üzere İran'daki diğer oymakların ve Çerkeslerin desteğiyle mahbus tutulduğu Kahlkaha/Alamut Kalesi'nden çıkartılıp, Şah II. İsmail ismiyle Safevi tah-

tına oturtuldu. II. İsmail, ülkede otoritesini tesis etmek adına ileri gelen bazı emirleri ve gözleri görmeyen kardeşi Muhammed Hudabende ile onun oğulları dışında bütün hanedan mensuplarını katletti. Yeni şah, önceki Safevi hükümdarlarının aksine, İran'da Şiiliği daha mutedil bir hale getirmeye çalıştı, Sünnilere karşı müsamahakâr davrandı, Hz. Ayşe ve ilk üç halifeye lanet edilmesini yasakladı. Bu yönüyle ülkede kendisi aleyhinde bir havanın doğmasına sebep oldu. Bu arada, Osmanlı ülkesine gelmekte olan bir kervanın İran topraklarında saldırıya uğraması ve Osmanlılar'la anlaşmazlığa düşüp İran'a kaçan bazı beylerin şah tarafından himaye edilmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açtı. II. İsmail, 1578'de, yuttuğu aşın miktardaki afyonun tesiriyle öldü. Ancak ismi, gerek Osmanlı topraklarında gerekse İran'da birbiri ardına baş gösteren dört ayrı sahte "Şah İsmail İsyanı" ile bir süre daha hafızalardan silinmedi. Saim Savaş, mühimme defterlerinde rastladığı bazı belgelere dayanarak, 1578'de Şam Bayadı Türkmenleri arasında ortaya çıkan ve faaliyetlerini Sivas taraflarına kadar yaymayı başaran sahte Şah İsmail'in isyanı sırasında, Pîr Sultan'ın, "Şeyh Haydar" adıyla önemli roller üstlendiğini ifade etmektedir.

♦ **Soru 3: İran savaşlarının başlama sebebi ne idi?**

Osmanlı-İran Savaşı 1578'de başladı. Bekir Kütükoğlu, Şah II. İsmail'in, Anadolu halkı ve huduttaki beyler

arasında tahriklerde bulunarak Osmanlı sınır güvenliğini tehlikeye düşürdüğünü ve İran'ın riayet ettiği müddetçe geçerli olmak şartıyla imzalanan barış antlaşmasını ihlal edip Osmanlılar'ı kendisini müdafaa etme zorunda bıraktığını, bu yüzden savaşın birinci derece sorumlusunun II. İsmail olduğunu belirtir. Faruk Sümer ise, Şah İsmail'in, barışı bozacak ve bunun mesuliyetine katlanacak bir durumda bulunmadığını, buna karşılık İran'da yaşanan buhranı her zaman ele geçmez bir fırsat olarak gören III. Murad'ın birtakım bahanelerle savaşı başlattığını söyler.

1578'e gelindiğinde Safeviler arasında buhranın baş göstermesi üzerine, Osmanlılar'ın Van Beylerbeyi'nin İran'ın mevcut durumundan yararlanılmasına yönelik haberleri, Safeviler'i doğudan sıkıştırabilecek Sünni Özbeklerle ittifak arayışları, Kafkaslar'da İran hâkimiyetine karşı isyan eden Sünni Şirvan halkının İstanbul'dan yardım istemesi gibi sebeplerle Divân-ı Hümayûn'da savaş kararı alındı. II. Selim'in saltanat devresinden itibaren İstanbul'a yerleşen Lala Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa gibi yeni iktidar odaklarının, artık hayli yaşlanan ve nüfuzu yıpratılan Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya karşı yürüttükleri mücadele de bu kararın alınmasında etkili olmuştur. Halil İnalcık, XVI. yüzyılın sonlarında önce İran, sonra da Avusturya ile girilen savaşların, kısmen, imparatorluk bünyesinde çeşitli toplumsal, siyasal ve finansal dinamikleri harekete geçiren Anadolu'daki aşın nüfus artışının bir sonucu olduğunu söyler.

♦ **Soru 4: İran savaşlarının ilk safhası nasıl cereyan etti?**

Seferin yönü, orduyu Hristiyan Gürcü prensliklerine karşı gaza-ganimet duygusuyla şevke getirme arzusu ve lojistik desteğin kolayca temini gibi sebeplerden dolayı İran'a tâbi Kafkaslar olarak belirlendi. Savaşın komutası Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'ya verildi. 1578'de Çıldır'da, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın gayretleriyle Tokmak Han idaresindeki İran ordusunun mağlup edilmesi Gürcistan kapılarını Osmanlılar'a açtı. Bu galibiyetten sonra Meshiya Prensi Minuçihır, annesi adına Osmanlı ordugâhına gelerek itaatini arz etti. Tiflis'in fethi üzerine önde gelen Gürcü beylerinden Aleksandre Han'ın da bağlılığını bildirmesiyle Gürcistan'daki Osmanlı hâkimiyeti pekiştirildi. Koyun Geçidi (Kür) kenarını tutarak Osmanlı ileri hareketini engellemek isteyen Emir Han komutasındaki İran ordusunu mağlup eden Lala Mustafa Paşa Şirvan'a girdi. Derbend, Bakü, Şemahi gibi mühim şehirler Sünni Şirvanlıların da yardımlarıyla Osmanlı topraklarına katıldı. Mustafa Paşa, kışın yaklaşması üzerine Erzurum'a çekildi. Serdarın geri dönmelerinden sonra sakdırya geçen İran ve Gürcü birlikleri ile mücadele, karargâhını önce Şemahi'de, buranın Safeviler tarafından alınması üzerine de Derbend'de kuran Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından yürütüldü. 1579'da Lala Mustafa Paşa, Kars Kalesi'ni inşa etmeye çalışırken, Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa idaresindeki Osmanlı birlikleri Revan'ı tahrip etti. Hudut kalelerini tamir ettikten

sonra Kırım kuvvetleri yetişinceye kadar Kars'ta kalmak isteyen serdar, kışın erken bastırması üzerine Erzurum'a döndü. Bu arada İstanbul'da bir devre damgasını vuran Sokollu Mehmed Paşa, cinayete kurban gitmişti. Lala Mustafa Paşa, Erzurum'da iken serdarlıktan azledildiği ve İstanbul'a çağıldığı haberini aldı. Genelde batıdaki seferlerde yardımlarına başvuru Kırım kuvvetleri ilk defa bu savaşlar esnasında İran'a karşı da kullanılmıştır. Uzun İran ve Avusturya harplerinde Osmanlılar'ın artan asker ihtiyacını karşılamak için Kırım kuvvetlerini sürekli seferlere iştirak etmeye zorlamaları, Kırım'ın, Rus ve Kazak saldırılarına karşı açık hale gelmesine sebep olmuş ve bu durum Kırım'da zaman zaman Osmanlı aleyhtan bir ortam doğurmuştur.

1580'de İran serdarlığına tayin edilen Yemen fatihi Koca Sinan Paşa, yeni bir sefer düzenlemek yerine hudut kalelerini tamir ettirdi ve Gürcüler arasındaki huzursuzlukları ortadan kaldırmaya çalıştı. 1581'de azledilerek İstanbul'a çağıldı. Osmanlılar'ın, bu tarihlerde şiddetlenen Safevi saldırıları karşısında Kafkaslar'da tutunabilmeleri ancak Özdemiroğlu Osman Paşa'nın üstün gayretleriyle mümkün olabilmiştir. Osmanlılar, 1582'de Kür Irmağı kenarında mağlup oldularsa da ertesi sene Özdemiroğlu Osman Paşa, Meşaleler Savaşı da denilen Beştepe muharebesinde İran'ın önde gelen kumandanlarından İmam Kulu Han'ı yendi. İran savaşlarının yeni serdarı Ferhat Paşa, aynı tarihlerde Revan'ı fethedip, isyan eden Gürcüleri tekrar itaat altına aldı. İstanbul'un

emirlerini yerine getirmede gevşek davranan Kırım Hanı Mehmed Giray'ı cezalandırıp İstanbul'a gelen ve veziri-azamlığa getirilip yine doğuya gönderilen Osman Paşa, 1585'te Tebriz'i ele geçirdi, fakat Safevi veliahdı Hamza Mirza ile yaptığı muharebe esnasında eceliyle vefat etti. İkinci defa İran serdarlığına tayin edilen Ferhat Paşa mücadeleyi başarıyla devam ettirdi. İran tahtına 1587'de I. Abbas'ın geçmesi de Safeviler için savaşın kaderini değiştirmeye yetmedi. Bağdad ve Şehrızor kuvvetleri de güneyde yeni bir cephe açarak Safeviler'i bu taraftan sıkıştırmaya başlamıştı. Osmanlı birlikleri, 1588'de Karadağ'ı fethettiler. Bu arada Osmanlılar'la müttefik olarak hareket eden Özbek hükümdarı Abdullah Han, Herat'ı alıp Horasan'a girmiş ve İran'ı doğudan tazyik etmeye başlamıştı. Zor durumda kalan Şah Abbas barış istemek zorunda kaldı. Osmanlılar da batıda savaş rüzgârlarının yeniden esmeye başlaması ve iç nizamda gözlenen bazı çalkantılar nedeniyle artık doğudaki savaşın sona erdirilmesini istiyorlardı. 1590'da İstanbul'da imzalanan Ferhat Paşa Antlaşması ile İran, Osmanlı üstünlüğünü tanıdı.

♦ **Soru 5: Osmanlılar fethettikleri bölgede neler yaptılar?**

Kafkasya harekâtı ile Hazar kıyılarına kadar ulaşan Osmanlılar, fethettikleri bu yeni sahada sağlam bir şekilde yerleşmek için uğraşmışlardır. Şimdi Hazar Denizi'ne de komşu olan Osmanlılar, doğuda yapılacak mücadelelerde stratejik önemi olan bu denize hâkim olabilmek

için burada yeni bir kaptanlık kurdular. Hazar Kaptanlığı olarak anılan bu göreve ilk olarak Mehmed Bey adlı birisi tayin edildi.

Osmanlılar, yeni fethettikleri alanlarda tutunmak için, bu tarihe kadar İranlılar ile yaptıkları mücadelelerde edindikleri tecrübeden de geniş bir şekilde faydalandılar. Bundan önceki savaşlarda Osmanlılar, genelde, Safeviler'e gözdağı vermeyi ve onların Osmanlı topraklarına yönelik emellerine set çekmeyi amaçlamışlardı. Özellikle Doğu Anadolu taraflarında fethedilen sahalarda kalıcı olmak ve iskân fazla düşünülmemiştir. Bu dönemde, Osmanlı hâkimiyeti altına alınan bölgelerden stratejik öneme sahip yerler çeşitli beylerbeyliklere ve sancaklara bölünerek doğrudan doğruya İstanbul'dan tayin edilen görevliler tarafından yönetildi. Özellikle Gürcü nüfusunun yoğun olduğu yerler, Osmanlılar'a tâbi olmayı ve haraç vermeyi kabul eden Aleksadre Han gibi eski Gürcü beylerinin idaresinde bırakıldı. Bölgedeki mevcut kaleler tamir edilerek, askeri öneme sahip yerlere yeni kaleler yapıldı ve buralara yeniçeri, sipahi, azeb ve gönüllü gibi ulûfeli muhafaza birlikleri yerleştirildi. İlk dönemlerde bölgenin gelirleri savunma giderlerini dahi karşılamakta yetersiz kaldığı için devlet bu ihtiyacı Diyarbakır, Halep, Erzurum ve Sivas gibi şehirlerin vergilerinden karşılamaya çalıştı. Savaşlar sırasında etrafa dağılan bölge halkının tekrar eski yerlerine dönmelerini sağlamak üzere çeşitli tedbirler alındı, bunların bir kısmı kendi rızalarıyla dönerken bir kısmı da zorla veya bazı kolaylıklar gösterilmek sure-

tiyle eski yurtlarına iskân edildiler. Nizam ve asayişin sağlanmasından sonra fethedilen sahanın tahriri yapılarak, arazi timar sistemini çerçevesinde taksim edildi.

Bütün gayretlere rağmen Osmanlı hâkimiyeti, İran'ın 1603'te karşı saldırıya geçmesine kadar ana ulaşım yollarının ve önemli mevkiilerin kontrolünden öteye gidemedi ve bölgenin Şii halkı tarafından benimsenmedi.

Avusturya ile sürüp giden savaşlar, mali yetersizlik, imparatorluğun özellikle Anadolu toprakları üzerinde etkisini gittikçe arttıran isyanlar ve bunalım, Osmanlılar'ın Kafkas illeriyle yeterince ilgilenmesini engelledi. Bu durumun sonuçları, Osmanlı-İran savaşlarının ikinci döneminde açık biçimde ortaya çıkacaktır.

♦ **Soru 6: Şah Abbas, taarruza geçmeden önce nasıl hazırlandı?**

Osmanlılar'ın, İran savaşlarındaki en büyük talihsizliklerinden birisi de karşılarına, Safevi İranı'nı gerçek manada bir imparatorluk hâline getiren ve yaptıklarıyla "Büyük" sıfatını hak eden Şah Abbas gibi muktedir bir şahsiyetin çıkmasıdır. Şah Abbas 1587'de tahta oturduğu zaman Safeviler, batıdan Osmanlılar'ın, doğudan Özbeklerin taarruzları arasında sıkışmış ve ülkenin asıl askeri kudretini ellerinde bulunduran çeşitli boylara mensup emirler arasında bitip tükenmek bilmeyen kanlı mücadeleler yüzünden yıkılmanın eşiğine gelmişti.

Şah Abbas, önce Osmanlılar'la antlaşma imzalayıp İran'ın kuzeybatı eyaletlerindeki hâkimiyetinden vazgeçti. Sonra memleketinde bazı askeri ve idari düzenlemeler yaparak vaziyetini kuvvetlendirmeye çalıştı. Güçlü Türkmen beylerinin nüfuzlarını kırarak merkezi yapıyı pekiştirdi. Orduda, Osmanlı askeri sistemini örnek alarak kapıkulu teşkilatına benzer yeni bir gulam birliği ve yaya kıtaları kurdu, orduyu top ve tüfeklerle takviye etti. Eyaletlerin yerli halkından tüfenkçi birlikleri oluşturdu. Şah, 1598'de Özbek hükümdarı Abdullah Han'ın ölmesinden sonra Horasan bölgesini tekrar ele geçirdi. 1600'de düzenlediği yeni bir seferle İran hudutlarını Ceyhun Nehri'ne kadar genişletti.

Şah'ın Hüseyin Ali Bey adındaki elçisi, yanında tercüman olarak İngiliz Shirley ile birlikte Moskova, Norveç ve Hollanda üzerinden Prag'a geldi (1600). Fransa Kralı, İran heyetini huzuruna kabul etmeyi reddetti. Alman İmparatoru, İran'ın ittifak teklifine müspet cevap verdi. Şah Abbas, Osmanlılar'ı kuzeyden sıkıştırmak için Rus Çarı ile ittifak kurmaya çalıştı ve Dinyeper Kazakları'nı Osmanlılar'a karşı saldırıya geçmeye teşvik etti.

Safevi hükümdarı, 1603-1629 arasında ülkesini dünya ticaretinin merkezlerinden birisi hâline getirmeye ve Osmanlılar'ı ekonomik açıdan çökertmeye uğraştı. Basra Körfezi'nde Bender Abbas ismiyle yeni bir şehir kurarak, Osmanlı ekonomisi için hayati öneme sahip İpek Yolu'nun güzergâhını bu şehre yönlendirmeye çalıştı. Şah, bu sıralarda Hint ticaretinde Portekiz ve İs-

panyolların yerini almaya başlayan İngilizler ve Hollandalılar, bazı imtiyazlar vererek doğrudan doğruya İran'a yönlendirmek istedi. Kendi ekonomileri için büyük miktarlarda ipeğe ihtiyaç duyan İngilizler, denizlerdeki Portekiz ve İspanya saldırıları yüzünden eski Moskova yolunu devreye sokmaya uğraştı. Osmanlılar, bir taraftan Şah Abbas'ın faaliyetlerini endişeyle takip ederken diğer taraftan da İran ekonomisinin şiddetle ihtiyaç duyduğu Osmanlı bakırı ve diğer kıymetli madenlerinin bu ülkeye ihracını yasakladılar. İngiltere-İran yakınlaşmasına karşılık, Osmanlılar ile İspanyol ve Portekizliler arasında yeni bir işbirliği gelişmeye başladı.

♦ **Soru 7: İran savaşlarının ikinci safhasında neler oldu?**

Osmanlılar, batıda Avusturya savaşları ve Anadolu'da da Celali isyanları ile fazlasıyla meşguldü. Bu sırada Osmanlılar'ın Tebriz Paşası Sarhoş Ali Paşa ile anlaşmazlığa düşen Selmas beylerinden Gazi Bey'in Şah Abbas'tan yardım istemesi, İran hükümdarına uzun süredir beklediği fırsatı verdi. Osmanlılar'la yaptığı antlaşmayı bozup 1603'te Tebriz'e girdi. Kısa sürede Şirvan, Revan, Gence, Derbend ve Nahcivan gibi merkezleri ele geçirip, Anadolu kapılarına dayandı. Sultan I. Ahmed, 1604'te Veziriazam Malkoç Ali Paşa'yı Avusturya üzerine, Çağalazâde Sinan Paşa'yı İran taraflarına gönderdi. Çağalazâde Sinan Paşa, yol boyunca celalileri itaat altına almaya çalışarak ilerledi. İran sınırına ulaş

tiğinde, Akçakale'de hazırlıksız bir şekilde bulunan Şah Abbas'ın üzerine yürütmek yerine Karakaş Paşa'nın gelmesini bekleyerek zaman kaybetti. Durumdan haberdar olan İranlılar, geri çekilirken Osmanlı ordusunun kendilerini takip etmesini engellemek için geçtikleri yerleri harabe hâline getirdiler.

Serdar Sinan Paşa, sefer mevsiminin geçmesi üzerine orduyu kışlaklara dağıtıp, kendisi de Van kışlağına çekildi. Ancak İranlılar'ın kışa rağmen Van'a saldırımları üzerine karargâhını Erzurum'a taşıdı. 1605'te Tebriz üzerine yürüdüyse de Urmiye Gölü yakınlarında Şah Abbas'ın komuta ettiği İran ordusu karşısında mağlup olup Diyarbakır'a çekildi ve burada hastalanıp öldü. I. Ahmed, batıda önemli başarılar kazanan ve veziriazam tayin edilen Lala Mehmed Paşa'yı İstanbul'a çağırıp İran meselesini halletmekle görevlendirdi. Veziriazam, Avusturya ile başlayan barış görüşmelerini bir neticeye bağlayıp daha sonra İran tarafına gitmek istediye de I. Ahmed'in kendisini ölümle tehdit etmesi üzerine çaresiz emre itaat etti, fakat daha Üsküdar'da iken kederinden öldü. Bu hadiseden sonra Osmanlılar, İran savaşlarını 1610'a kadar beş sene serdarsız sürdürdüler. Bu süre zarfında İran üzerine düzenlenen Osmanlı seferleri celali tenkilinden öteye gidemedi.

Veziriazamlığa önce Derviş Paşa, kısa süre sonra da Kuyucu Murad Paşa tayin edildi. Yeni veziriazam, evvela Avusturya ile Zitvatorak Antlaşması'nı imzalayarak batıdaki savaşa son verdi. Bundan sonra, yıllardır süregelen

pahalı Avusturya ve İran harpleri, XVI. yüzyılın sonlarındaki aşırı nüfus artışı, savaş usullerindeki yeni gelişmeler, dünya ekonomik sisteminde meydana gelen değişimler gibi nedenlerle Osmanlı düzeninin altüst olması üzerine baş gösteren büyük buhran ortamında oraya çıkan celali isyanlarını bastırmaya çalıştı. 1607'de Canbuladoğlu Ali Paşa'nın isyanını bastırıp, dönüşte de Orta Anadolu'da faaliyet gösteren Kalenderoğlu'nu mağlup etti. Şah Abbas, Kuyucu Murad Paşa'nın önünden kaçan yaklaşık 15 bin kişilik bir celali topluluğunu ve Kalenderoğlu'nu kendi ordusuna dâhil etti. Ancak bu yeni misafirler, kısa sürede, disiplinsizlikleri nedeniyle Osmanlılar'ın olduğu gibi İranlılar'ın da başını ağrıtmaya başladı.

Kuyucu Murad Paşa, sert tedbirlerle Anadolu'da devletin otoritesini yeniden tesis ettikten sonra nihayet 1610'da Tebriz'e yöneldi. Ancak hem sefer mevsimin geçmesi hem de Şah Abbas'tan barış teklifi gelmesi nedeniyle kışı Diyarbakır'da geçirmeye ve gerekirse yazın İran üzerine yürütmeye karar verdi. 90 yaşında olan Murad Paşa, seferin son hazırlıklarını tamamlamaya çalışırken vefat etti, bir rivayete göre ise veziriazamlığa göz diken Nasuh Paşa tarafından zehirletildi. Padişah, sefer vakti geçer endişesiyle derhal Nasuh Paşa'yı veziriazam ve serdar tayin etti. Yeni veziriazam, bir taraftan İran'la Murad Paşa zamanında başlayan barış görüşmelerine devam ederken diğer taraftan da sefer hazırlıklarını tamamlamaya çalıştı. İran tarafına kaçan birçok celali grubu, Nasuh Paşa'nın 1610'da ilân ettiği aftan istifadeyle tekrar

Anadolu'ya döndü. Nihayet 20 Kasım 1612'de iki devlet arasında antlaşma imzalandı. Osmanlılar, Şah Abbas'ın, yıllık 200 yük ipek ödemesi koşuluyla, savaşta ele geçirdiği yerlerdeki hâkimiyetini tanıyıp, 1555'teki sınırlara çekildiler. Doğu işlerini yoluna koyan Nasuh Paşa, İran elçileri ile birlikte İstanbul'a geldi ve elçilere Osmanlılar'ın gücünü göstermek isteyen I. Ahmed tarafından oldukça şaşalı bir törenle karşılandı.

♦ **Soru 8: İran'la ilişkiler tekrar neden bozuldu?**

İran ile Osmanlı ilişkileri, Şah Abbas'ın 1615'ten itibaren Nasuh Paşa Antlaşması'nın şartlarına uymaması nedeniyle tekrar bozuldu ve iki devlet arasında yeni bir savaş başladı. 1612 antlaşmasını Nasuh Paşa'nın ısrarları nedeniyle kabul eden I. Ahmed, Öktüz Mehmed Paşa'ya İran serdarı tayin etti. Mehmed Paşa, Revan'ı kuşattıysa da alamadı. Bu sırada Nahçıvan'da bekleyen Şah Abbas, senelik 200 yük ipeğin 100 yüke indirilmesi şartıyla Mehmed Paşa ile antlaşma yaptı. Sultan Ahmed, yapılan antlaşmayı kabul etmediği gibi Mehmed Paşa'ya da azledip veziriazamlığa ve İran serdarlığına Halil Paşa'ya tayin etti. I. Ahmed, İran'a karşı büyük başarılar kazanmayı ümit ederken, 51 gün süren hastalığı nedeniyle 22 Kasım 1617'de, henüz 28 yaşında vefat edince yerine kardeşi I. Mustafa geçti. Halil Paşa, Tatar Hanı Canbey Giray'ın da katılımıyla Erdebil önlerine kadar ulaştıysa da önemli bir iş yapamadı. Şah Abbas'ın barış istemesi

üzerine, 1618'de, 200 yük ipek 100 yük kumaşa indirilerek Nasuh Paşa Antlaşması küçük tadillerle tekrar kabul edildi.

♦ **Soru 9: İran savaşlarının üçüncü safhasında neler oldu?**

Bu antlaşma iki taraf için de kısa süreli bir mütareke olmaktan öteye gidemedi. Osmanlılar büyük bir buhran yaşamalarına rağmen, Kafkaslar'daki kazançlarından vazgeçmeye niyetli değillerdi. Bu, hem devletin İran karşısında ısrarla vurguladığı Sünni âleminin koruyuculuğu imajına hâkel gelmemesi hem de Anadolu'nun emniyeti için hayati bir mesele idi. Halil İnalcık, Şah Abbas'ın, Kafkaslar'da elde ettiği başarıyı Irak taraflarında da tekrarlamak ve 13. yüzyılda İlhanlılar'ın da yapmak istediği gibi Halep'i ele geçirip, Avrupa ile Hindistan arasındaki ticareti kendi kontrolü altına almak istediğini belirtir. Şah, bu amaçla, İngilizler'in de desteğiyle, 1622'de Hürmüz Adası'nı Portekizliler'den aldı, 1623'te de İran-Hindistan ticaretinin merkezi Kandahar'ı topraklarına kattı.

İstanbul'da II. Osman'ın katledilmesiyle başlayan kargaşa ve bunun taşraya yansması olarak Anadolu'daki bazı paşaların Abaza Mehmed Paşa liderliğinde merkeze karşı ayaklanması, Şah Abbas'ın batı komşusuna yönelik emellerini gerçekleştirmesi için bulunmaz bir fırsattı. 1623'te Yusuf Paşa'yı öldürüp Bağdad'a hâkim olan Bekir Subaşı'nın, üzerine Hafız Ahmed Paşa idar-

resinde bir Osmanlı ordusu gönderilince, Şah Abbas'tan yardım istemesi Osmanlılar ile İran arasında yeni bir savaş başlattı. Şah Abbas, fırsattan istifade ederek 1624'te Bağdad'ı ele geçirdi. İranlılar, şehirdeki Sünni ahalinin büyük bölümünü kılıçtan geçirdi ve Ebu Hanife ile Abdülkadir Geylani'nin türbelerini tahrip ettiler. Bağdad'la birlikte Necef ve Kerbela gibi Şiilerin kutsal mekânları da Safevi hâkimiyetine girdi. İranlılar, birkaç hafta sonra Musul'u ele geçirip Kuzey Irak'ı kontrolleri altına aldılarsa da İran ordusunda baş gösteren bir salgın hastalık ve bazı Arap aşiretlerinin isyanı Musul'un tekrar Osmanlı idaresine girmesini sağladı. Aynı tarihlerde Safeviler'in Şiraz valisi Basra'ya saldırdıysa da şehri savunan Osmanlı paşası Portekizliler'le ittifak kurup bu saldırıyı püskürtmeyi başardı. Hafız Ahmed Paşa, 1625-1626 arasında Bağdad'ı muhasara etti, fakat Şah Abbas'ın yardıma gelmesi ve Osmanlı ordusunda çıkan isyan nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı.

Bu muhasara esnasında, kalem sahibi bir zat olan Hafız Ahmed Paşa'nın orduya asker, zahire ve cephane gönderilmesi için IV. Murad'a gönderdiği manzumerin şu ilk beyti hayli meşhurdur:

“Aldı etrâfı adû imdâda asker yok mudur?

Din yolunda baş verir merdâne server yok mudur?”

Atalarının birçoğu gibi şair olan IV. Murad'ın, Ahmed Paşa'ya gönderdiği manzum cevabın ilk beyti ise şöyledir:

“Hâfızâ Bağdad’a imdad etmeğe er yok mudur?
Bizden istimdad edersin sende asker yok mudur?”

Osmanlılar, ancak IV. Murad’ın 1632’den itibaren İstanbul’da otoriteyi demir pençeleri arasına almasıyla İran meselesi üzerine ciddi biçimde eğilebildiler. İran seferine gönderilen Veziriazam Tabanıyassı Mehmed Paşa, ciddi bir başarı kazanamadı. İstanbul’da ve Anadolu’da rüştiünü ispatlayan ve 1634’te Lehistan’la barış yapan IV. Murad, Avrupa’daki Otuz yıl Savaşları (1618-1648) dolayısıyla batı sınırlarından emin bir şekilde İran savaşının hazırlıklarına başladı. Bizzat sultanın komutasındaki bir Osmanlı ordusu 1635’te İstanbul’dan ayrıldı. Önce Azerbaycan taraflarına girilip Revan fethedildi. Sultan, İstanbul’a, Revan fetihnâmesi ile birlikte kardeşlerinden Bâyezid ve Süleyman’ın ölüm fermanlarını da gönderdi. Osmanlı ordusu kısa süre sonra Tebriz’e girdi.

IV. Murad, 1628’de ölen Şah Abbas’ın yerine geçen Şah Safi’nin karşısına çıkmaması üzerine İstanbul’a döndü. Şehre başında altından bir miğfer, beyaz bir tül-bent ve buna yanlamasına iştirilmiş pırlanta süslü tuğ ile gösterişli bir Nogay atının üzerinde, atalarının zaferlerle yâd edilen mazisinden çıkmış gelmiş bir cihangir misali muazzam bir debdebeyle girdi. İstanbul’un yıllardır anarşiden yılmış, mağlubiyet haberlerinden bezmiş halkı, mu-zaffer sultanlarını, tıpkı atalarının Fatih Sultan Mehmed’i, Yavuz Sultan Selim’i, Kanunî Sultan Süleyman’ı karşıladıkları gibi büyük coşkuyla karşıladılar. Yolun her iki tarafına sıralanan tüccarlar askerlere hediye edilen ka-

dife ve brokarlardan çadırlar kurmuşlardı. Yer ordunun ayakları altında titrerken, gök kubbe halkın gemilerden atılan top atışlarının sesine kanşan zafer naraları ile inliyordu. Büyük dev uyanmış ve artık Osmanlı geri gelmişti. IV. Murad, bu zaferin anısına Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkü'nü yaptırdı.

İranlılar, 1636'da saldırıya geçip Revan'ı geri aldılar. Diyarbakır'da bulunan Tabaniyassı Mehmed Paşa, Revan'ın yardımına gidemediği için azledilerek veziriazamlığa Bayram Paşa tayin edildi. Kafkaslar'da bu gelişmeler yaşanmasına rağmen Osmanlılar için öncelikli mesele Bağdad'ın kurtarılması idi. IV. Murad, 1638'de Bayram Paşa'yı önden gönderip hemen arkasından kendisi de Bağdad tarafına yöneldi. Yokda Bayram Paşa vefat edince Tayyar Mehmed Paşa veziriazam tayin edildi. Sultan, Bayram Paşa'nın ölümünü haber alınca çadırına çekilip ağlamıştı. Bağdad, 15 Kasım ile 24 Aralık arasında Osmanlı ordusu tarafından muhasara edildi. Veziriazam, Bağdad'ı müdafaa eden İranlılar'ın biraz daha yıpratılmasını istiyordu, fakat padişahın şehrin bir an önce ele geçirilmesini istemesi üzerine nihai saldırıya başlattı. Tayyar Mehmed Paşa, elinde kılıcı bizzat saldırıya geçtiği sırada alınına isabet eden bir kurşunla şehid düştü. Bunu duyan IV. Murad, "Ah Tayyar, Bağdad Kalesi gibi yüz kale değerdin" diyerek teessürünü ifade etmişti. Derhal veziriazamlığa getirilen Kemankes Kara Mustafa Paşa'nın idaresinde Osmanlı sarkını devam ederken İranlılar aman dileyip Bağdad'ı Osmanlılar'a teslim ettiler. Sultan, veziri-

azamı İran cephesinde bırakıp İstanbul'a döndü. 1639'da Kasrı Şirin'de yapılan barış antlaşması Osmanlı-İran sınırını belirledi; Osmanlılar Safeviler'in Azerbaycan'daki kazançlarını kabul ederken, Safeviler de Bağdad, Şehrizar, Van ve Kars'daki Osmanlı hâkimiyetini tanıdılar. Böylece İran ile Osmanlılar arasında 1578'den beri kısa fasıllarla devam edegelen 61 yıllık savaş durumu sona erdi. Daha sonraki yüzyıllarda iki devlet arasında yapılan sınır antlaşmalarında genellikle bu anlaşma temel alındı.

♦ **Soru 10: Osmanlı ordusu, İran seferlerine nasıl hazırlandı?**

Bütün savaşlarda olduğu gibi İran savaşlarında da devletin karşılaştığı en önemli mesele, binlerce askerin erzakının ve ordunun ağırlıklarını taşıyan hayvanların yeminin zamanında temini ve ulaştırılmasıdır. Bu da ancak harekâtın finansmanını sağlayacak güçlü bir ekonomi ile mümkündür.

Sefer yolu üzerinde belli noktalara menzilhaneler kurularak, gerekli ihtiyaç maddeleri, mahalli kadılar aracılığıyla buralardaki ambarlarda depolanırdı. Menzillerde toplanan maddeler orduya gerekli değilse satılır veya kıtlık gibi acil durumlarda bölge halkına dağıtıldı. Devlet, hareket hâlindeki ordunun zahire ihtiyacının karşılanmasında başlıca üç yöntem kullanırdı.

Bunlardan ilki, belli bir miktardaki zahirenin Avanz-ı Divâniye ve Tekâlif-i Örfiye adı verilen vergiler karşılığında halktan teminiydi. 1579'da yirmi hanelik her ava-

rız hane birimi 25 kilogram civarında tahıl vermekle mükellef tutulmuştu. İkinci yöntem, bölge halkının önceden belirlenen konaklama merkezlerine erzak getirip, buralarda devletin belirlediği fiyat üzerinden askerlere satmakla yükümlü tutulmasıydı. Bir diğer yöntem ise erzakın sefer yolu üzerindeki bölgelerden yerel piyasa fiyatlarıyla satın alınmasıydı. Eğer sefer yolu üzerindeki bölgelerde kıtlık varsa gerekli yiyecek maddeleri imparatorluğun diğer bölgelerinden satın alınarak orduya ulaştırılırdı. Mesela, 1578'deki İran seferi esnasında, sefer yolu üzerindeki Erzurum ve Halep gibi yerlerde yaşanan kıtlık yüzünden gerekli zahire Boğdan'dan satın alınmıştı. Yine de Gürcistan'da ilerleyen orduda şiddetli bir kıtlık baş göstermiş, geri dönmek isteyen sipahiler ve yeniçeriler güçlükle sakinleştirilebilmişti.

Koyun Geçidi (Kür) kenarına gelindiğinde askerler bir türlü çare bulunamayan kıtlık yüzünden nehri geçmeyi reddetmiş, bir grup açıkça isyan etmiş, ordunun karşıya geçirilmesi ancak Serdar Lala Mustafa Paşa'nın gayretleriyle mümkün olabilmişti. Seferin başından beri askeri perişan eden kıtlık, Şirvan'a girilip, bol miktarlarda zahireye ulaşılmasıyla önlendi. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı zirai ekonomisinin temeli olan timar sisteminde meydana gelen sarsıntılar ve Anadolu'yu kasıp kavuran Celali isyanları İran savaşlarındaki ordunun erzak teminini bütbütün zorlaştırdı. Nitekim Kuyucu Murad Paşa'nın 1610'lara kadar sert tedbirlerle Celalileri ortadan kaldırmasından sonra Anadolu'da zahire fiyatları

önemli miktarda düşmüş ve Osmanlı ordusu İran cephesine giderken eskiye nispetle daha rahat bir şekilde zahire temin edebilmişti. Fakat sefer sırasında kış erken gelmiş ve Erzurum'daki zahire de zamanında getirtilemeyince ordu büyük bir kıtlıkla yüz yüze kalmıştı.

XVI. yüzyılın sonları, Osmanlı askeri sisteminde büyük bir değişimin ve dönüşümün yaşanmaya başladığı yıllardır. Osmanlı ordusunun temel direği olan timarlı sipahi ordusunun, özellikle batı askeri sistemlerinde meydana gelen gelişmeler neticesinde savaşlarda yetersiz kalmaya başlaması devleti yeni arayışlara itti. Geleneksel silahlarıyla ve geleneksel usullerle savaşan timarlı sipahilerin sayısı azaltılarak, Avrupa'da olduğu gibi tüfek kullanan ve merkezi hazineden ücret alan birliklerin sayısı artırıldı. 1578-1590 savaşlarında değişimin etkisi nispeten az hissedildi. Ancak daha bu savaşların ekonomik yükü tam olarak giderilemeden 1593'te bu defa batıda Avusturya ile yeni bir mücadeleye girildi. 1603'te korkulan oldu ve Şah Abbas'ın da saldırıya geçmesiyle Osmanlılar aynı anda hem batıda hem de doğuda mücadele etmek zorunda kaldılar. 1604'te ordunun yarısı Veziriazam Malkoç Ali Paşa idaresinde Avusturya cephesine, diğer yarısı da Cağalazâde Sinan Paşa idaresinde İran taraflarına gönderildi. Bu sırada Anadolu'da etkisini gittikçe şiddetlendiren Celali isyanları adeta devleti üçüncü bir cephede daha mücadele etmek zorunda bıraktı. Doğuya gönderilen serdarlar daha ziyade askerleri arasındaki isyanları önlemek ve yol üstündeki Cela-

lileri ortadan kaldırmakla uğraştılar. 1604'te İran şahını hazırlıksız bir şekilde yakalayan Çağalazade Sinan Paşa idaresindeki orduda bazı beylerbeyilerin, serdarı derhal saldırıya geçmeye ikna etmek için galip gelirlerse düşmanın ortadan kaldırılacağını, mağlup olurlarsa da ordu-daki Celalilerin düşman eliyle yok edilmiş olacağını söyledikleri iddia edilir.

Osmanlılar'ın doğuya düzenledikleri seferlerde en büyük eksiklikleri, bu bölgelerde imparatorluğun batıdaki topraklarında olduğu gibi iyi bir lojistik alt yapı kurulamamasıdır. Devletin en güçlü dönemi olarak gösterilen Yavuz ve Kanunî dönemlerinde dahi, İran taraflarına düzenlenen seferlerde ordunun erzak ihtiyacının karşılanmasında büyük zorluklarla karşılaşmıştı. Uzun müddet Avrupalılar'ı kendisine hayran bırakan Osmanlı ikmal sisteminin doğuda tesis edilememesinin en önemli sebepleri bölgenin coğrafi yapısı ve doğu savaşlarının nitelik itibarıyla batıdakilerden farklı olmasıdır. Doğu Anadolu tarafları dağlık arazisi ve sert iklimiyle tarımsal üretim açısından imparatorluğun batı topraklarına nazaran daha geriydi. İran savaşları sırasında, birçok defa ordunun ihtiyaç duyduğu zahire Tuna deltası, Mısır gibi zengin tarım alanlarından getirilmişti. Nakil vasıtalarının yavaş ve pahalı olduğu bir zamanda bu durum, savaşların başarılı bir şekilde yürütülebilmesinin önünde ciddi bir engeldir.

Daha ziyade süvarilerden oluşan ve Çaldıran'da yediği ağır darbelerden sonra bir meydan muharebesinden

özenle kaçınan Safevi ordusu da Osmanlılar'ın işini hayli zorlaştırmaktaydı. Askeri düzenini meydan muharebelerine göre şekillendiren Osmanlı ordusu, vur-kaç taktiğini benimseyen düşmanın ani saldırılarıyla yıpranıyor ve ıssız topraklarda aylarca yürümekten bezgin düşüyordu. Safeviler, geri çekilirken, her yeri harabeye çevirerek Osmanlı ordusunun yerel kaynaklardan faydalanmasını imkânsız hale getiriyorlardı. Sefer mevsimin geçmesi nedeniyle Osmanlı ordusunun geri dönmesi veya kışlaklara çekilmesi üzerine ortaya çıkan Safevi ordusu kaybettiği yerleri geri almakta fazla zorlanmıyordu.

◆ **Bibliyografya**

İ. Mustafa Eravcı, *Gelibolulu Mustafa Âli's Nusret-nâme*, Doktora Tezi, Edinburgh Üniversitesi, 1998.

Şah Tahmasb, *Tezkire*, çev. Hicabi Kurlangıç, İstanbul 2001.

Mehmet Alpargu, *Onaltıncı Yüzyılda Özbek Hanlıkları*, Ankara 1995.

Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzıl-nâmesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 183-246.

M. Cavid Baysun, "Murad IV", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 625-647.

Audrey Burton, "Relations Between the Khanate of Bukhara and Ottoman Turkey 1558-1702", *International Journal of Turkish Studies*, V, 83-93.

- Hüseyin Mir Caferî, Safeviler devrinde İran kültür ve Medeniyeti, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1972
- Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, III-IV, İstanbul 1960.
- Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. Yüzyıllarda Safevi Propagandası ve Etkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.
- Ali Ekber Diyanet, *Osmanlı-İran Münasebetleri, 1520-1566*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1971.
- , *İlk Osmanlı-İran Anlaşması, 1555 Amasya Musalahası*, İstanbul 1971.
- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul 1972.
- Mustafa Ekinci, *Erdebil Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Dinî ve Siyasi Faaliyetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Urfa 1997.
- Feridun Emecen, "Kuruluş'tan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 46-48.
- , "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Siyaseti", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. s. 125-154.
- Feridun Emecen-İlhan Şahin, "Amasya Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, III, 4-5.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

M. Tayyib Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irak'ın Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı", *Belleten*, sayı: 83 (Ankara 1957), s. 449-482.

Jean-Louis Bacque Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 205-220.

Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulmuş Türkmenleri 1540-1640*, Ankara 1997.

———, "Efsaneden Gerçeğe Hacı Bektaş", *Vingöl*, Mayıs 1999, s. 17-19.

Abdullah Gündoğdu, "Türkistan'da Osmanlı-İran Rekabeti", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 581-587.

Hoşkadem Hasanova, "Fetihten Osmanlı yönetim sistemine Entegrasyonuna kadar Revan Eyaleti (1583-1590)", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 509-515.

Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, I, çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten*, sayı: 60 (Ankara 1951), s. 664-676.

———, "Türkler/Osmanlılar", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 304-308.

———, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

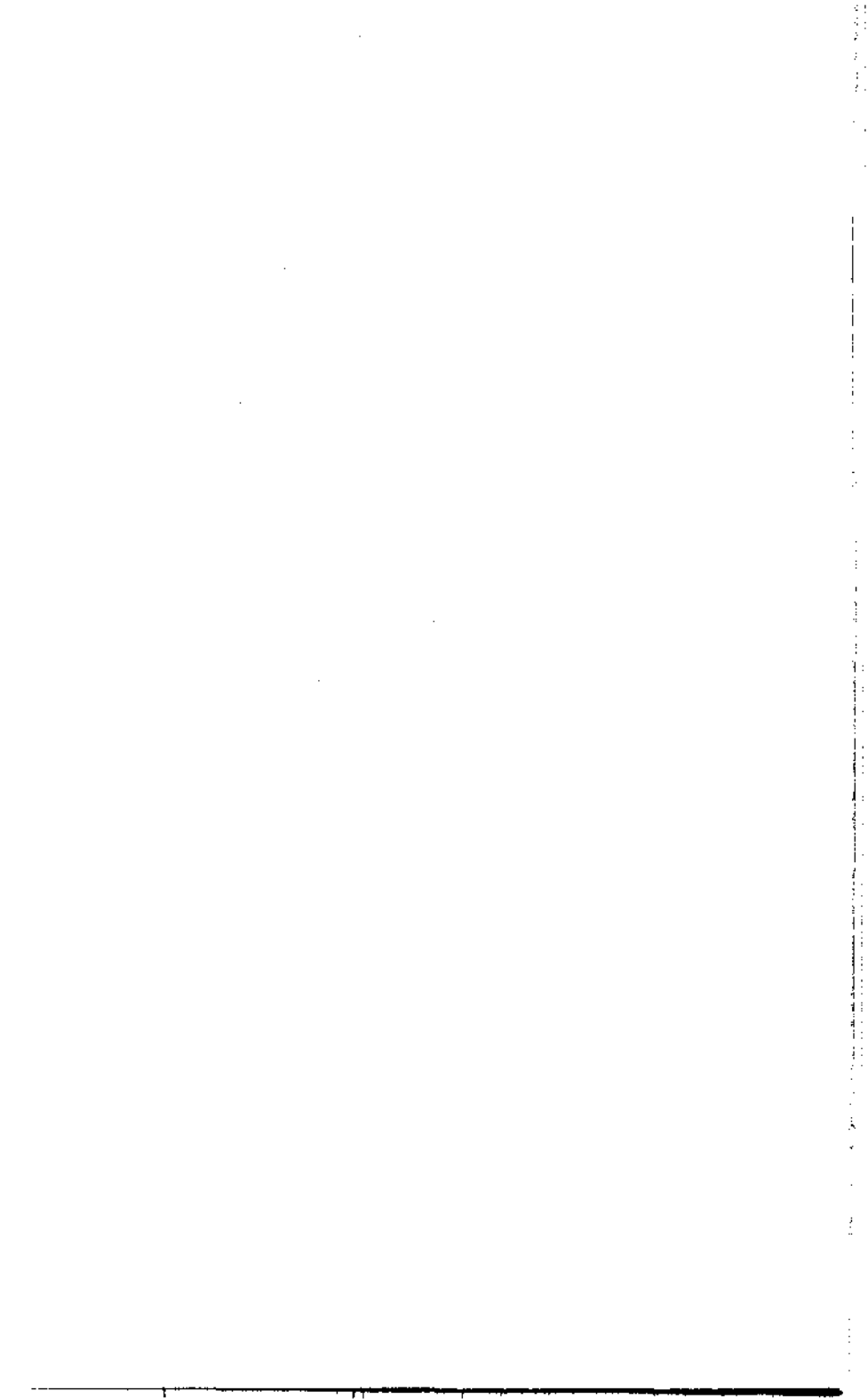
- Ömer İşbilir, XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İlaş, İkmal ve Lojistik Meseleleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- Nicolae Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- Hüsametdin Memmmmedov Karamanly, "XVI-XVIII. Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları", Osmanlı, I (Ankara 1999), s. 502-208
- Remzi Kılıç, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları, İstanbul 2001.
- Fahreddin Kırzioğlu, Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), Ankara 1976.
- Orhan F. Köprülü, "Hafız Ahmed Paşa", İslâm Ansiklopedisi, V/1, 71-77.
- Bekir Kütükoğlu, Osmanlı- İran Siyâsî Münasebetleri (1578-1612), İstanbul 1993.
- Rhoads Murphy, *The Functioning of the Ottoman Army under Murad IV (1623-1639/1032-1049): Key to the Understanding of the Relationship between Center and Periphery in Seventeenth Century Turkey*, Doktora Tezi, Chicago 1979.
- , "Kasnşirin Antlaşması", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIV, 575.
- Donald Edgar Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 1999, s.147-177.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

- Rızaulhak Şah, *Osmanlıların Şark Siyaseti (1539-1658)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF Fakültesi, Ankara.
- C. Roemer, "Abbas I", *The Cambridge History of Iran*, V, Cambridge 1986, s. 262-278.
- S. Kazım Ruhanî, *Osmanlı-Safevî Esnaf Teşkilatı (XVI-XVII. Yüzyıllarda)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976.
- Halil Sahillioğlu, "IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzıl-nâmesi, Bağdad Seferi Harp Jurnalı", *Belgeler*, II (Ankara 1967), s. 1-36.
- Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul 1982.
- M. Streck, "Kasr-ı Şirin", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 393-395.
- Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1999.
- Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.
- , "Abbas I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, I, s.17-19.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, Ankara 1995.

- Tahsin Ünal, "Savaşa Çıkan Osmanlı Ordusunda Lojistik İşleri-IV. Murad'ın Bağdad Seferi Hazırlıkları", *Türk Kültürü*, sayı: 58 (Ankara 1952), s. 726-740.
- Süheyl Ünver, "Dördüncü Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi, Şevval 1044 (1635)-Recep 1045 (1635)", *Belleten*, sayı: 64 (Ankara 1952), s. 547-576.
- J. R. Walsh, "The Revolt of Elkas Mirza", *WZKM*, LXVIII (1976), s. 61-78.
- Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1972.

OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞLARI (1593-1606)

♦ Soru 1: *Osmanlı-Avusturya ilişkileri nasıl başladı?*

Osmanlı kuvvetleri ilk defa 1463-1479 yılları arasında Venedik'le yapılan savaş sırasında Avusturya topraklarına girmişti. Asıl mücadele ise Osmanlılar'ın Hırvatlara ağır bir darbe vurduğu 1493'te başladı. Hırvatlara yardım etmek isteyen Avusturya kuvvetleri, Osmanlı topraklarına girdi ve ilk çatışmalar meydana geldi. Mohaç'tan (1526) sonra ise Osmanlılar ile Habsburglar arasında Macaristan'ın kimin hakimiyetine gireceği meselesi yüzünden asıl mücadele başladı.

♦ Soru 2: *Avusturya'ya neden savaş ilân edildi?*

Osmanlı İmparatorluğu, 1578 ile 1590 yılları arasında Safevi İran'ı ile 12 yıl savaşmış, birçok toprak fet-

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

hetmişti. Osmanlı-İran harbi aynı zamanda veziriazam olmak isteyen Osmanlı komutanlarının gövde gösterisi olmuştu. Lala Mustafa Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Sinan Paşa ve Ferhad Paşa, İran cephesinde kendilerini göstermek için çabalamışlardı. Ferhad Paşa'nın İran cephesindeki başarılarını bir türlü kabullenemeyen Koca Sinan Paşa iktidarını sağlamlaştırmak için Sultan III. Murad'ı Avusturya üzerine sefere çıkmaya teşvik etti. Ancak 12 yıl süren İran harpleri Osmanlı İmparatorluğu'nu yıpratmıştı.

Osmanlı birliklerini Macaristan içlerine, Habsburg ve Venedikliler emrinde çalışan Uskokların da Osmanlı topraklarına saldırıları yüzünden iki taraf arasında problemler olmasına rağmen, ne Avusturya, ne de Osmanlı İmparatorluğu savaş taraftan değildi. Uskok saldırılarının artması üzerine Bosna birlikleri Habsburg topraklarına büyük bir saldırı düzenlediler. Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa'nın Avusturya'nın içlerine kadar uzanan akınlarından sonra, Avusturya İmparatoru, 1592 Ekim'inde antlaşmayı bozduğunu ve yıllık vergisini artık göndermeyeceği söyledi. Avusturya'nın durumu gerginleştirmesi, Sinan Paşa'nın savaş isteğine uygun ortamı yaratmıştı.

Avusturya, Kanunî döneminde 1547'de yapılan antlaşmaya göre hakimiyeti altında bulunan Macar toprakları için, Osmanlı İmparatorluğu'na her yıl 30 bin altın veriyordu. Bu antlaşma 29 Kasım 1590'da dördüncü defa yenilenmişti.

Üzerine yürüyüşe geçen Avusturya ordusuna mukavemet edemeyeceğini anlayan Telli Hasan Paşa, Veziriazam Siyavuş Paşa'dan yardım istedi. Siyavuş Paşa da Kirli Hasan Paşa'yı Rumeli Eyaleti'ne vali tayin ederek, Telli Hasan Paşa'ya yardım etmesi için görevlendirdi. Ancak bu sırada Koca Sinan Paşa yeniden veziriazam olmuştu ve yeni Veziriazam Kirli Hasan Paşa'nın yerine oğlu Mehmed Paşa'yı Rumeli'ye vali tayin edip, yardım göndermeyi bilerek geciktirdi.

Sinan Paşa, daha önceki bir hadiseden dolayı dış bildiği Telli Hasan Paşa'ya yardımı bilerek geciktirmişti. Telli Hasan Paşa ise, destek birliklerinin geleceğine güvenerek Kulpa Nehri'ni geçerek, Osek üzerine yürümüştü. Yanında Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın iki oğlu da bulunuyordu.

Telli Hasan Paşa, 20 Haziran 1593'te Osek önünde Avusturya ordusuyla karşılaştı. Osmanlı birlikleri, Kulpa Nehri ile Avusturya ordusu arasında sıkışmıştı. Kanunî'nin torunlarını da şehid olduğu muharebede büyük bir mağlubiyet alındı ve bu felaket yüzünden 1593'e "Bozgun yılı" adı verildi. Koca Sinan Paşa, bu mağlubiyeti kullanarak, Divân-ı Hümayûn'dan Avusturya'ya savaş ilânı kararını çıkardı.

♦ **Soru 3: Savaşa karşı çıkanlar, nasıl tehdit edildi?**

Savaş ortamı için uygun bir havanın olmasına rağmen bazı devlet adamları, askerin yorgun ve hazineye para

olmadığını ileri sürerek savaşa karşı çıkmışlardı. Koca Sinan Paşa, savaş istemeyenlere karşı bir de fetva almıştı. Sinan Paşa, Osmanlı tarihinde daha önce benzeri görül-meyen bu uygulama ile savaşa mani olanların kâfir ola-caklarını söyleyerek muhaliflerini susturmuştu.

Kısa bir hazırlıktan sonra sefere çıkan Sinan Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu, Pespirim ve Polata gibi kaleleri fethetti, ancak kışın yaklaşması üzerine Belgrad'a geri döndü.

♦ **Soru 4: Savaşın ilk yılları nasıl cereyan etti?**

Avusturyalılar, 1593'ten 1606'ya kadar 13 yıl sü-ren harpleri, "Uzun Türk Savaşları", "Uzun savaşlar" veya ilk çatışmalar 1591'de başladığı için "15 yıl harp-leri" olarak adlandırırlar.

Avusturya birlikleri, savaşın başlangıcında Estergon ve Hatvan'ı kuşatmışlardı. Koca Sinan Paşa, bunun üzerine oğlu Mehmed Paşa ile Budin Beylerbeyisi Sokolluzâde Hasan Paşa'yı Hatvan'a yardıma gönderdi. Hatvan'a ge-len Mehmed Paşa, Avusturya birliklerinin çok iyi mev-zilenmiş olduğunu gördü. Ama nasıl bir çare bulunması gerektiğini bilmiyordu. Sokolluzâde Hasan Paşa, düş-man birliğini oyuna getirerek mevzilerinden çıkardı ve iki ordu arasında şiddetli bir mücadele başladı. Mehmed Paşa ise ordunun bozukluğunu zannederek, Budin'e kaç-mıştı. Ancak babası veziriazam olduğu için III. Murad'a zaferi Mehmed Paşa'nın kazandığı söylendi.

Osmanlı birlikleri, uzun süren kuşatmalardan sonra Yanık ve Papa kalelerini fethetti. Bu başarılar üzerine kendine güveni artan Osmanlı ordusu Komorn Kalesi'ni de kuşatma altına aldı. Komutan yine Koca Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa idi. Komorn kuşatması, soğğun şiddetini arttırması ve Mehmed Paşa'nın yine kaçması üzerine kaldırıldı.

Savaşın ilk iki yılında Osmanlılar'ın siyasi başarılar elde etmesi üzerine Avusturya, Avrupa'daki diplomatik faaliyetlerine ağırlık vererek yeni bir Haçlı ittifakı meydana getirmeye çalıştı. 1592'de papa seçilen Papa VIII. Clement'in, Venedik, İspanya, Rusya ve Lehistan ile bir Haçlı ordusu kurma çabası başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Papa, küçük de olsa bir ittifak toplayabilmişti. Erdel Kralı, Eflak ve Boğdan voyvodaları ve Avusturya İmparatoru Rudolf, Osmanlı'ya karşı ortak hareket etme kararı almışlardı. Antlaşma uyarınca ilk harekete geçen Eflak Voyvodası Mihail, 1594 Kasım'ında topraklarındaki Müslümanlar'ı öldürdü. Mihail, Yergöğü ve Rusçuk'a saldırdı. Eflak, hem ekonomik, hem de stratejik açıdan Osmanlı yönetimi için çok önemliydi.

♦ **Soru 5: III. Mehmed, nasıl sefere çıktı?**

Savaş sürerken 1595'te ölen Sultan III. Murad'ın yerine oğlu III. Mehmed geçti. Yeni padişah, ilk icraat olarak Ferhad Paşa'yı Eflak seferine gönderdi, ancak Ferhad Paşa'nın başarısız olması üzerine aynı göreve Sinan Paşa'yı getirdi.

Sinan Paşa, Eflak'ın büyük kısmını ele geçirdi. Sefer dönüşünde, Koca Sinan Paşa 27 Ekim 1595'te Yerköyü mevkiinde büyük bir taktik hatası yaptı. Osmanlı birlikleri, köprüden geçişleri sırasında elde ettikleri ganimetlerden Sina Paşa'nın emriyle devletin payı alındığı için ordu yavaş ilerlemiş, Eflak birlikleri Osmanlı ordusunun hazırlıksız ve dağınık hâlini fırsat bilip saldırınca büyük bir facia yaşanmıştı. Bu saldırı da özellikle akıncı birlikleri yokolduğu için Akıncı Ocağı ortadan kalkmıştı. Asi Eflaklıların başarıları, Boğdan Prensi'ni de isyana teşvik etti, ancak Boğdan isyanı fazla büyümeden önlendi. Leh Kralı Sigismund, Tatarlar'ın girmemesi için Boğdan'ı işgal ettiyse de, Osmanlılar'la anlaşarak çekildi ve Boğdan'a Osmanlı taraftan bir voyvoda tayin edildi.

Osmanlılar'ın, Eflak'ta başarısız olduğunu duyan Avusturyalılar'ı da büyük bir cesaret sarmıştı. Avusturya ordusu komutanı Prens Mansfeld, 80 bin kişilik ordusuyla Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu yenerek Estergon Kalesi'ni ele geçirdi.

Tahta çıkar çıkmaz yenilgi haberiyle karşılaşan genç padişahın morali bozuldu. Veziriazam Sinan Paşa, son derece üzgün olduğunu gördüğü padişaha, büyük dedesi Kanunî Sultan Süleyman gibi yeniçerilerin başında sefere çıkması gerektiği, aksi halde zaferin gelmeyeceğini söyledi. III. Mehmed, hem babasının hem de kendisinin hocası olan Hoca Sadeddin Efendi'nin de teşvikiyle Avusturya üzerine sefere çıkma kararı aldı. Kanunî'den

sonra II. Selim ve daha sonra III. Murad sefere çıkmamışlardı.

Sultan tam sefere çıkmaya karar vermişti ki, Veziriazam Sinan Paşa aniden öldü. Bu ani ölüm, sefer hazırlıklarını yavaşlattığı gibi padişahın sefere çıkması ihtimalini bile ortadan kaldırmıştı. Zira, Sinan Paşa'nın yerine sadarete getirilen Damad İbrahim Paşa, padişahın sefere çıkmasına karşı çıkıyor ve bunun çok sakıncalı olacağını söylüyordu. Bu gelişmeler üzerine yenice-riler, "Padişahımız niçin bizimle sefere çıkmaz, Sultan Süleyman hem yaşlı hem de hasta olduğu hâlde sefere çıkmıştı" diye tepki gösterince III. Mehmed sefere çıkmaya karar verdi.

♦ Soru 6: Eğri Kalesi nasıl fethedildi?

III. Mehmed'in bizzat sefere çıkması asker arasında da büyük bir memnuniyete sebep oldu. Sultan, 25 Haziran 1596'da İstanbul'dan hareket etti. Ordu, 27 Ağustos'ta Salankamen'e gelince, seferin yönünün ne tarafa olacağı konusu görüşüldü. Ciğalazâde Sinan Paşa, Komaron Kalesi'nin alınması hâlinde Tuna bölgesinin rahatlıkla kontrol edilebileceğini söyledi. Ancak devlet adamları, Komaron'un küçük bir kale olduğunu, bizzat sefere çıkmış bir padişah için böyle bir kalenin alınmasının şeref teşkil etmeyeceğini söyleyerek Ciğalazâde'ye karşı çıktılar. Bunun üzerine, Kanunî Sultan Süleyman devrinde de kuşatılan ancak alınamayan Eğri Kalesi üzerine yürümeye karar verildi. 12 Ekim'de Eğri fethedildi.

Eğri'de bir süre konaklandı ve Avusturya ordusu hakkında bilgi almak için Hadım Cafer Paşa komutasında öncü kuvvetler, Haçova'ya gönderildi. Kalabalık Avusturya ordusuyla karşılaşan Hadım Cafer Paşa, hemen ordugâha haber göndererek yardım istedi. Eğri'nin fethinin verdiği moralle kendinden çok emin olan Sultan III. Mehmed, veziriazamın da etkisinde kalarak, Cafer Paşa'yı korkaklıkla suçlayıp azarladı ve Rumeli Beylerbeyi'ni yardıma gönderdi.

100 bin kişilik düşman karşısında Hadım Cafer Paşa'nın 15 bin kişilik birliğinin hiçbir şansı yoktu. Cafer Paşa, çevresindeki askerlerin öldürülmesine rağmen "kaderimiz buymuş" diyerek cepheyi terketmedi. Ancak Osmanlı birliklerinin gitgide erimesi ve askerlerin bir kısmının kaçması üzerine, tecrübeli komutanlar paşayı zorla savaş meydanından kaçırdılar.

♦ **Soru 7: Haçova (Mezőkeresztes) Muharebesi'ne nasıl gelindi?**

Eğri Kalesi'nin fethiyle gelen moral, öncü kuvvetlerin mağlubiyeti yüzünden yerini hüznün ve endişeye bırakmıştı. Kahramanca çarpışan Cafer Paşa'nın yanında hiçbir varlık gösteremeyen Rumeli Beylerbeyi görevinden alınarak yerine Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu Hasan Paşa getirildi. Aslında yenilgideki asıl suç yardım gönderilmesini engelleyen Veziriazam Damad İbrahim Paşa'daydı. Savaşa başından beri karşı olan Damad İbrahim Paşa, öncü kuvvetlerin mağlu-

biyeti üzerine korkuya kapılmıştı. Padişah da ondan farksızdı.

Savaş meclisinde, kışın ilerlemekte olduğu, Sokolluzâde Hasan Paşa'nın emrine daha kalabalık bir ordu verilerek onun savaşı sürdürmesi ve padişahın başkente geri dönmesi fikri belirtildi. Ancak padişah ve ordu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan Hoca Sadedin Efendi, "Bu iş büyük iştir, Hasan Paşa, İbrahim Paşa veya diğerleriyle halledilecek bir iş değildir, bizzat padişahın ordunun başında olması gereklidir. Aksi halde ordu yenilir" diyerek bu fikre karşı çıktı. Bunun üzerine Osmanlı ordusu 24 Ekim'de Eğri'den Haçova'ya doğru hareket etti ve 25 Ekim 1596'da iki ordu Haçova'da karşı karşıya geldi.

♦ **Soru 9: Haçova Muharebesi nasıl başladı?**

Osmanlı ordusu 1526'daki Mohaç Muharebesi'nden 70 yıl sonra ilk defa bir meydan savaşına çıkıyordu. Bir zamanların meydan savaşlarında önüne çıkarı deviren ordunun bu özelliği artık kalmamıştı. Osmanlı ordusu devamlı kaçan düşman yüzünden meydan savaşlarındaki ustalığını yitirmiş, kale kuşatmaları üzerine uzmanlaşmıştı. Bir zamanlar devamlı kaçan Avusturya ordusu ise kendini yenilemişti.

Avusturya Arşidükü Maksimilyan ile Erdel Voyvodası Barthory'nin komuta ettiği, 100 bin kişilik ordu, Alman, İspanyol, Papalık, Fransa, Macar, Çek ve Leh askerlerinden oluşuyordu. Osmanlı ordusu da aşağı yukarı 100 bin kişiydi. Osmanlılar, öncü birliklerinin intikamını al-

mayı düşünüyorlardı. Osmanlılar, ilk defa Avusturyalılar'ı bir meydan savaşında yakalamışlardı.

25 Ekim'deki küçük çarpışmalardan sonra, asıl muharebe 26 Ekim'de başladı. Osmanlı ordusunun merkezinde Sultan III. Mehmed bulunuyordu. Sağında vezirleri, solunda kazaskerler ile Hoca Sadeddin Efendi vardı. Sol kolda Anadolu, sağ kolda Rumeli askerleri dizilmiş, öndeki birliklerin komutası Çiğalazâde Sinan Paşa ile Kırım Hanı Fetih Giray'a verilmişti. Toplar zincirlerle birbirlerine bağlanarak kuvvetli bir savunma hattı oluşturulmuştu. Avusturya ordusu savaş başlar başlamaz bütün gücüyle sultanın bulunduğu merkeze saldırdı. III. Mehmed, kendisini güvenceye almak için ordunun gerisindeki Yunus Ağa'nın çadırına çekilmek zorunda kaldı. Akşam olduğunda savaş bitmemiş, iki tarafın hesabı yanına kalmıştı.

♦ Soru 10: *Haçova Muharebesi nasıl sonuçlandı?*

Ertesi gün, Haçova bataklığının arka tarafında mevzilenen Avusturya ordusu, Çiğalazâde Sinan Paşa idaresindeki ileri kuvvetlerin tüm saldırılarına rağmen bir türlü yerinden çıkılamadı. İkinci vakti geldiği halde Avusturya ordusu yerinden bir adım bile kıpırdamamıştı. Saldırıları püskürten Avusturya ordusu karşı saldırıya geçti. Sağ kanat komutanı Rumeli Beylerbeyi Sokolluzâde Hasan Paşa, düşmanı durdurmak için hemen geçit başında birliklerini hücumla kaldırdı. Bu sırada merkeze de saldırı olduğu haberi geldi. Hasan Paşa ne yapacağını şaşırmıştı.

Tam merkeze doğru harekete geçtiği sırada yoğun bir düşman saldırısıyla karşılaştı ve birliklerinin tamamına yakını dağıldı. Osmanlı birlikleri, diktörgen hâlinde oluşturulmuş kontramarş (contre-marsch) taktiğini izleyen Avusturya tüfekli piyadelerinin ateşi karşısında dayanamamışlardı.

Avusturya ordusu, Osmanlı ordusunun sağ kolunu imha ettikten sonra sultanın bulunduğu merkeze saldırınca merkezdeki askerlerin bir kısmı kaçtı. Osmanlı ordusunun merkezine dalan Avusturyalılar savaşa kesin kazanılmış gözüyle bakıp, eşyaları ve hazineyi yağmalamaya başladılar.

Osmanlı ordusu, perişan bir durumdayken, Veziriazam Damad İbrahim Paşa, hemen ordunun geri çekilmesini, hatta padişahın kılık değiştirerek kaçınması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine, Sultan III. Mehmed, başından beri kendisini savaşmaya teşvik eden Hoca Sadeddin Efendi'ye dönerek; "Efendi, bundan sonra ne yapmak lazım?" diye sordu. Herkes panik hâlindeyken bile moral ve cesaretini bozmayan Hoca Sadeddin Efendi, "Padişahım, lazım olan yerinizden ayrılmamanızdır, muharebede böyle şeyler olur. Sizden önceki padişahlar zamanında da böyle durumlar oluyordu. Sizin burada kalmanız İslâm'ın zaferini getirecektir. Eğer buradan gidecek olursanız, ordumuz yenilecek ve bir daha toparlanamayacaktır" diyerek padişahın cepheden ayrılmasını engelledi.

Merkezde sultanı koruyan yeniçeriler, pesetmemişlerdi. Muharebenin görgü şahidi bir paralı asker, "Türk

İmparatoru'nun otağına eriştikleri anda yeniçeriler ileri atıldılar ve tüfekleriyle ateşe başladılar, bizleri geri püskürttüler" diye olup biteni nakletmişti. Bu arada hazineleri yağmalayan Avusturya askerlerinin, çadırlar arasında dolaştığını gören Osmanlı ordusunun geri hizmetine mensup seyisler, aşçılar, katırcılar, deveçiler gibi bütün hademe güruhu, çadırlar arasında yağmaya dalan düşman üzerine kazma, kürek, balta, kepçe vs. ellerine ne geçirdilerse saldırmaya başladılar. Düşmanın bir kısmını öldürdükten sonra bir taraftan da "kâfir kaçtı" diye bağırmaya başladılar. Yeniçerilerin yanı sıra savaşla işi olmayan kişilerin de düşman askerlerini öldürmesi ve sultanın cepheden ayrılmaması dağılmaya başlayan ordunun tekrar kendine gelmesini sağladı. Gizlenen ve kaçan askerler ve Tatarlar geri dönerek, var güçleriyle Avusturyalılar'ın üzerine saldırdılar. Cîğalazâde Sinan Paşa da pusuda beklediği yerden çıkarak, Osmanlı ordusunun sağ kanadını bozan Avusturya birliklerini bataklıklara kovalayarak imha etti. Yatsı vaktine kadar yaklaşık 50 bin düşman askeri öldürülmüştü. Osmanlılar, Haçova Meydan Muharebesi'nde mağlup olmak üzereyken zaferi kazanmışlardı.

♦ **Soru 11: Haçova Muharebesi'nden sonra neler oldu?**

Avusturya ordusunun mağlup edilmesinde büyük pay sahibi olan Cîğalazâde Sinan Paşa, zaferden sonra III. Mehmed'in huzuruna gelip, "yüz aklığına ben sebep

okdum" diye övünüp veziriazamlıkta gözü olduğunu ima ettiyse de sultan bir şey söylemedi. Ancak III. Mehmed, Hoca Sadeddin Efendi'nin ısrarlarıyla, düşmanı takibe giden Damad İbrahim Paşa'yı veziriazamlıktan azlederek yerine Cığalazâde Sinan Paşa'yı getirdi. Sultan III. Mehmed, zaferden sonra hemen İstanbul'a döndü. Eğer kış Macaristan'da geçirseydi, savaş Osmanlılar'ın lehine kısa sürede sonuçlanabilirdi. Ancak bu fırsat kaçırıldı.

Dönemin tarihçileri, Haçova Muharebesi'ni Mohaç ve Çaldıran muharebelerinden bile üstün tuttular. Ancak muharebe, Osmanlı ordusunun gücü sayesinde değil, Avusturya ordusunun disiplinsizliği yüzünden kazanılmıştı. Bu muharebe, daha önce Osmanlı ordusunun karşısına bile çıkmayan Avusturyalılar'ın artık güçlendiğini gösteriyordu.

♦ **Soru 12: Haçova'dan sonra veziriazam ne hata yaptı?**

Cığalazâde Sinan Paşa veziriazam olduktan sonra iki önemli hata yaptı. İlk olarak, bizzat sefere gelmediği gerekçesiyle Kırım Hanı Gazi Giray'ı azlederek yerine savaşa yardımcı görülen Fetih Giray'ı tayin etti. Ancak iki kardeşin arasına nifak girdi ve Fetih Giray öldürüldü.

Sinan Paşa'nın muharebeden sonra, yoklama yapılarak savaştan kaçanları tespit edip, 30 bin askeri ordu-dan ihraç etmesi, celali isyanlarının fitilini ateşledi. Ekonomik zorluklar yüzünden sefere gelemeyen askerler dağa çıkıp eşkiya oldular ve Anadolu'yu alt üst ettiler.

♦ **Soru 13: Haçova'dan sonra Avusturya ile savaş nasıl cereyan etti?**

Haçova'dan sonra, düşmana öldürücü bir darbe vurulmadığı için savaş 10 yıl daha devam etti. Sınırın önemli kalelerinden Kanije 22 Ekim 1600'de vire, yani antlaşma ile Osmanlılar'a teslim oldu. Avusturya Arşidükü Ferdinand, bir yıl sonra kaleyi geri almak üzere yaklaşık 50 bin kişilik bir kuvvetle şehrin önlerine geldi. Ancak kale kumandanı Tiryaki Hasan Paşa, Arşidük'e, Avusturyalılar için hiçte hoş olmayan sürprizler hazırlayıp, sonunda da ani bir huruç operasyonu ile Avusturya ordusunu bozguna uğrattı.

Bu arada 1603'te ölen III. Mehmed'in yerine I. Ahmed hükümdar oldu. Osmanlılar'ın yazın ele geçirdiği kaleler, kış gelince tekrar elden çıkıyordu. Avusturyalılar, 1598 Mart'ında sınır savunmasında önemli bir mevki olan Yanıkkale'yi aldılar. Asi Eflak Prensi Mihail, Avusturya'nın yardımıyla önce Erdel'i, ardından da Boğdan'ı işgal etti. Boğdan yüzünden Eflak Prensi ile Avusturya hükümdarı birbirine girince, Osmanlılar Lehistan ile birlikte hareket edip, üç prensliği de ele geçirip, kendilerine tâbi voyvodalar tayin ettiler.

Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmed Paşa komutasındaki ordu, Avusturya işgaline girmiş Peşte'yi 1605 Eylül'ünde geri aldı. Avusturya'nın işgal ettiği topraklarda Katolikliği baskı unsuru olarak kullanması, Protestanlar'ın Osmanlı safına geçmelerini sebep oldu. Lala Mehmed Paşa, Avusturyalılar'a karşı isyan edenlere yardım eder-

ken, Estergon ve Vişegrad'ı fethetti. Akıncıların Avusturya topraklarına girmesiyle, Habsburglar Erdel'i tamamen boşalttılar.

♦ **Soru 14: Zitvatorok Antlaşması nasıl imzalandı?**

Osmanlılar, savaşta üstün duruma geçmişlerdi, ancak İran sınırında savaş ihtimali vardı. Avusturya İmparatoru da hakimiyeti altındaki Macar topraklarında isyanlarla uğraşıyordu. Bu şartlar altında 11 Kasım 1606'da Zitva Nehri ile Tuna'nın birleştiği Zitvatorok'ta antlaşma imzalanarak, savaşa son verildi. Avusturya, hakimiyeti altındaki Macar toprakları için verdiği vergiyi son defa verecek ve yazışmalarda Osmanlı padişahı ile Avusturya hükümdarı denk sayılacaktı.

♦ **Soru 15: Osmanlılar, antlaşma maddelerini nasıl uygulamadılar?**

Osmanlı tarihi boyunca yapılan antlaşmalar, görüşme süreçleri ve uygulamaları ile birlikte iyi incelenirse çok maharetli diplomatların olduğu ve birçok antlaşmanın Osmanlı lehine neticelendirildiği görülür. Bunun en iyi örneklerinden biri Zitvatorok Antlaşması'dır. 1606 Zitvatorok Antlaşması'nda Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'na elinde bulunan Macar toprakları için bir kalemde ve son defa olarak bir meblağ ödemeyi kabul ettirmiş, ayrıca "Kayser" ünvanının padişaha denk düşürme başarsını göstermişti. Ancak Avusturya'nın bu

kazançlarının geçerlilik bulması için 30 yıldan fazla zaman geçmesi gerekti. Avusturya hükümdarının kayserliği hemen tanınmamış, yazışmalarda alternatif ünvanlarla geçiştirilmiş ve haraç adı altında her yıl para talep edilmeye devam edilmişti.

Kayser ünvanı, Osmanlı tebaası olan Balkan ve Macaristan Hristiyanları için tarihi ve ideolojik çağrışım yaptığından bu ünvan antlaşmaya rağmen yazışmalarda kullanılmamıştı. Osmanlı diplomasisi, yazışmalarda kayser/çar ünvanı yerine XVI. yüzyılın ortalarından itibaren içi boş birer kavram olan, "Romai Csaszar", "Romayi Çasar" veya "İmperator Romanorum" lakaplarını tercih etmişlerdi.

♦ **Soru 16: Avusturya harpleri, Osmanlı askeri sistemini nasıl değiştirdi?**

XVI. yüzyılın sonlarında İran (1578-1590) ve Avusturya (1593-1606) ile girilen ve uzun süren harpler, Osmanlı düzenini iyice yıpratmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük bir kaos ortamına girmesine zemin hazırlamıştır. Avusturya harpleri, XVI. yüzyılın sonlarına karşı büyük bir vurucu güç olan Osmanlı ordusunun Avrupa'da gelişen tüfekli piyade ile savaşta yetersiz kaldığını da göstermekteydi. Gabor Agoston, 1593'te Osek'te, 1595'te Estergon'da, 1596'da Perinja'da ve Haçova'da, 1603'te Sarviz'deki çatışmalarda Hristiyan tüfeklilerin üstünlüğünün görüldüğünü söyler.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da askeri sistemde değişiklikler meydana gelmiş ve bu durum bazı Avrupalı tarihçiler tarafından "askeri devrim" diye adlandırılmıştır. Tüfeğin kullanılışı hâle gelmesiyle, diktörge hâlinde oluşturulmuş kontramarş taktiği izleyen tüfekli piyade birlikleri muharebelerde ateş gücü üstünlükleriyle çok etkili oldular. Yeni askeri sistem gereği ok ve kılıçla savaşan süvarinin yerini tüfekli piyade almıştı. Osmanlı ordusunun ağırlığını teşkil eden timarlı sipahiler, Avusturya piyadesi karşısında etkisiz kalmıştı. Cephede savaşan komutanlar, merkezden daha fazla tüfekli asker istiyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu, piyade asker ihtiyacını Anadolu'daki işsiz gençlerden sağlamaya başladı. Bu yüzden timarlar azaltılıp, tüfekli asker istihdamına yöneldi. İşsiz kalan timarlı sipahiler 25-50'şer kişilik gruplar hâlinde levend denilen haydut çeteleri oluşturup, eşkıyalığa başladılar.

Timarlı sipahilerin yerini yavaş yavaş alan sekban adlı tüfekli askerlerin sayısı savaş zamanında aşırı artıyordu. Devlet, sancakbeyi ve beylerbeyileri yeni askeri sistem gereği bu tür sekban bölükleri bulundurmaya teşvik etmekteydi. Savaş bittiğinde işsiz kalan bu gruplar, eşkiyalık yaptılar.

◆ **Bibliyografya**

Cengiz Orhonlu, *Telhisler*, İstanbul 1970.

Koca Sinan Paşa'nın *Telhisleri*, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Gabor Agoston, "Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhaddi (1541-1699): Bir Mukayese", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 443-451.

G. Bayerle, "The Compromise at Zsitvatorok", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 5-53.

———, *Ottoman Diplomacy in Hungary, Letters from the Pashas of Buda, 1590-1593*, Bloomington 1972.

Kemal Beydilli, "Dış Politika ve Siyasî Ahlâk", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 49.

Mustafa Cezar vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1959.

İsmail Harni Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul 1971.

Geza David, "Mezökerezes", *El²*, VI, 1030.

———, "Sinan Pasha", *El²*, IX, 631-632.

———, "Eğri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, X, 489-491.

İşin Demirkent, "Kayser", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 94-96.

Pal Fodor, "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti", çev. Özgür kolçak, *Tarih Dergisi*, sayı: 40 (İstanbul 2004), s. 11-84.

———, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 452-455.

- , "Between Two Contiental Wars: the ottoman Naval Preparations in 1590-1592", *Armağan. Festschrift für Andreas Tietze*, hrg. Von Ingeborg Balduf-Suraiya Faroghi, Prag 1994, s. 89-111.
- Suraiya Faroghi, "Der Aufstand des Yahya ibn Yahya as-Suwaydi", *Der Islam* (1971), s. 67-92
- M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmed III", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 535-543.
- , "Eğri", *İslâm Ansiklopedisi*, IV, 196-198.
- Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, 137-139.
- V. J. Parry, "Eğri", *El²*, II, 689-691.
- Bekir Küttükoğlu, "Murad III", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 615-625.
- Feridun M. Emecen, "Onbeş Yıl Savaşları Tarihinden Bir Safha, Osmanlı Kaynaklarına Göre 1598 Varad Seferi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 264-303.
- , "Haçova", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIV, 546-547.
- Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: the Military Campaigns in Hungary, 1592-1606*, Wien 1988.
- , "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 155-165.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Gabor Agoston, "Caroline Finkel'in "XV ve XVI. Yüzyıllarda Büyük Meydan Muharebelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler" İsimli Tebliğini Müzakeresi", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 168-181.

Tayyib Gökbiğın, "Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği (1578-1580)", *Tarih Dergisi*, sayı: 2 (İstanbul 1951), s. 3-25.

Maria Ivanics-Ress, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 456-464.

———, "Dönemin resimlerinde Avusturya Takviye Kuvvetlerinin Kanije'ye Yürüyüşü", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 686-694.

Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 283-337.

———, "Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2.

M. Köchbach, "Casar veya İmparator? Zıttoruk Antlaşması'ndan (1606) Sonra Roma Kayserlerinin Osmanlılar Tarafından Telâkkubu Hakkında", *Tarih Dergisi*, sayı: 37 (İstanbul 2002), s. 159-169.

Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türk-*

ler, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 555-566.

Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, çev. Mehmed Harmanlı, İstanbul 1982.

Petr Stepanek, "Zitvatorok (1606)" ve Vasvar antlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 730-737.

S. Takats, *Macaristan Türk Âleminden Çizgiler*, İstanbul 1992.

Şerafettin Turan, "Sinan Paşa, Koca", *İslâm Ansiklopedisi*, X, 670-675.

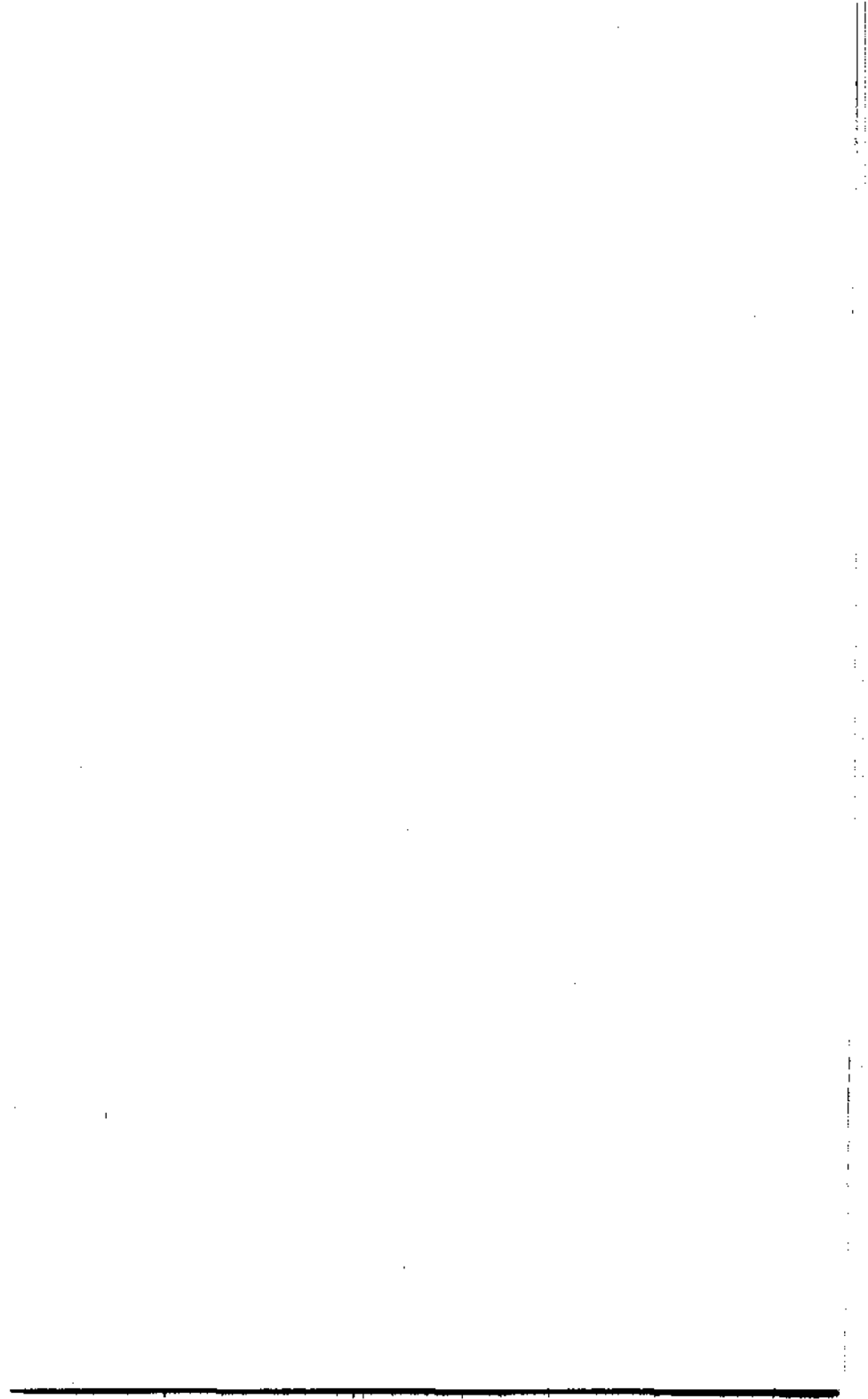
İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, Ankara 1988.

Karl Vocelka, *Osmanlı-Avusturya Çekişmelerinin Dahili Etkileri*", *Tarih Dergisi*, sayı: 31 (İstanbul 1978), s. 5-28.

George Wagner, "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya", çev. Cemil Ziya Şanbey, *Türk Kültürü Araştırmaları*, III-VI (Ankara 1966-1969), s. 269-289.

———, "Otuz Yıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası", *Osmanlı Araştırmaları*, II (İstanbul 1981), s. 147-166.

CELALİ İSYANLARI

♦ Soru 1: *Celali adı nasıl ortaya çıktı?*

Yavuz Sultan Selim zamanında meydana gelen bir isyan bütün Osmanlı tarihine damgasını vurdu. Bozoklu (Yozgatlı) Celal adlı bir timarlı sipahi şeyhliğini ilân edip, etrafına binlerce adam toplamıştı. Tokat'ın Turhal ilçesinde bir mağarada yaşayan Celal'in etrafındaki insan sayısı 20 bine ulaşmıştı. Celal, yanındakilere kendisinin Mehdi olduğu söylüyordu. Şah Veli ünvanını alan Bozoklu Celal, Tokat-Sivas havalisinde hakimiyet kurunca Osmanlı yöneticileri harekete geçti.

Merkezden Celal'in üzerine Vezir Ferhad Paşa gönderildi. Dulkadir beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e de ona katılması emredildi. Üzerine gönderilen kuvvetlerle başa çıkamayacağını anlayan Bozoklu Celal, Sivas'a doğru hareket etti. İran'a kaçıyordu. Ferhad Paşa'nın Celal'e

yetişememesi üzerine, onu kaçırmamak isteyen Şehsuvar Ali Bey asilerin Erzincan civarında önünü kesti. 1519'da meydana gelen savaşta asiler mağlup edildi, reisleri Celal de öldürüldü.

İsyan bitmişti. Ama adı yadigar kaldı. Bozoklu Celal'in isyanı Osmanlı literatürüne yeni bir ismi kattı. Bu tarihten sonra Anadolu'da isyan edenlere Celal'e nispetle "Celali" denildi. Celaliler için, ayrıca "eşkiya", "türedi eşkiyası" adları da kullanılmıştır.

♦ **Soru 2: Büyük Celali isyanları ne zaman meydana geldi?**

Bozoklu Celal'in isyanından sonra Kanunî döneminde benzeri ayaklanmalar olduysa da "Celali isyanları" adı ile anılan asıl eşkiyalık faaliyetleri 1596-1610 yılları arasında meydana geldi.

1593'te Osmanlı İmparatorluğu Avusturya ile 13 yıl sürecek bir savaşa girişmişti. Avusturya ile yapılan 13 yıl savaşlarının asıl sebebi Eflak ve Erdel gibi Osmanlı iâşesinin önemli bir kısmını karşılayan toprakların kaybedilmesi içindi. Ancak bu dönemde askeri sistemde meydana gelen değişiklikler Avusturya ile savaşmayı artık pahalı ve zor bir hale getirmişti. Bu savaşlar sırasında özellikle ekonomik açıdan zor durumda olan Osmanlı İmparatorluğu, piyade asker ihtiyacını Anadolu'daki işsiz gençlerden sağlamaya başladı. Yeni askeri sistem gereği ok ve kılıçla savaşan süvarinin yerini tüfekli piyade almaktaydı. Bu yüzden timarlar azaltılıp, tüfekli asker istihda-

mina yönelindi. Ayrıca tağşiş (paranın değerini düşürme) ve timarların zengin kişilere satılması yüzünden de birçok timarlı sipahi timarını kaybetmişti. İşsiz kalan timarlı sipahiler 25-50'şer kişilik gruplar hâlinde levend denilen haydut çeteleri oluşturup, eşkiyalığa başladılar.

Timarlı sipahilerin yerini yavaş yavaş alan sekban adlı tüfekli askerlerin sayısı savaş zamanında aşırı artıyordu. Devlet, sancakbeyi ve beylerbeyileri yeni askeri sistem gereği bu tür sekban bölükleri bulundurmaya teşvik etmekteydi. Savaş bittiğinde işsiz kalan bu gruplar eşkiyalığa başladılar. Ayrıca yeniciler gibi imtiyazlı olmak isteyen sekbanlar sık sık problem çıkarmışlardır.

Büyük celali isyanları Haçova Savaşı'ndan (1596) sonra meydana geldi. Bu zaferden sonra veziriazam olan Cıgalazâde Sinan Paşa orduyu disiplin altına almak için çadırının önüne gelmeyecek herkesi asker kaçağı sayacağını ilân etti. Asker kaçakları yakalandıklarında idam edilecek, malları da hazineye kaydedilecekti. Savaşa gelmelerine rağmen düzensizlik yüzünden ordudan ayrı düşmüş olan ve sayıları 25-30 bin kişiye ulaşan askerler, bu emir üzerine korkudan kaçarak Anadolu'da eşkiyalık yapan gruplara katıldılar.

Celaliler Karayazıcı Abdülhalim gibi yetenekli bir lider bulunca oldukça tehlikeli hale geldiler. Karayazıcı, savaşa gitmek istemeyen ve asker kaçağı olan grupları etrafında topladı. 1598'den itibaren büyük celali toplulukları kasaba ve şehirlere saldırmaya başladılar. Orta Anadolu ve Maraş civarında hakimiyet kurdular. 1602'de

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

Karayazıcı'nın öldürülmesinden sonra bütün Anadolu'ya yayıldılar.

♦ Soru 3: Celali isyanlarının sebepleri nelerdir?

Celali isyanları genellikle Haçova savaşından sonra askerden kaçanların cezalandırılmasına bağlanırsa da, bu doğru değildir. XVI. yüzyılın sonlarında İran (1578-1590) ve Avusturya (1593-1606) ile girilen ve uzun süren harpler Osmanlı düzenini iyice yıpratmıştı. Ayrıca XVI. yüzyıldaki aşırı nüfus artışı ve enflasyon Osmanlı düzenini tamamıyla alt üst etti. XVI. yüzyıl sonlarında bu bahsettiğimiz sebeplerden meydana gelen buhran ortamı celaliliği ortaya çıkardı. İşsiz sekban ve leventler, tımarını kaybetmiş sipahiler, geçinemediğinden köyünü terkeden gençler ve sistem çöktüğünden okullarını bırakmak zorunda kalan medrese öğrencileri (suhteler) celali oldular. Celali isyanlarının genişlemesinin önemli bir sebebi de tüfeğin yaygınlaşmasıdır. Osmanlı tarihlerinde "tüfeng eşkiya eline düşüp, celaliliğin meydana gelmesine ve memleket ihtilaliyle sebep oldu" ifadeleri sık sık geçer.

Bu isyanlar yalnız Osmanlı'ya mahsus değildir. XVI. yüzyıl sonlarında Avrupa'nın birçok yerinde geleneksel düzenin ve ekonomik yapının bozulmasıyla bu tür isyanlar görülmüştür. Ayrıca dünya ikliminde meydana gelen değişiklikler, uzun süreli kuraklıklar yaşanması bu isyanların çıkmasında önemli rol oynamıştır.

♦ **Soru 4: Celali ayaklanmaları nasıl bastırıldı?**

Safevi hükümdarı Şah Abbas'ın Osmanlılar'ı mağlup edip, Doğu Anadolu kapılarına dayanması celali isyanlarını iyice artırmıştı. Celali isyanlarının en önemlileri Orta Anadolu'da Kalenderoğlu, Suriye'de Canbolatoğlu ayaklanmalarıydı. Ancak 1608 yazında Kuyucu Murad Paşa liderliğindeki büyük bir orduyla celali isyanları sona erdirdi. Kuyucu Murad Paşa'nın eşkiya takibi ve sonrasında celali bakiyelerini temizlemek için yaptığı teftişler esnasında binlerce insan celali oldukları gerekçesiyle öldürüldü.

Celalilerin aralarında bir birliğin olmaması, halkın kendilerine düşman olması ve meydan savaşlarında Osmanlı ordularına karşı koyacak durumda olmadıkları için yenilmişlerdi.

Osmanlı yönetimi celalileri ya kuvvet kullanarak ya da makam, mevki vererek ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Bazı Türk tarihçileri, Osmanlılar'ın eşkiyaları affedip, devlet kademelerinde görev vermesini acizlik olarak yorumlarken, Karen Barkey isimli bir Amerikalı sosyologun Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu mukayese ederek yaptığı incelemede eşkiyaların affının ve bir makam verilmesinin, devletin aczini değil, kuvvetini ve idaresini sürdürme kabiliyetini gösterdiği sonucuna varılmaktadır. Fransa'da merkez-kenar dengesindeki ciddi kaymalardan dolayı isyanlar meydana gelmiş ve bu isyanlar zorla bastırılmıştır. Osmanlı İmparator-

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

luğu ise toplumsal sınıfların çoğunu manipüle ederek, çok büyük isyanların çıkmasını engellemiştir. Eşkiyalıyı affederek, devlet kademelerinde görevlendirmiş, böylece kenardaki kuvvetlerin merkez içerisinde erimesini sağlamıştır. Osmanlılar'ın tarzı hem daha insanî, hem de daha devlet menfaatinedir.

Suraiya Faroqhi'nin Osmanlılar'ın hac güzergâhında eşkiyalık yapan bedevilerle anlaşmasını izahı da aynı şekildedir. Çölde eşkiyalık yapan bedevilere bazı hediyeler verilmek suretiyle, fazla bir kuvvet bulundurulmadan hac yolu emniyeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun o topraklardaki meşruiyeti sağlanmıştır.

♦ Soru 5: Celali isyanları bir halk ayaklanması mıydı?

Celali ayaklanmalarını kimileri mezhep, kimileri ise ezilen halkın yöneticilere isyanı olarak gösterir. Bazen ise Türk kimliğinin mücadelesi olduğu iddia edilir. Ancak bunların hiçbirisinin aslı yoktur. Bazı ayaklanmaların İran'la ilişkisi varsa da, timarı elinden alınmış sipahiler ve savaş bitince işsiz kalmış sekbanlar bu isyanlarda faal rol oynayan en önemli unsurlardı. Meslekleri askerlik olan bu kişilerin işsiz kaldıklarında yapacakları bir iş yoktu. Çoğu eşkiyalıkla geçinme yolunu aradılar. Timarları iade edildiğinde veya başka bir yolla orduda istihdam edildiklerinde celalilerin çoğu devletin yanına geçmiştir.

◆ **Soru 6: Celaliler Osmanlı İmparatorluğu'na ne zarar verdiler?**

Celaliler geçtikleri köy, kasaba ve şehirleri büyük bir baskı altına aldılar. Ahalinin mallarına, ürettikleri mahsullere el koydular. Can ve mal emniyeti hiç kalmamıştı. Gençler celalilere katılmaya mecbur kalıyorlardı.

1596-1610 yılları arasında meydana gelen ve Celali Fetret'i diye adlandırılan bu dönemde Anadolu baştan başa harabe oldu. Celali ayaklanmalarının Osmanlı İmparatorluğu'na en büyük zarar mevcut düzeni bozmasıydı. On binlerce insan çoluk, çocuğuyla evlerini terk ederek başka diyarlara gitti. Binlerce köy boşaldı. Devlete vergi veren nüfus azaldı.

Büyük Kaçgun diye bilinen bu dönemde ahali köylerden şehirlere kaçtı. Gittiği yerlerde de emniyet kalmayınca başka bölgelere sığındı. Anadolu'daki insanların varlıklı olanları İstanbul'a, Rumeli'ye ve Kırım'a göçtüler. Halkın yerini yurdunu terketmesi "celây-ı vatan", "terk-i diyar" ifadeleriyle isimlendirilmiştir. Anadolu halkının büyük kitleler hâlinde yerlerini terketmeleri 1603-1610 yılları arasında 7 yıl sürdü ve bu karışıklık dönemi resmî kayıtlarda "büyük kaçgun" ve "büyük firar" adlarıyla anıldı.

Celalilerin yanı sıra halkın yerini terketmesinin önemli bir sebebi de "ehl-i örf" adı verilen taşra yöneticilerinin zulümleriydi. Mahalli yöneticiler zaman zaman kanunlarda bulunmayan vergileri halktan talep etmişlerdir. Merkezi

otoritenin sarsıldığı dönemlerde mahalli yöneticiler, halktan kanunsuz olarak "nalbaha", "selamlık", "aylık", "cerime", "pişkeş" gibi adlar altında vergi topladılar. Devletin, ahalinin şikayetleri üzerine bu uygulamaları sona erdirmek için *adaletnâme* adı verilen fermanlarla, bu işleri yapanları idamla tehdit etmesine rağmen, mahalli yöneticilerin bu suistimalleri sona ermedi. Mahalli yöneticileri bu tür yollara sevk eden sadece daha fazla gelir elde etme isteği değildi. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet görevlilerinden caize, avalid, pişkeş gibi adlarla alınan resmî vergilerinin miktarları ve sayıları artmıştı. Bir kısım yöneticiler devletin onlardan aldığı dolaylı makam vergilerini (caize, avalid, bohça) ödeyebilmek için bu yola başvurmak zorunda kalmışlardı. Bu uygulamalar da celaliler yüzünden perişan olan halkı iyice ezdi.

Vergi düzeni bozulduğu için arazilerin boş kalmasını önleyici tedbirler alınmaya çalışıldı. Yerlerini terkeden ahalinin tekrar eski topraklarına döndürülmesine çalışıldı. Vergi muafiyetleri sağlandı, çeşitli teşvikler verildi. Bu iş için memurlar görevlendirildi.

♦ **Soru 7: Halk celaliler karşısında ne yaptı?**

Yukarıda bahsettiğimiz gibi halkın çoğunluğu malını ve canını kurtarmak için göç etme yolunu seçmişti. Göç etmeyen halk kaleye sahip bir yerde oturuyorsa buralarda kendisini savunmaya çalıştı. Savunma düzeni olmayan yerlerde oturanlar ise kale ve palangalar inşa ederek kendilerini korudular. Bir kısmı dağlara sığındı, eşyalarını ve

yiyeceklerini sakladılar. Kendilerini müdafaa etmek için silahlandılar. *Ahvâl-i Celâliyyân* adlı eserde halkın çiftini çubuğunu dağıtıp, öküzünü satıp at satın aldığı, saban yerine tüfek kullanmaya başladığı belirtilir.

Halk devlet yönetiminde örgütlenerek de Celalilere karşı koymaya çalıştı. Osmanlı İmparatorluğu celali karışıklıklarının artması üzerine köylü ve şehirli gençleri "il eri" adı altında teşkilatlandırdı. Bu mahalli milis kuvvetleriyle asayişin sağlanılmasına uğraşdı.

♦ **Soru 8: Celalilerin Osmanlı hanedanını değiştirme niyetleri var mıydı?**

Celali isyanı çıkaranların çoğunun hanedanı ortadan kaldırma gibi bir niyeti yoktu. Kalenderoğlu gibi bazı eşkiyalar niyetlerinin, Osmanlı otoritesinin Üsküdar'dan ileriye geçmemesi ve Anadolu'da hakimiyet kurmak olduğunu söylemişlerdir. En tehlikeli asilerden birisi olan Canboladoğlu Ali Paşa ise Kuzey Suriye'de aynı bir devlet kurma niyetini taşıyordu. Hutbe okutmuş, para bastırmıştı.

Bu isyanı çıkaran insanlar haksızlığa uğradıkları için devleti yıkmaya amaçları olmadan bürokrasiyle bütünleşmeyi talep ediyorlardı. Bu yüzden isyanları sisteme muhalefet değil, sistem içinde hareketlilik kazanabilmek için yapılan manevralardı. Osmanlı İmparatorluğu da buna paralel olarak celalileri kendi hakimiyetini sağlamlaştırmakta kullanarak halk üzerindeki denetim gücünü artırdı. Devlet, eşkiyaları otoritesini sağlamlaştırmakta, halk üye-

rinde bir tehdit olarak kullandı. Muhtemel rakiplerini saf dışı bıraktı ve taşradaki önemli mevkilere güvendiği güçlü kişileri atadı. Celali liderlerinin çoğu devlete karşı herhangi bir toprak iddiasında bulunmadığından çeşitli konumlarda devlet görevlisi oldular. Bir sancakbeyinin hizmetine girmek ya kethüdalık yapmak, ya da mütesellim olmak istiyorlardı. Bunların devletten bağımsızlık kazanmak gibi bir amaçları yoktu. Esas dertleri devletin memurları olmak ve devleti yönetmekti. Osmanlı esasen böylesi gruplarla her dönemde karşılaşmıştı. Ancak onlar genel olarak yerel olaylar şeklinde kalmış ve siyaset yoluyla halli sağlanmıştı. Yani mevki verilmek suretiyle sindirilmişlerdi.

♦ **Soru 9: Büyük Celali isyanlarından sonra yeni isyanlar oldu mu?**

Kuyucu Murad Paşa'nın sert tedbirleriyle sona eren celali isyanları, II. Osman'ın öldürülmesi üzerine onun kanını dava ederek ayaklanan Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa ile yeniden başladı. Kuyucu Murad Paşa'nın zamanında sınımış celali grupları Abaza Mehmed Paşa'ya katılmışlardı. Sultan İbrahim devrinde Sivas Valisi Varvar Ali Paşa ve Kara Haydar isyanları meydana geldi. IV. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında celali hareketleri iyice arttı. Kara Haydaroğlu, Gürcü Abdünnebi ve Kartırcıoğlu önde gelen celali reisleriydi. Abaza Hasan Paşa ise en büyük celali isyanını başlattı. İsyân Köprülü Mehmed Paşa tarafından zorlukla bastırıldı. Köprülü Mehmed Paşa tarafından teftişle görevlendirilen Müfettiş İs-

mail Paşa yakaladığı celalileri öldürdü. Her yerde tüfek arandı ve binlercesine el kondu.

İkinci Viyana Kuşatması'nın ardından 16 yıl süren harpler sırasında düzen tekrar bozulduğu ve bölge idarecileri askerleriyle beraber savaş sahralarında bulundukları için celaliler tekrar sahneye çıktılarsa da asrın başındaki kadar tehlikeli olmamışlardır.

♦ Soru 10: Celaliler nasıl örgütlenmişlerdi?

Küçük celali grupları büyük kalabalıklar hâline süratle gelebiliyorlardı. Bir lider etrafında toplanabilmek varlığını devam ettirebilmenin en önemli yoluydu. Ancak şursuz kalabalıklar çabucak bir lider etrafında toplanabildikleri gibi, kısa sürede bu birliklerini kaybedebiliyorlardı. Karayazıcı gibi askeri yetenekleri olan birisinin etrafında toplandıklarında oldukça tehlikeli olmuşlardır.

Celaliler kendi aralarında, bölük esasına göre örgütlenmişlerdi. Her bölüğün bir zorbabaşısı ve bayrağı olurdu. Bayraklarda zorba başının adı yazılıydı. Celaliler arasında "yalancı kapıkulları" adı verilen bölükler de vardı. Bunlar kapıkulu ocağından uzaklaştırılan levendler ve taşra yöneticilerinin yanındaki devriye bölüğü mensuplarıydı.

Celaliler halk arasında garip isimlerle şöhret bulmuşlardır. Ağaçtan Piri, Gün Uğrusu, Baldın Kısa, Tannbilmez, Dağlar Delisi, Kabre Sığmaz, Kâfir Murad, Deli İlahi, Yularkısı, Kilindir Uğrusu, Domuzoğlu, Şekloz Ahmed, Kekeç Mehmed gibi isimler taşıyorlardı.

♦ **Bibliyografya**

Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları 1550-1650*, Ankara 1963.

———, *Büyük Celali Karışıklıklarının Başlaması*, Erzurum 1963,

———, "Celali İsyanlarının Başlaması" *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IV/1 (Ankara 1946), s. 23-27.

———, "Celali Fetretî", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVI/1-2 (Ankara 1958), s. 53-107.

———, "Celâli İsyanlarında Büyük Kaçgunluk 1603-1606", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1964), s. 1-50.

———, "Türkiye Tarihinde İçtimâî Buhranlar Serisinden Medreseli İsyanları", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II/14 (İstanbul 1950), s. 361-378.

———, "Kara-Yazıcı", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 339-343.

Hrand Andreasyan, "Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâli İsyanları", *Tarih Dergisi*, sayı: 17-18 (İstanbul 1963), s. 27-42.

———, "Celalilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 45-53.

Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999.

Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989.

Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965

Suraiya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1995.

———, "1600 Yıllarında Anadolu Kırılarında Toplumsal Gerilimler", *11. Tez, Kitap Dizisi*, 7 (1987), s. 106-120.

William J. Grisvold, *Anadolu'da Büyük İsyan*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2000.

Mücteba İlgürel, "Celâli İsyanları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VII, 252-257.

———, "Celâ-yi Vatan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VII, 238-240.

———, *Abaza Hasan Paşa İsyanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Doçentlik Tezi, İstanbul 1976.

———, "Karayazıcı Abdülhalim", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 482-423.

Halil İnalcık, *Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)*, *İslâm Ansiklopedisi*, XII/2, 286-290.

———, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Otomanicum*, VI (1980), s. 283-337.

Faruk Sümer, "Celali İsyanlarının Sebebi ve Neticeleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, IV/38 (İstanbul 1953), s. 2042-2045.

1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu 2

M. Çağatay Uluçay, XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1941.

———, XVIII. ve XIX. Asırlarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1944.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/1-2, Ankara 1988.

1000 SORUDA
OSMANLI
İMPARATORLUĞU
—2—

YEDİTEPE